

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

(Publicație periodică științifico-practică)

nr. 10 (97) 2008

**Certificatul de înregistrare
nr. 1003600061124
din 27 septembrie 2000**

**Publicație acreditată de
Consiliul Național pentru Acreditare
și Atestare al Republicii Moldova**

FONDATORI:

Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea de Studii Europene din Moldova
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
Uniunea Juriștilor din Moldova

REDACTOR-ȘEF

Gheorghe AVORNIC

Stilizator *Ariadna STRUNGARU*
Machetator *Maria BONDARI*

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Gheorghe Ciocanu (doctor habilitat în științe fizico-matematice, profesor universitar),
Iurie Sedlețchi (doctor în drept),
Ioan Humă (doctor în drept, profesor universitar, Universitatea „Danubius” Galați, România),
Andrei Galben (doctor habilitat în istorie, academician),
Tudor Popovici (doctor în drept),
Elena Aramă (doctor habilitat în drept),
Sergiu Brînză (doctor habilitat în drept),
Alexandru Burian (doctor habilitat în drept),
Andrei Smochină (doctor habilitat în drept),
Ion Guceac (doctor habilitat în drept).

ADRESA REDACTIEI:

2012, Chișinău, str. A. Mateevici 60, bir. 222
Telefoane: 57-77-52, 57-76-90.
e-mail: revistadrept@yahoo.com
Indexul PM 31536.

© Revista Națională de Drept

SUMAR

Ioan HUMĂ

Cronică târzie la un eșec previzibil: Tratatul de instituire a unei Constituții pentru Europa 2

Sergiu BRÎNZĂ

Răspunderea penală pentru omorul săvârșit din interes material (lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM): examinarea unor aspecte controversate 5

Alexei BARBĂNEAGRĂ, Victor VOLCINSCHI

Comentariu asupra încălcărilor dreptului de autor și a drepturilor conexe prin prisma noilor prevederi penale 12

Teodor CĂRNAȚ

Aspecte teoretice și practice ale protejării drepturilor omului și eliminarea discriminării prin intermediul organizațiilor obștești 21

Vitalie STATI

Analiză de drept penal a infracțiunilor prevăzute la art. 245² „Încălcarea legislației la efectuarea înscrierilor în registrul deținătorilor de valori mobiliare” din Codul penal 25

Василий КРЕЦУ

Признание наследства выморочным 32

Vladislav MANEA

Obiectul infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM 42

Iurie MIHALACHE

Unele aspecte referitoare la declararea valorii încărcăturii la încheierea contractelor de transport aerian de mărfuri și pasageri 53

Paul Robert PUICĂ

Tacita relocațiune în reglementarea europeană și națională 56

Gheorghe MÎȚU

Aspecte teoretice și practice privind reprezentarea societăților comerciale 59

Ion NASTAS

Persoana cu funcție de răspundere – subiect special al infracțiunilor de corupție 66

Octavian CIOBANU, Tatiana CIOBANU

Rolul normelor deontologice în ridicarea autorității colaboratorilor vamali 69

Recomandarea mesei rotunde „Statutul social-juridic al tinerilor” 73

Nicolae ROȘCA, Sergiu BĂIEȘU

Recenzie la manualul (cursul de prelegeri) „Dreptul economic (partea generală)” 77

Eugenia COJOCARI

Replică la Recenzia domnilor Nicolae ROȘCA și Sergiu BĂIEȘU la manualul (cursul de prelegeri) „Dreptul economic (partea generală)” 83

CRONICĂ TÂRZIE LA UN EȘEC PREVIZIBIL: TRATATUL DE INSTITUIRE A UNEI CONSTITUȚII PENTRU EUROPA

Ioan HUMĂ,

*doctor în drept, profesor universitar
(Universitatea „Danubius” Galați, România)*

RÉSUMÉ

Le rejet par référendum en France et en Hollande, du Traité instituant une Constitution pour l'Europe n'a pas été le fruit du hasard. Le peuples de ce pays, mais non pas seulement eux, ont perçu plus d'une fois les institutions communautaires comme entités de facture bureaucratique et aliénante par rapport à la vie réelle, condensée dans des expériences irréductibles aux projets politiques volontaristes. En outre, l'idée d'une Constitution à l'échelle européenne ne serait que le sacrement juridique d'un super Etat, de nature à subordonner les Etats membres et leur pouvoir souverain, originaire par rapport à l'autorité déléguée des institutions communautaires.

Tratatul de la Nisa avea anexată o Declarație privind viitorul Uniunii Europene. În baza ei și urmare a întrunirii Consiliului European la Laeken/Bruxelles, în decembrie 2001, s-au desfășurat lucrările, pe o perioadă ce a depășit un an, ale Convenției (Conventului) pentru viitorul Europei, la care au participat și reprezentanți ai statelor candidate. Declarația de la Laeken ceruse o concentrare pe o seamă de aspecte instituționale vitale pentru Comunitatea Europeană și pentru Uniune: o mai precisă repartizare a competențelor instituționale în cadrul UE; reducerea numărului instrumentelor legislative și folosirea mai hotărâtă a legislației-cadru; mai multă democrație, ca și transparență și eficiență în luarea deciziilor și funcționarea instituțiilor; clarificări asupra statutului Cartei drepturilor fundamentale. Alături de cele enunțate și ca un corolar al lor, se cerea pe bună dreptate simplificarea Tratatelor CE și UE, delimitarea mai clară a identității UE în raport cu Comunitățile.¹ Dar aceste obiective erau condiționate de adoptarea unei așa-numite Constituții pentru Europa.

Convenția a antrenat la dezbateri societatea civilă prin parteneri sociali și lumea afacerilor, prin organizații neguvernamentale, mediul academic și alți factori de opinie. S-a procedat apoi la sinteza ideilor și propunerilor făcute. Prin dezbateri și compromisuri, a fost posibilă adoptarea consensuală a unui proiect de Tratat asupra unei Constituții pentru Europa, aprobat de Consiliul European din iunie 2003 (Thessalonice). Conferința interguvernamentală², după eșecul din decembrie 2003, rezultat din opoziția Spaniei și Poloniei (care refuzau abandonul condițiilor de vot

bazat pe majoritatea calificată, stabilit prin Tratatul de la Nisa), s-a încheiat prin adoptarea unei versiuni ușor modificată în iunie 2004. A urmat semnarea a ceea ce s-a numit **Tratatul de instituire a unei Constituții pentru Europa** (octombrie 2004). Documentul a fost parafat la Roma, simbolic în aceeași sală unde fuseseră semnate tratatele din 1957.

În ce privește conținutul său, proiectul schimba profund arhitectura Uniunii³; ea urma să primească pe viitor personalitate juridică, iar Comunitatea Europeană să dispară. Structura instituțională avea să evolueze și ea. Astfel, între altele, Consiliul European urma să fie prezidat de o personalitate care să nu fie aleasă din rândul șefilor de stat sau de guvern în exercițiu; un ministru al afacerilor externe al UE ar fi prezidat Consiliul afacerilor externe, care ar fi aparținut Comisiei; Președintele Comisiei ar fi fost ales de Parlament în funcție de rezultatul alegerilor europene. Se avea în vedere, de asemenea, ca majoritatea calificată din Consiliu să fie simplificată începând cu 2009. Totodată, se preconiza schimbarea radicală a instrumentelor juridice ale Uniunii, astfel încât competențele să se redistribuie pe „categorii generice” (competențe exclusive, competențe partajate ș.a.), unele rămânând particularizate pe politici sectoriale.⁴ Sistemul normativ trebuia să cuprindă **legea europeană** (corespunzând vechilor reglementări de bază), **legea-cadru europeană** (pentru vechile directive), **regulamentul european** (pentru vechiul regulament și vechea directivă) etc.

Așa cum s-a apreciat, în cazul că aceste reforme puteau îmbunătăți „vizibilitatea” exterioară și

legitimitatea democratică a Uniunii, ele puteau totuși multiplica, în același timp, riscurile unor dificultăți interne.⁵

S-a putut totuși observa că decizia bazată pe unanimitate, semn al interetatismului, rămânea în vigoare în numeroase cazuri, nu doar în aria politicii externe și de apărare, ci în egală măsură în unele domenii sensibile, evidențiate de Tratatul Comunității Europene, precum armonizarea fiscalității sau politicile sociale. De aceea, după cum s-a opinat⁶, Constituția pentru Europa nu se prefigura propriu-zis ca o constituție federală, iar sistemului instituțional al Uniunii îi lipseau multe pentru a-l compara cu acela al unui stat federal.

Validarea Tratatului constituțional era condiționată de ratificarea la nivel național, după procedurile fiecăruia dintre cele 25 de state membre. În august 2005, ratificaseră deja Tratatul 13 state, deși referendumul organizat în acest scop în Franța (mai 2005) și Olanda (iunie 2005, aici cu rol consultativ) l-a respins. Ca urmare a acestui „NU” nescontat de strategii UE, Consiliul European din iunie 2005 a hotărât prelungirea procesului de ratificare peste termenul stabilit (noiembrie 2006).⁷

Contestarea prin voință populară a Tratatului în țările amintite nu a fost, socotim, întâmplătoare. Ea trebuie să dea oricum de gândit politicianilor, dar și doctrinarilor.

În primul rând, destinul UE nu are a fi trasat voluntarist printr-un document care se dorește abrupt „o Constituție pentru Europa”, în timp ce instituțiile comunitare nu dispun de o putere **originară**, în baza căreia, abia, să se organizeze cu de la sine putere și să se autojustifice *eo ipso* constituțional. Or, un Tratat Constituțional la nivel UE consacră juridic, prin rolul asumat, un stat de sine stătător, aici unul care să fie nu numai altceva decât fiecare Stat Membru UE, dar și **deasupra** fiecăruia ca forță de decizie și autoritate ierarhică. Nimic însă din spiritul tratatelor institutive nu conduce, dincolo de opțiunile aventuriste ale unor politicieni sau doctrinari, la o astfel de evoluție. Cel puțin pentru timpul istoric în actuală desfășurare! Cu toate acestea, în preajma adoptării Tratatului Constituțional, însă și imediat după respingerea sa plebiscitară în Franța și Olanda, nu puțini autori din spațiul de idei al domeniului continuau să discute despre Constituția UE ca despre o realitate juridică deja implementată sau care, fatal, urma să se producă. S-au scris și onorabile tratate academice în care prevederile Proiectului erau analizate **ca și cum** deveniseră deja operante. Ceea ce demonstrează încă o dată că entuziasmul dogmatic ori supușenia birocratic-interesată obturează declamatoriu

sau, poate, criptează deliberat înțelegerea adevăratei substanțe a fenomenului. Spre deosebire de acest document revolut, Tratatul de la Lisabona, născut sub semnul unui spor de luciditate, a renunțat la veșmântul și ambiția unui constituționalism care, în condițiile date, nu putea fi decât unul de coloratură profederalistă, în contrasens cu realitățile europene de astăzi, în care statele naționale rămân **sursa directă** de voință și autoritate etatică în construcția UE, conjugată cu voința populară instituționalizată deliberativ în diferitele ei forme.

În al doilea rând, nu atât ritmul, considerat poate prea alert, al consolidării instituționale a comunitarizării cât și a UE în ansamblu – în raport cu sedimentarea, într-o mișcare mai lentă, în mentalul public a conștiinței **identității europene** – explică refuzul plebiscitar al Tratatului Constituțional; respingerea sa este semnificativă prin **starea de spirit** ce a provocat-o, mai puțin manifestă, dar puternică în adâncurile psihologiei colective. Popoarele celor două state, dar și celelalte au perceput instituțiile comunitare ca entități nu o dată exterioare, de factură birocratică și înstrăinată față de viața de fiecare zi cu problemele ei, dar și față de viața profundă, a felului de a fi într-o istorie trăită și condensată metafizic și afectiv în experiențe care nu pot fi reduse la proiecte politice. Numai când un proiect, implicit un Tratat angajând ansamblul procesului integrării europene, are a îngemăna și exprima nu doar politic, ci – la modul cel mai concentrat, desigur – însuși **orizontul socialitar global** al arealului european unit, abia atunci un astfel de document va putea cuprinde emblematic ființa întregă a Europei înfrățite, în care fiecare etnie endogenă, dar și fiecare resortisant, endogen sau nu, se vor regăsi precum pasărea în aerul ce îi permite zborul. Ca să fie un proiect viabil și o cale de urmat, un atare instrument politico-juridic trebuie să fie și un bilanț; el are a consacra formal achizițiile întregii dezvoltări căreia i-a urmat. Altfel, rămâne un elaborat al voinței pure. În faza actuală, acesta nu e un neajuns chiar așa de abstract. Încât, ceea ce pare a fi fost un eșec, fie și provizoriu, al implementării juridice a Tratatului Constituțional în viața europenilor integrați sau în curs de integrare este mai degrabă un câștig de luciditate și o lecție de spirit critic nutrite în conștiința publică, transformată din martor în actor principal al Europei integrate. Votul negativ a demonstrat că integrarea nu este un scop în sine, o performanță de imagine și un exercițiu politicianist; supralicitată, cântată și ideologizată îndestul, ea trebuie, însă, să servească și să se muleze pe tendința firească a europenilor de astăzi de a construi punți durabile între ei și, astfel, spre sinele lor.

Pusă în acest registru, problema Constituției UE antrenează în continuare – tocmai pentru că rămâne **o problemă** chiar dacă s-a renunțat la Tratatul Constituțional – o seamă de interogații inevitabile. Experiența istorică a oricărui popor este o inițiere existențială; în acest sens, ne întrebăm dacă Tratatul Constituțional al UE avea, dincolo de latura sa tehnică, acel suflu spiritual capabil **să sublimeze** experiențele naționale, particulare în forma lor, dar universale prin valorile lor constitutive, pentru a le revivifica și exprima atât acoperitor, cât și esențial? Se regăsea în acest document fiecare entitate etnică sau individuală, altfel spus: dispunea el de o reprezentativitate (inclusiv sub aspect juridic) scontată? Condiția juridică a Tratatului exprima în măsura așteptată, pe lângă **forma externă** (forma de exprimare) a izvorului fundamental de drept, acea **formă internă**, ordonatoare ierarhică de principii, norme și instituții de drept, chemate să reflecte noncontradictoriu misiunea Comunității și a Uniunii? În ce măsură solemnitatea juridică a documentului, fiind cu necesitate una de stil și limbaj, de voință politică prescriptivă, era mai întâi, totuși, una imanentă, izvorând din principiile directoare?

Cât privește Tratatul de la Maastricht, instituind UE, acesta statuează unitatea în diversitate. Dacă unitatea europeană trebuie consolidată în forme adaptative continue, diversitatea, pe multiple planuri proteică, a actorilor ei naționali apare ca o tendință naturală. Și cu toate acestea, ea poate slăbi, periclitând forța creației naționale, în care stă și puterea ca atare a structurilor de integrare. Ne întrebăm, de aceea, cât de concludente sunt mijloacele juridice de prevenire a destrucției politico-ideologice pe care o generează federalismul sau alte strategii mondialist-nivelatoare? Ce garanții juridice, în acord cu voința popoarelor Uniunii, previn aventurismul politic antinațional?

În fine, dacă raportăm textul Constituției UE nu la conjunctura istorică și la oportunitățile prin definiție trecătoare, ci la idealurile și năzuințele perene ale umanității, ne putem întreba asupra valorii de universalitate autentică, nu confecționată a documentului. În acest sens, o abordare încă ideologică și interesată a problematicii drepturilor omului nu întreține oare sau chiar acutizează, în numele iubirii umane și a libertății concepute liberalist-egocentric, comportamente anomice în ordine individuală, care distrug fibra bioetică a individului, după cum și pretenții revendicative, iredentiste din partea celor care se cred îndreptățiți să invente drepturi colective, generatoare de tensiuni macrogrupale? O tratare subiectivistă a drepturilor omului, drapată în justificări universaliste, poate amorsa conflicte intraeuropene care să ateste

încă o dată, în istoria continentului nostru, că forțele entropice cele mai puternice sunt **aici**, nu în afara Europei și a mentalului nostru. Un Tratat al UE poate mărturisi, și el, despre adevărata universalitate a condiției umane, exprimată juridic prin acele drepturi și în acel mod mai potrivit de a le susține, apt să pornească nu de la formule inventate, propulsoare a individualismului dizolvant, ci de la suflul valorilor capitale ale umanității personalizate în fiecare popor. Individul nu are cum să fie liber decât în relația **socială** cu „ceilalți”; el se formează și se definește ca **om**, ca ființă liberă în baza valorilor colective, nereduse însă la etnicitatea exclusivistă. Condiția umană se revendică prioritar spiritualității; ea este mai ales cosmică, decât telurică. Din această perspectivă, un document juridic fundamental al UE are a-și redefini nu doar substanța prescriptivă; întâi de toate, are a-și redefini temeiul **metafizic**. O rediscutare întemeietoare – filosofică, bioetică, pedagogică – a problematicii drepturilor omului rămâne de așteptat; ea ar putea pune bazele, la început de mileniu, unei perspective axiologice capabilă să elimine falsele probleme, orientând atitudinea politică și normarea juridică în materie. În această privință, un nou act constitutiv al UE, precum Tratatul de la Lisabona, are de parcurs el însuși drumul clarificărilor esențiale!

Note:

¹ A se vedea sinteza lor în: Octavian Manolache. *Tratat de drept comunitar*. Ed. a II-a. – București: C.H. Beck, 2006, p. 18.

² Deoarece Conferința interguvernamentală este, după cum rezultă și din denumirea ei, o conferință diplomatică a statelor membre, unde guvernul fiecărui stat, reprezentând puterea suverană a acestuia, hotărăște împreună cu celelalte guverne, pe bază de unanimitate, asupra unor probleme cardinale ale funcționării UE, o astfel de conferință nu stă sub forța instituțională a organelor comunitare, urmând ca hotărârile luate să se conformeze procedurilor de ratificare proprii dreptului intern al fiecăruia dintre statele membre (Cf. Gyula Fábíán. *Drept instituțional comunitar*. Sfera Juridică. – Cluj-Napoca, 2004, p. 49).

³ Guy Isaac, Marc Blanquet. *Droit général de l'Union européenne*. 9-e éd, Sirey.– Paris: Dalloz, 2006, p. 24-25.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 25.

⁶ Philippe Manin. *L'Union Européenne. Institutions – Ordre juridique – Contentieux*. – Paris: A. Pedone, 2005, p. 63.

⁷ O. Manolache. *Op. cit.*, p. 19.

RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU OMORUL SĂVÂRȘIT DIN INTERES MATERIAL (lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM): examinarea unor aspecte controversate

Sergiu BRÎNZĂ,

doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

In the framework of this article, are exposed through examination the assumptions in which the aggravating circumstance is applicable, prevented at lett. b) par. (2) art. 145 from the Penal Code: manslaughter, who has the right to subsist, by the person who has the obligation to assure the subsisting, with the purpose of releasing from the respective obligation; manslaughter, committed with the purpose of receiving the secured amount; manslaughter, committed with the purpose to release from an unacquitted debt, or with the purpose to delay the respective acquittance; manslaughter, committed in some cannibalism reasons, with the statement that the murderer wishes to benefit throughout the consuming of the feature; manslaughter, committed with the purpose to secure some money benefits, goods, of some patrimonial rights, or maybe committed for a promotion, or for getting the inheritance, for assuring a future good agreement or for many other profits or material advantages.

În conformitate cu lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM, răspunderea pentru infracțiunea de omor se agravează atunci când e săvârșită din interes material. Este vorba despre un anumit motiv, sub al cărui impuls făptuitorul săvârșește infracțiunea de omor.

Interesul material fiind un interes egoist și josnic în raport cu viața persoanei ca valoare socială inestimabilă, legiuitorul a apreciat, pe bună dreptate, că un asemenea motiv este de natură să agraveze omorul. În opinia lui B.S. Volkov, interesul material – după potențialul de influențare causală asupra persoanei, după capacitatea dinamică de a genera o activitate – se poate compara numai cu instinctul sexual.¹ Iată de ce, interesul material este unul dintre cele mai frecvent atestate motive ale omorului.

În unele legislații penale, noțiunea de interes material își găsește definiția (de exemplu, în pct. 10 art. 4 din Codul penal al Republicii Belarus²). În contextul sistemului juridic autohton, o asemenea definiție este formulată în pct. 10 al Hotărârii Plenului Judecătorei Supreme a Republicii Moldova, „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre omorul premeditat”, nr. 9 din 15.11.1993.³ Potrivit acestuia, omorul urmează a fi calificat ca omor săvârșit din interes material, „dacă a fost săvârșit cu scopul de a primi un venit material pentru vinovat sau pentru alte persoane (bani, bunuri sau drepturi la primirea lor, drepturi la spațiu locativ, remunerare din partea terței persoane⁴ etc.) sau cu intenția de a fi scutit de cheltuieli materiale (restituirea bunurilor, datoriei, plățirea serviciilor, îndeplinirea obligațiilor patrimoniale, plățirea alimentelor etc.”.

Interesul material, care stă la baza infracțiunii de omor, se poate prezenta sub cele mai variate manifestări. Implicit, chiar din definiția citată mai sus rezultă că aceste manifestări pot fi următoarele: interesul de parvenire, adică de a ajunge nemeritat la o mai bună situație materială; interesul de a duce o viață ușuratică; interesul de a-și satisface nevoile materiale curente; interesul de a supraviețui etc. Nuanțate, aceste manifestări pot fi luate în considerație diferențiat la individualizarea pedepsei.

În alt context, din definiția noțiunii „interes material”, reproducă în Hotărârea Plenului nr. 9/1993, rezultă că interesul material se poate prezenta sub următoarele forme:

- 1) motivul generat de necesitatea făptuitorului de a obține un câștig material pentru sine;
- 2) motivul generat de necesitatea făptuitorului de a-și reține un câștig material;
- 3) motivul generat de necesitatea făptuitorului de a se elibera de cheltuieli materiale;
- 4) motivul generat de dorința făptuitorului de a asigura un câștig material unor terțe persoane (de a obține sau reține un câștig material pentru ele ori de a le elibera de cheltuieli materiale).

Din cele menționate se desprinde ideea că interesul material constă în orice folos, beneficiu sau avantaj material direct sau chiar indirect, nu însă într-o simplă satisfacție morală. Interesul material este direct atunci când făptuitorul urmărește să aibă o satisfacție personală de pe urma obținerii sau reținerii câștigului material. Interesul material este indirect atunci când făptuitorul

dorește să asigure un câștig material unor terțe persoane. Prin „terțe persoane” trebuie de înțeles: 1) persoanele apropiate făptuitorului, de a căror soartă este preocupat acesta; 2) persoanele care în viitor îi pot fi utile făptuitorului, oferindu-i anumite contraprestații.

De cele mai multe ori, interesul material adoptă forma motivului generat de necesitatea făptuitorului de a obține un câștig material (pentru sine sau pentru terțe persoane). De exemplu, într-o speță, *M.M. și P.A. au fost condamnați, printre altele, conform pct. 1 art. 88 C. pen. RM (pentru omorul săvârșit în interes acaparator), pentru că, la 15.03.1995, au pătruns în apartamentul lui C.N., unde au violat-o, apoi – în interes acaparator; în scopul de a ascunde o altă infracțiune și cu deosebită cruzime – au omorât-o, luând bunuri în valoare de 2813 lei, precum și pașaportul victimei. După aceasta, prin incendierea apartamentului, au distrus bunuri în valoare de 14522 lei.*⁵

În alte cazuri interesul material se concretizează în motivul generat de necesitatea făptuitorului de a reține un câștig material (pentru sine sau pentru terțe persoane). În acest sens, comportă relevanță o speță din practica judiciară română: *la 19.01.2006, A.A. a venit la domiciliul victimei N.F. cu obiecte de îmbrăcăminte spre vânzare și a fost invitată de victimă în casă. Aici A.A. a sustras dintr-un șifonier suma de 950 lei românești noi. Fiind surprinsă de victimă, A.A. a agresat-o în scopul păstrării sumei de bani, victima căzând la sol în stare de inconștiență. Speriată de situația nou-creată și pentru a ascunde fapta de furt a banilor, A.A., folosindu-se de o sticlă cu un produs petrolier existentă în cameră, a stropit victima și i-a dat foc, după care a părăsit locuința. Prin sentință, s-a dispus condamnarea lui A.A. inclusiv pentru omorul săvârșit din interes material.*⁶

Astfel, putem observa că, în prima speță, făptuitorul urmărește să beneficieze de câștigul material ulterior comiterii omorului, ca urmare a săvârșirii acestuia. Deci, dorește să obțină un câștig material. Situația este diferită în cea de-a doua speță: obținerea câștigului material a început înainte de săvârșirea omorului. Făptuitorul admite varianta că, dacă va fi surprins, va fi nevoit să săvârșească omorul, pentru a nu fi împiedicat să-și ducă acțiunea la capăt. Deci, în această ipoteză, motivul omorului este generat de necesitatea făptuitorului de a reține câștigul material.

Ipotezele în care este aplicabilă circumstanța agravantă, prevăzută la lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM, sunt numeroase și variate:

1) omorul persoanei, care are dreptul de întreținere, de către persoana care are obligația de întreținere, în scopul eliberării de această obligație.

De exemplu, în Codul familiei al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 26.10.2000⁷, ca subiecți ai raportului juridic de

întreținere sunt specificați: părinții în raport cu copiii minori și copiii majori inapți de muncă care necesită sprijin material; copiii majori apți de muncă în raport cu părinții inapți de muncă care necesită sprijin material; soții în raport unul cu altul (în cazurile stabilite la art. 82); foștii soți în raport unul cu altul (în cazurile prevăzute la art. 83); frații în raport cu surorile, sau viceversa (în cazurile prevăzute la art. 86) bunicii în raport cu nepoții (în cazurile prevăzute la art. 87); nepoții în raport cu bunicii (în cazurile prevăzute la art. 88); copiii vitregi în raport cu părinții vitregi (în cazurile prevăzute la art. 89); copiii în raport cu educatorii (în cazurile prevăzute la art. 90).

În aceste cazuri, dar și în cazurile de natură similară, existența raportului de întreținere constituie premisa săvârșirii omorului din interes material. Subiectul pasiv al unui asemenea raport – cel obligat – va avea calitatea de făptuitor. Respectiv, subiectul activ al raportului de întreținere – cel îndrituit – va avea calitatea de victimă.

Bineînțeles, doar existența unei asemenea premise nu e suficientă pentru a confirma prezența interesului material. Nu este exclus ca răzbunarea, gelozia, invidia sau alte asemenea motive să determine săvârșirea omorului unei persoane care, absolut irelevant în context, se dovedește a fi o persoană întreținută. De aceea, nu putem să nu fim de acord cu T.Toader care susține: „Dacă omorul este săvârșit din alte motive (răzbunare, gelozie etc.), agravanta (se are în vedere agravanta „din interes material” – *n.a.*) nu este aplicabilă, chiar dacă moartea victimei i-ar aduce făptuitorului un avantaj material”;⁸

2) omorul săvârșit în vederea primirii sumei asigurate.

Se are în vedere situația legată de acțiunea contractului de asigurare. La concret, se are în vedere asigurarea de persoane, în cazul în care se asigură viața. Riscul asigurat se exprimă în moartea asiguratului. Beneficiarul asigurării, pentru a încasa de la asigurător suma asigurată, provoacă intenționat împrejurarea periculoasă. În alți termeni, acest beneficiar săvârșește omorul asiguratului, sub impulsul interesului material;

3) omorul săvârșit în scopul neachitării datoriei sau în scopul amânării achitării datoriei.

În legătură cu omorul săvârșit în scopul neachitării datoriei, sunt oportune ca exemplu următoarele spețe: *pentru tentativa la omor săvârșit din interes material, a fost condamnată Batina. Urmărind scopul de a se eschiva de la achitarea datoriei în mărime de 15 mii dolari și 15 mln ruble, bani împrumutați de la Balanina, Batina a încercat s-o lipsească de viață pe Balanina, pe calea aplicării în cap a loviturilor cu toporașul de bucătărie. Însă, din cauze independente de voința sa, nu și-a putut duce la capăt infracțiunea;*⁹ în 2005, T. a

împrumutat de la C. o sumă de bani, semnând o fiduță prin care se obliga să întoarcă datoria. Periodic, C. îi amintea lui T. despre necesitatea rambursării banilor împrumutați. La 22.01.2007, cei doi s-au întâlnit. După ce au consumat băuturi alcoolice între ei a apărut conflictul legat de datorie. Iritat de insistențele lui C., T. a scos din buzunar cuțitul și i-a aplicat victimei lovituri cu acesta, până când ea a căzut jos. În rezultat, C. a decedat, pentru care fapt T. a fost condamnat pentru omor săvârșit din interes material.¹⁰

Trebuie de menționat că lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM e aplicabilă nu doar atunci când omorul e săvârșit în scopul neachitării unei datorii având un suport juridic. Dacă făptuitorului îi revenea obligația să achite datoria, iar nedorința de a executa obligația dată a fost cea care a alimentat intenția de a comite omorul, nu contează dacă acea datorie a avut sau nu un suport juridic. Nu contează nici măcar dacă acea datorie s-a creat în condiții legale. De aceea, datoria – care nu are la bază respectarea cerințelor legale de încheiere a contractului de împrumut, sau provine din pierderea într-un joc de noroc, din pierderea unui pariu, sau se constituie din bunuri dobândite pe cale infracțională ori din oricare alte foloase ilegale – atunci când nu se dorește a fi achitată de făptuitor, se referă la omorul săvârșit în interes material.

În cazul dat, putem afirma că făptuitorul este debitor în raportul din care provine datoria; victima este creditor în acest raport. Însă, termenii „debitor” și „creditor” au o încărcătură factologică, nu neapărat și o încărcătură juridică.

Ținem să accentuăm că omorul săvârșit din interes material își atestă prezența și atunci când e săvârșit în scopul amânării achitării datoriei. Însă, în această ipoteză, datele problemei diferă de cele vizând omorul săvârșit în scopul neachitării datoriei: în afară de debitor și creditor, apare persoana care acționează în interesul creditorului. O astfel de persoană poate fi prezentă și în cazul omorului săvârșit în scopul neachitării datoriei. Poate. Dar nu e indispensabilă, ca în situația omorului săvârșit în scopul amânării achitării datoriei. Or, în situația dată, tocmai o asemenea persoană apare ca victimă a infracțiunii;

4) omorul săvârșit în scop de canibalism, cu precizarea că făptuitorul dorește să beneficieze de calitățile de consum ale corpului victimei.

Deși restrânsă ca posibilitate, o asemenea ipoteză, atestată în doctrina penală de către S.H. Nafiev¹¹, nu poate fi exclusă totalmente. Făptuitorul privește corpul victimei ca pe un bun de consum, ca pe o resursă alimentară. Dacă va lipsi victima de viață, va beneficia gratuit de respectivele calități de consum. Deci, va fi scutit de cheltuieli materiale legate de procurarea produselor alimentare.

Este notabil că, în ipoteza analizată, mai este prezentă o circumstanță agravantă a omorului – „cu scopul de a preleva și/sau utiliza ori comercializa organele sau țesuturile victimei” (lit. l) alin. (3) art. 145 C. pen. RM). Aceasta deoarece consumul organelor sau țesuturilor victimei în procesul canibalismului se înscrie în noțiunea „utilizarea organelor sau țesuturilor victimei”;

5) omorul săvârșit în vederea obținerii banilor, a bunurilor, a unor drepturi patrimoniale, a avansării într-o funcție presupunând o retribuție mai mare, a moștenirii, a încheierii unei convenții avantajoase în viitor, a altor foloase sau avantaje materiale.

Pentru aplicarea răspunderii conform lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM, nu este obligatoriu ca patrimoniul, din al cărui cont făptuitorul urmărește să-și satisfacă interesul material, să aparțină victimei. Victima poate fi proprietar sau posesor al foloaselor sau avantajelor materiale dorite de făptuitor. Dar poate și să nu aibă o asemenea calitate. De aceea, omorul săvârșit din interes material se reține atunci când e omorâtă o persoană, pentru ca astfel să dispară piedica în fața făptuitorului de a accede la foloasele sau avantajele materiale aparținând unor terțe persoane.

De asemenea, pentru calificarea faptei potrivit lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM, nu are importanță când va putea beneficia făptuitorul de foloasele sau avantajele materiale: îndată după omor sau după trecerea unei perioade mai lungi de timp de la săvârșirea omorului. Nu contează nici dacă s-a fixat definitiv în ce constă interesul material sau dacă făptuitorul are o reprezentare aproximativă despre ceea ce-i poate satisface interesul material, în funcție de împrejurări aspirând să beneficieze „de tot ce se poate”. Important este ca anume interesul material să fie cel care îl ghidează pe făptuitor să săvârșescă infracțiunea de omor.

În alt context, A.N. Popov menționează că este posibil să existe anumiți indici că omorul este săvârșit din interes material (de exemplu, făptuitorul a intrat în posesia bunurilor victimei după săvârșirea omorului). Însă, asemenea indici nu sunt suficienți pentru a demonstra prezența interesului material ca motiv ce a determinat omorul.¹² Sub acest aspect, prezintă interes următoarea speță: *prin sentință, S.T. a fost condamnat în baza alin. 2 art. 95 (pentru vătămarea intenționată gravă a integrității corporale, care a fost urmată de moartea victimei) și alin. 2 art. 120 (pentru jaful care a cauzat o daună considerabilă victimei) C. pen. RM din 1961. Ne fiind de acord cu sentința, reprezentantul legal al părții vătămate a declarat apel, în care a solicitat condamnarea lui S.T. pentru omor săvârșit în interes material și tâlhărie. Colegiul penal al Curții de Apel a Republicii Moldova, verificând materialele cauzei în raport cu argumentele invocate în apel, a*

ajuns la concluzia că acesta este neîntemeiat. În fapt, la 3.06.1998, S.T., în urma unui conflict apărut pe parcursul întrebuirii băuturilor spirtoase cu A.C., i-a aplicat celui din urmă o lovitură în cap cu o sticlă. Apoi l-a lovit de mai multe ori cu mâinile și picioarele în diferite regiuni ale corpului, cauzându-i leziuni corporale grave, periculoase pentru viață. În urma acestora, victima a decedat. După ce victima a căzut, făptuitorul i-a sustras din buzunar portmoneul, în care se aflau 80 de lei, și ceasul de mână, evaluat la 70 de lei. Colegiul penal a arătat că în instanța de judecată nu s-a constatat faptul că făptuitorul ar fi atacat victima în scopul de a-i sustrage bunurile.¹³

În legătură cu cele evocate, are dreptate S.H. Nafiev atunci când susține că, pentru a califica fapta ca omor săvârșit din interes material, este necesar ca scopul de a obține sau de a reține un câștig material ori de a se elibera de cheltuieli materiale trebuie să apară la făptuitor până la săvârșirea omorului sau în timpul săvârșirii acestuia.¹⁴ De menționat că aceeași poziție e promovată în pct. 10 al Hotărârii Plenului Judecătorei Supreme a Ucrainei „Cu privire la practica judiciară în cauzele legate de infracțiunile contra vieții sau sănătății persoanei”, nr. 2 din 7.02.2003.¹⁵

În concluzie, pentru aplicarea răspunderii conform lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM, este necesar ca interesul material să apară la făptuitor până la terminarea executării faptei prejudiciabile: anterior săvârșirii omorului sau chiar în timpul săvârșirii acestuia. Lipsesc temeiurile calificării faptei potrivit lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM, dacă interesul material apare la făptuitor ulterior momentului în care își finalizează executarea faptei prejudiciabile.

Sub un alt aspect, suntem de acord cu A. Boroi care menționează: „Elementul circumstanțial de agravare constând dintr-un anumit mobil cu care acționează autorul, în cazul în care interesul făptuitorului de a obține avantaje materiale se dovedește a fi nereal (de exemplu, făptuitorul a considerat greșit că are vocație succesorală), cerința legii este îndeplinită, căci relevant este mobilul cu care s-a comis omorul, nu realizarea lui în concret”.¹⁶ Cu alte cuvinte, circumstanța agravantă examinată există chiar dacă satisfacerea interesului material nu a fost realizată deloc. Esențial este ca făptuitorul să fi urmărit interesul material, indiferent dacă l-a realizat sau nu.

Din cele evocate mai sus reies următoarele:

– dacă interesul material apare la făptuitor ulterior momentului în care își finalizează executarea faptei de lipsire de viață a victimei, răspunderea se va aplica în conformitate cu art. 145 (cu excepția lit. b) alin. (2)) C. pen. RM;

– dacă făptuitorul a urmărit interesul material la săvârșirea omorului, însă acest interes nu s-a realizat,

răspunderea se va aplica în conformitate cu lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM;

– dacă făptuitorul a urmărit interesul material la săvârșirea omorului, iar acest interes s-a realizat, răspunderea se va aplica în conformitate cu lit. b) alin. (2) art. 145 și o altă normă din Codul penal.

Când spunem „o altă normă din Codul penal”, avem în vedere, de cele mai dese ori, o normă care stabilește răspunderea pentru una din infracțiunile contra patrimoniului (de exemplu, furt, jaf, tâlhărie, șantaj etc.). Însă, norma penală respectivă poate stabili răspunderea și pentru o infracțiune care nu face parte din grupul celor contra patrimoniului. Ne referim la: sustragerea sau extorcarea substanțelor narcotice sau psihotrope (art. 217⁴ C. pen. RM); profanarea mormintelor, presupunând însușirea obiectelor ce se află în mormânt sau pe el (art. 222 C. pen. RM); răpirea mijlocului de transport (art. 273 C. pen. RM); răpirea mijlocului de transport cu tracțiune animală, precum și a animalelor de tracțiune (art. 274 C. pen. RM); sustragerea documentelor, imprimatelor, ștampilelor sau sigiliilor (art. 360 C. pen. RM); jefuirea celor căzuți pe câmpul de luptă (art. 389 C. pen. RM) etc.

Nu toate aceste infracțiuni presupun scopul de cupiditate. Dar acesta nici nu este obligatoriu. Interesul material poate sau nu să implice scopul de cupiditate. În acest plan, ne raliem punctului de vedere exprimat de A.N. Popov: „Omorul se consideră a fi săvârșit din interes material și în acele cazuri, când făptuitorul urmărește să se folosească temporar de bunurile sau drepturile patrimoniale obținute de pe urma infracțiunii”.¹⁷ Această opinie o confirmă următoarea speță: „Udacin a fost declarat vinovat pentru omorul săvârșit din interes material și răpirea mijlocului de transport. În fapt, la 26.01.1996, acesta, împreună cu Pasesc, l-a rugat pe Cernov, conducătorul unui automobil, să-i ducă la destinație contra plată. Cernov a căzut de acord. Când a ajuns la destinație, Udacin, urmărind să nu achite costul călătoriei, i-a aplicat lui Cernov câteva lovituri în cap cu nunchaki, în urma cărora victima a decedat. După care, Udacin a intrat în posesia automobilului lui Cernov, s-a deplasat cu acesta într-o localitate din apropiere, unde l-a abandonat”.¹⁸

Însă, de cele mai multe ori, omorul săvârșit din interes material formează concurs cu infracțiunea de tâlhărie. Ca exemplu ce relevă această constatare prezentăm următoarele: I.V. a fost condamnat conform pct. 1 și 6 art. 88 (pentru omor săvârșit în interes acaparator și cu deosebită cruzime) și art. 123¹ (pentru sustragere în proporții deosebit de mari din avutul proprietarului, săvârșită pe calea tâlhăriei) C. pen. RM din 1961. În fapt, la 25.01.2000, I.V., împreună cu alte două persoane neidentificate, deplasându-se cu automobilul-taxi care îi aparținea lui T.I., prin înțelegere prealabilă, în scop de

profit, l-au atacat pe T.I., aplicându-i mai multe lovituri cu pumnii și picioarele. În urma loviturilor, victima și-a pierdut cunoștința. Apoi la volan s-a așezat I.V., iar pe T.I. l-a târât pe bancheta din spate. Pe traseul Chișinău-Telenești cei trei făptuitori l-au strangulat în automobil pe T.I. După omor, au aruncat cadavrul victimei într-o fântână de canalizare. După care au sustras automobilul aparținând lui T.I. și alte bunuri ale acestuia în valoare totală de 55478 lei;¹⁹ S.N. a fost condamnat potrivit pct. 1, 6 și 7 art. 88 (pentru omor săvârșit în interes acaparator, cu deosebită cruzime și cu scopul de a ascunde o altă infracțiune) și pct. 1, 2, 3, 6 și 7 alin. 2 art. 121 (pentru tâlhărie săvârșită în urma înțelegerii prealabile de către un grup de persoane, cu aplicarea armei sau a altor obiecte folosite în calitate de armă, cu pricinuirea unor leziuni corporale grave, în scopul însușirii avutului în proporții mari, și prin pătrundere în încăpere, în alt loc pentru depozitare sau în locuință) C. pen. RM din 1961. În fapt, la 16.08.2001, în satul Vișniovca, județul Cahul, S.N., împreună cu o persoană neidentificată, înarmat cu o rangă de metal, au venit acasă la B.E. urmărind scopul de sustragere. Cu ranga, i-au aplicat acestuia multiple lovituri. În urma leziunilor cauzate, victima a decedat. După aceasta, cei doi făptuitori au sustras bunuri în valoare de 9897 lei;²⁰ M.C. și T.P. au fost condamnați conform lit. b) alin. (2) și lit. f) alin. (3) art. 145 (pentru omorul săvârșit din interes material și de două sau mai multe persoane) și lit. b) alin. (2) și lit. c) alin. (3) art. 188 (pentru tâlhărie săvârșită de două sau mai multe persoane, cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății) C. pen. RM. În fapt, la 6.04.2004, aproximativ la ora 23.00, aflându-se într-un apartament de pe bd.Dacia, mun. Chișinău, M.C. și T.P., prin comun acord, urmărind scopul de a săvârși omor și acționând în interes material, i-au aplicat lui B.Gh. multiple lovituri cu mâinile și picioarele. În rezultat, victima a decedat. În continuare, cei doi făptuitori au sustras un televizor în valoare de 22401 lei.²¹ Și asemenea exemple ar putea continua.

În lumina exemplurilor punctate mai sus, una din întrebările de actualitate este, dacă, atunci când omorul e săvârșit în timpul atacului tâlhăresc, se aplică sau nu circumstanța agravantă „din interes material” (lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM)?

În unul din studiile anterioare, am formulat răspunsul la această întrebare.²² Sintetizând, vom răspunde în felul următor:

– nu este necesară luarea în considerație la calificarea omorului a agravantei stabilite la lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM, atunci când se atestă forma tipică a tâlhăriei (adică atunci când nu se realizează scopul de sustragere);

– este necesară luarea în considerație la calificarea omorului a agravantei stabilite la lit. b) alin. (2)

art. 145 C. pen. RM, atunci când se atestă forma atipică a tâlhăriei (adică, atunci când se realizează scopul de sustragere).

În toate cele trei exemple evocate mai sus scopul de sustragere și-a găsit realizare în cazul tâlhăriei. Ceea ce înseamnă că instanțele de judecată au reținut corect concursul dintre omorul săvârșit din interes material și tâlhărie.

În alt context, ne alăturăm opiniei lui C. Barbu, potrivit căreia circumstanța agravantă „din interes material” se reține, indiferent dacă s-a săvârșit omor consumat sau numai tentativă de omor.²³ În următoarea speță, circumstanța agravantă nominalizată a fost reținută în raport cu tentativa de omor: la 13.04.1997, S.V. s-a înțeles cu P.Ia. să sustragă automobilul care aparținea lui D.T. Ei s-au înțeles să-l omoare pe D.T. În acest scop, s-au urcat în automobilul respectiv, propunându-i lui D.T. să-i ducă la Poșta Veche. În automobil, cei doi i-au aplicat victimei lovituri cu pumnii. De asemenea, S.V. a încercat să-l stranguleze cu un șiret pe D.T. Însă, nu și-a dus intenția până la sfârșit, deoarece victima a opus rezistență și a reușit să părăsească în fugă automobilul.²⁴

Ideea exprimată de către C. Barbu o dezvoltă A. Boro: în măsura în care există interesul material, nu interesează dacă făptuitorul nu a putut să-și realizeze motivul urmărit, deoarece a ucis o altă persoană în locul aceleia a cărei moarte i-ar fi satisfăcut un anumit interes (*error in personam* sau *aberratio ictus*).²⁵

În cazul erorii asupra identității victimei (*error in personam*), dacă făptuitorul urmărește interesul material în săvârșirea omorului, calificarea trebuie să se facă conform lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM. În cazul dat, nu putem reține tentativa de infracțiune: nu se poate afirma că ceea ce a avut făptuitorul în reprezentarea lui subiectivă nu și-a găsit confirmare în realitatea obiectivă. Agravanta „din interes material” există chiar dacă nu a fost realizată deloc satisfacerea interesului material. Deci, în cazul analizat, eroarea asupra identității victimei este o eroare neesențială. Ea nu poate influența răspunderea făptuitorului.

Alta este situația în ipoteza erorii asupra modului de executare a infracțiunii (*aberratio ictus*), când făptuitorul își îndreaptă acțiunea asupra unei persoane pe care vrea s-o ucidă, dar, datorită unei greșite manipulări a mijlocului folosit sau a altor cauze accidentale, rezultatul urmărit se produce asupra unei alte persoane. În cazul dat, calificarea se face conform art. 27 și lit. b) alin. (2) art. 145 (în raport cu victima aflată în reprezentarea făptuitorului, în legătură cu care se urmărește interesul material) și art. 149 (în raport cu victima efectiv omorâtă) C. pen. RM. În ipoteza dată, reținem tentativa pentru că nu s-a produs moartea victimei aflate în reprezentarea făptuitorului. Nu pentru că nu s-a reușit satisfacerea interesului material.

În situația în care, pe lângă victima aflată în reprezentarea făptuitorului, decedează și alte persoane – *aberratio ictus*, ipoteza pluriagresivă – soluția este lit. b) alin. (2) art. 145 și alin. (2) art. 149 C. pen. RM.

O altă problemă care prezintă interes este corelația agravantei, stabilite la lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM, cu alte agravante, prevăzute la alin. (2) sau (3) art. 145 C. pen. RM.

În opinia lui S.H. Nafiev, printre astfel de agravante se numără:

- profitând de starea de neputință a victimei;
- de două sau mai multe persoane;
- cu deosebită cruzime;
- cu scopul de a ascunde o altă infracțiune;
- cu scopul de a preleva și/sau utiliza ori comercializa organele sau țesuturile victimei etc.²⁶

Desigur, și alte circumstanțe agravante pot corela cu cea prevăzută la lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM:

- cu premeditare;
- asupra a două sau mai multe persoane;
- asupra soțului (soției) sau a unei rude apropiate;
- cu bună-știință asupra unei femei gravide;
- cu bună-știință asupra unui minor;
- de către o persoană care a mai săvârșit un omor intenționat prevăzut la alin. (1) sau (2) etc.

A fost exprimat punctul de vedere că nu poate fi compatibilitate între agravantele vizând infracțiunea de omor: „din interes material” și „cu scopul de a ascunde o altă infracțiune sau de a înlesni săvârșirea ei”.²⁷ În ce privește compatibilitatea în situația când făptuitorul urmărește scopul de a ascunde o altă infracțiune, considerăm că ea este posibilă: de exemplu, făptuitorul își realizează intenția de a săvârși omorul din interes material în timpul unui atac de tâlhărie. Sustrăgând bunurile victimei, făptuitorul descoperă că victima este încă vie. De aceea, decide să-i aplice lovitura mortală, pentru a nu fi denunțată. În această situație, nu avem nici un temei să nu constatăm prezența atât a agravantei „din interes material”, cât și a agravantei „cu scopul de a ascunde o altă infracțiune”. În cazul dat, interesul material deja a fost realizat. Deci, scopul de a ascunde o altă infracțiune nu mai poate dubla interesul material. Invocarea ambelor agravante este întemeiată.

În toate celelalte cazuri, când scopul de a ascunde o altă infracțiune apare până la realizarea interesului material, el dublează motivul dat. Pentru a se exclude această suprapunere, calificarea va trebui făcută numai conform lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM. Va fi de prisos reținerea agravantei „cu scopul de a ascunde o altă infracțiune”.

În altă privință, suntem de acord cu O.S. Kapinus, că omorul săvârșit din interes material (presupunând, de exemplu, sustragerea ulterioară a bunurilor victimei) nu poate fi calificat și ca omor săvârșit în scopul de a înlesni săvârșirea unei alte infracțiuni.²⁸ Într-adevăr,

omorul săvârșit din interes material presupune și ipoteza când se realizează interesul material. Dacă interesul material se realizează pe calea săvârșirii unei infracțiuni (de exemplu, a unei sustrageri), aceasta nu ar trebui să influențeze asupra răspunderii pentru omorul săvârșit din interes material. În concluzie, în acest caz ar fi de prisos invocarea agravantei „cu scopul de a înlesni săvârșirea unei alte infracțiuni”.

Până acum ne-am referit la situațiile când este aplicabilă prevederea de la lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM. Pentru ca investigația de față să aibă un aspect de plenitudine, este necesar să supunem analizei și cazurile când nu se aplică prevederea respectivă. Deși în aparență ar fi trebuit aplicată.

Astfel, fapta nu poate fi calificată ca omor săvârșit din interes material, dacă:

1) câștigul material apare doar ca ocazie pentru săvârșirea omorului cu intenții huliganice sau de altă asemenea natură.

În cazul dat, valoarea mică a foloaselor sau avantajelor materiale, pretinse de făptuitor, poate demonstra că omorul nu are la bază interesul material. Însă, doar aceasta nu poate constitui criteriul care să excludă calificarea conform lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM. Or, referindu-se la omorul săvârșit din interes material, A. Boroi susține pe bună dreptate: „Nu interesează valoarea avantajului sau bunurilor care pot fi obținute. Este important însă ca aceste avantaje să fi constituit mobilul comiterii omorului”²⁹;

2) a avut loc în timpul când făptuitorul își păzea bunurile sale sau bunurile altor persoane.

În legătură cu aceasta, ne alăturăm punctului de vedere al lui L.A. Andreeva, care menționează: „Dacă omorul e săvârșit în scopul apărării patrimoniului împotriva aspirațiilor infracționale ale altei persoane, o asemenea faptă nu poate fi considerată omor săvârșit din interes material”.³⁰ Într-adevăr, în funcție de circumstanțele concrete, o asemenea faptă va reprezenta fie lipsirea de viață în condițiile legitimei apărări (de exemplu, dacă sunt întrunite cerințele stabilite la alin. (3) art. 36 C. pen. RM), fie infracțiunea de omor (în lipsa agravantei „din interes material”).

Făptuitorul nu poate urmări interesul material în cazul în care omorul a avut loc în timpul când acesta își păzea bunurile sale sau bunurile altei persoane. Săvârșind omorul, nu va obține sau reține vreun câștig material, nici nu se va elibera de vreo cheltuială materială. Doar va păstra (sau va încerca să păstreze) patrimoniul său ori al unei alte persoane în mărimea pe care a avut-o până la săvârșirea omorului. Nu făptuitorul omorului, dar victima omorului este cea care urmărea un interes material;

3) a fost săvârșită în scopul recuperării de către făptuitor a propriilor bunuri (sau a bunurilor altor persoane) care se aflau ilegal la victimă.

Nici în acest caz nu este posibilă satisfacerea interesului material pe calea săvârșirii omorului. Recuperându-și propriile bunuri sau recuperând bunurile unei alte persoane, bunuri aflate ilegal la victimă, făptuitorul nu poate obține sau reține vreun câștig material, nici nu se poate elibera de vreo cheltuială materială. Bunurile aflate ilegal la victimă nu sunt percepute ca bunuri străine, care s-ar putea adăuga mărimii patrimoniului făptuitorului sau al unei terțe persoane;

4) a fost săvârșită în legătură cu nedorința victimei de a executa, față de făptuitor, obligațiunile patrimoniale.

În cazul dat, motivul omorului îl reprezintă nu interesul material, dar nemulțumirea făptuitorului că victima nu dorește să-și îndeplinească obligațiunile patrimoniale. În această ordine de idei, este ilustrativ următorul exemplu: „*Colegiul penal al Curții de Apel a Republicii Moldova a constatat că instanța de fond a ajuns greșit la concluzia că inculpatul a săvârșit tentativa de omor în interes acaparator; deoarece D.G. (adică inculpatul – n.a.) de mai multe ori a insistat să-i fie plătită paguba adusă lui de către fiul părții vătămate, în urma unui accident, iar ultimul îl refuza de fiecare dată. Colegiul penal a arătat că în acțiunile inculpatului lipsește semnul calificării de omor premeditat, săvârșit în interes acaparator; deoarece tentativa de omor a fost săvârșită de inculpat nu cu scopul de a-și însuși un venit material, ci ca răzbunare pentru refuzul de a-i recompensa paguba*”³¹;

5) a fost săvârșită din răzbunare pentru prejudiciul material cauzat făptuitorului.

În această ipoteză făptuitorul se răzbună nu pentru nedorința victimei de a-și executa obligațiunile patrimoniale. De această dată, prejudiciul material este irecuperabil sau făptuitorul nu pretinde victimei recuperarea prejudiciului material. Pur și simplu, făptuitorul se răzbună pentru prejudiciul material cauzat făptuitorului de către victimă (de exemplu, pentru prejudiciul material rezultat din folosirea ilicită de către victimă a bunurilor făptuitorului). Întrucât motivul omorului este răzbunarea, și nu interesul material, nu avem temeuri de a face calificarea potrivit lit. b) alin. (2) art. 145 C. pen. RM.

Note:

¹ *A se vedea:* Б.С. Волков. *Мотивы преступлений (уголовно-правовое и социально-психологическое исследование)*. – Казань, 1982, p. 42.

² Уголовный кодекс Республики Беларусь / Под ред. Б.В. Волженкина. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

³ Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). – Chișinău, 2002, p. 304-312.

⁴ În acord cu legea penală în vigoare, omorul, săvârșit în scopul de a primi o remunerație din partea terței persoane, se califică drept omor săvârșit la comandă (lit. m) alin. (3) art. 145 C. pen. RM).

⁵ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 4-1r/a-8/2002 din 29.04.2002 // Moldlex.

⁶ Înalta Curte de Casație și Justiție a României, secția penală, decizia nr. 2080 din 19.04.2007 // www.scj.ro

⁷ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 47-48.

⁸ T. Toader. *Drept penal. Partea Generală*. – București: Hamangiu, 2007, p. 37.

⁹ О некоторых вопросах судебной практики по делам о преступлениях, предусмотренных ст. 105 Уголовного кодекса Российской Федерации // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации, 1999, nr. 6, p. 37-40.

¹⁰ Определение Судебной коллегии по уголовным делам Верховного Суда Российской Федерации от 12 ноября 2007 г. №12-007-22 (Извлечение) // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации, 2008, nr. 6, p. 27-28.

¹¹ *A se vedea:* С.Х. Нафиев. *Корыстное убийство: понятие, виды, квалификация (уголовно-правовые и криминологические аспекты): Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. – Челябинск, 1999, p. 15.

¹² *A se vedea:* А.Н. Попов. *Убийства при отягчающих обстоятельствах*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p. 720.

¹³ Decizia Colegiului penal al Curții de Apel a Republicii Moldova nr.1a-159/99 din 21.09.1999 // Curtea de Apel. Culegere de practică judiciară (aprilie 1999-mai 2000). – Chișinău, 2000, p. 158-159.

¹⁴ *A se vedea:* С.Х. Нафиев. *Op. cit.*, p. 15.

¹⁵ Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7.02.2003, №2 «Про судову практику в справах про злочини против життя та здоров'я особи» // Вісник Верховного Суду України, 2003, nr. 1, p. 15-18.

¹⁶ A. Boro. *Infracțiuni contra vieții*. – București: ALL Beck, 1999, p. 122.

¹⁷ А.Н. Попов. *Op. cit.*, p. 739.

¹⁸ Убийство пассажиром водителя автомашины с целью избежать платы за проезд признано совершенным из корыстных побуждений (Извлечение) // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации, 1997, nr. 6, p. 31-32.

¹⁹ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 1ca-27/2002 din 5.03.2002 // Moldlex.

²⁰ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 1ca-95/2003 din 10.06.2003 // Moldlex.

²¹ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 1ra-671/2005 din 25.01.2005 // Moldlex.

²² *A se vedea:* S. Brînză, V. Stati. *Unele reflecții asupra practicii aplicării răspunderii penale pentru omorul intenționat (Partea I)* // Revista Națională de Drept, 2007, nr. 6, p. 2-6.

²³ *A se vedea:* C. Barbu. *Ocroțirea persoanei în dreptul penal al României*. – Craiova: Scrisul românesc, 1977, p. 115.

²⁴ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 1ca-83/2002 din 9.04.2002 // Moldlex.

²⁵ *A se vedea:* A. Boro. *Op. cit.*, p.122.

²⁶ *A se vedea:* С.Х. Нафиев. *Op. cit.*, p.15, 18, 20.

²⁷ О некоторых вопросах судебной практики по делам о преступлениях, предусмотренных ст. 105 Уголовного кодекса Российской Федерации // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации, 1999, nr. 6, p. 37-40.

²⁸ *A se vedea:* О.С. Капинус. *Убийства: мотивы и цели*. – Москва: ИМПЭ-ПАБЛИШ, 2003, p. 88.

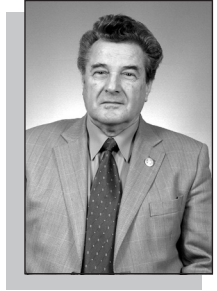
²⁹ *A se vedea:* A. Boro. *Op. cit.*, p. 122.

³⁰ *A se vedea:* Л.А. Андреева. *Квалификация убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах*. – Санкт-Петербург, 1998, p. 25.

³¹ Decizia Colegiului penal al Curții de Apel a Republicii Moldova nr. 1a-763/97 din 20.11.1997 // Curtea de Apel. Culegere de practică judiciară (august 1996-aprilie 1999). – Chișinău, 1999, p. 139-140.

COMENTARIU ASUPRA ÎNCĂLCĂRILOR DREPTULUI DE AUTOR ȘI A DREPTURILOR CONEXE PRIN PRISMA NOILOR PREVEDERI PENALE

Alexei BARBĂNEAGRĂ,
doctor habilitat în drept, profesor universitar (ULIM)
Victor VOLCINSCHI,
doctor în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

This article focuses on the analysis of the incrimination of infringes of the authors' rights over their creations. It brings a detailed comment upon the national legislation with regards to international legislation and international court practice regarding criminal infringe of authors' rights.

Articolul 185¹. Încălcarea dreptului de autor și a drepturilor conexe

(1) Însușirea dreptului la paternitate (plagiatul) sau altă violare a dreptului de autor și/sau a drepturilor conexe, dacă valoarea drepturilor violate sau valoarea exemplarului licențiat de operă, de program de computer, de bază de date, de interpretare, de fonogramă, de emisiune, care formează obiectul dreptului de autor sau al drepturilor conexe, este de proporții mari, aceasta fiind săvârșită prin:

a) reproducerea integrală sau parțială, modificarea sub orice formă a obiectului protejat de dreptul de autor sau de drepturile conexe;

b) comercializarea, închirierea, importarea, exportarea, transportarea, depozitarea sau publicarea obiectului protejat de dreptul de autor sau de drepturile conexe;

c) comunicarea publică a unei opere cinematografice sau a unei opere audiovizuale pe cale radioelectrică sau prin cablu în regim interactiv, inclusiv prin Internet ori prin alt procedeu similar;

d) demonstrarea publică a originalului sau a unui exemplar de operă;

e) interpretarea publică a operei sau a fonogramei;

f) transmiterea simultană sau retransmiterea operei, fonogramei, interpretării sau emisiunii pe cale radioelectrică sau prin cablu, prin alt procedeu similar ori în localurile unde intrarea este cu plată;

g) fixarea pe suport material a operei audiovizuale, emisiunii sau interpretării în săli de concert, cinematografe, precum și în alt loc public, fără acordul titularului de drepturi asupra operei, emisiunii sau interpretării;

h) permiterea accesului public la bazele de date din computer care conțin sau constituie opere protejate de dreptul de autor;

i) traducerea, publicarea în culegeri, adaptarea sau transformarea operei, precum și prelucrarea, aranjamentul acesteia,

se pedepsește cu amendă în mărime de la 800 la 1000 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 2000 la 4000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 5 ani.

(2) Comercializarea, închirierea sau schimbul de exemplare de opere sau de fonograme cu violarea drepturilor de autor și/sau a drepturilor conexe prin anunțuri publice, prin mijloace electronice de comunicare sau prin expunere publică a cataloagelor cu coperte ori a copertelor operelor sau fonogramelor; punerea cu bună știință la dispoziție de către agenții economici a spațiilor, echipamentelor, mijloacelor de transport, bunurilor sau serviciilor proprii în vederea valorificării ilegale de către o altă persoană fizică sau juridică a operelor și/sau a interpretărilor, fonogramelor, emisiunilor care formează obiectul dreptului de autor sau al drepturilor conexe, precum și refuzul de a declara proveniența exemplarelor de opere sau de fonograme comercializate, închiriate sau schimbate cu violarea drepturilor de autor și/sau a drepturilor conexe,

se pedepsesc cu amendă de la 800 la 1000 de unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, cu amendă, aplicată persoanei juridice, de la 2000 la 4000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 5 ani.

(3) Comercializarea, închirierea, schimbul, transmiterea cu titlu gratuit, exportarea, depozitarea sau altă valorificare a exemplarelor de opere și/sau fonograme, de programe de computer, de baze de date fără marcajele de control corespunzătoare și fără deținerea, la momentul controlului, a contractelor de autor încheiate cu titularii de drepturi asupra lor, precum și aplicarea necorespunzătoare a marcajelor de control, altele decât pentru suporturile materiale specificate în anexele la cererea de eliberare a marcajelor sau aplicarea marcajelor de control pe exemplarele de operă sau fonograme valorificate fără consimțământul titularului de drepturi, dacă valoarea acestor obiecte este de proporții mari,

se pedepsesc cu amendă de la 800 la 1000 de unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, cu amendă, aplicată persoanei juridice, de la 2000 la 4000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 5 ani.

(4) Eludarea mijloacelor tehnice de protecție a dreptului de autor și a drepturilor conexe, precum și înlăturarea sau schimbarea informației privind administrarea drepturilor de autor și a drepturilor conexe, indiferent de faptul dacă au fost încălcate aceste drepturi,

se pedepsesc cu amendă în mărime de la 800 la 1000 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 2000 la 4000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 5 ani.

(5) Marcarea, comercializarea, importarea, exportarea, transportarea sau depozitarea ilegală a marcajelor de control, falsificarea acestora, care au cauzat daune în proporții mari,

se pedepsesc cu amendă în mărime de la 2000 la 4000 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 2000 la 6000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 5 ani.

(6) Acțiunile prevăzute la alineatele (1), (2), (3), (4) sau (5), săvârșite:

- a) repetat;
- b) de două sau mai multe persoane;
- c) de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală;
- d) prin constrângere fizică sau psihică;
- e) în proporții deosebit de mari,

se pedepsesc cu amendă în mărime de la 4000 la 5000 unități convenționale sau cu închisoare de la 3 la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 8000 la 10000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 5 ani sau cu lichidarea ei.

[Art. 185¹ modificat prin Legea nr. 110-XVI din 27.04.2007, în vigoare 08.06.2007]

[Art. 185¹ introdus prin Legea nr. 446-XV din 30.12.04, în vigoare 28.01.05]

Reglementări de drept internațional:

Convenția mondială din 06.09.52 cu privire la drepturile de autor¹, art. 1: „Fiecare Stat Contractant se obligă să ia toate măsurile necesare pentru asigurarea unei protecții adecvate și efective a drepturilor autorilor și altor titulari ai drepturilor de autor asupra operelor literare, științifice și artistice, cum ar fi operele scrise, muzicale, dramatice și cinematografice, operele de pictură, grafică și sculptură” // *TI*, 4/98, 1998; Convenția de la Berna încheiată la 9 septembrie 1886 cu ulterioarele modificări privind protecția operelor literare și artistice // *TI*, 9/194, 1999; Convenția internațională pentru ocrotirea drepturilor interpreților, ale producătorilor de fonograme și ale organizațiilor de difuziune, semnată la Roma la 26 octombrie 1961 // *TI*, 9/173, 1999.

Reglementări de drept național:

CRM: „Proprietatea este publică și privată. Ea se constituie din bunuri materiale și intelectuale” (art. 9 alin. 1) și „Dreptul cetățenilor la proprietatea intelectuală, interesele lor materiale și morale ce apar în legătură cu diverse genuri de creație intelectuală sunt apărate de lege” (art. 33 alin. 2) // *MO*, 1, 12.08.1994.

Legea privind dreptul de autor și drepturile conexe, art. 1, reglementează relațiile care apar în legătură cu crearea și valorificarea operelor literare, de artă și științifice (drept de autor), interpretărilor, fonogramelor și emisiunilor organizațiilor de radioteledifuziune (drepturi conexe). Articolul 2 al aceleiași legi stipulează că, dacă tratatul internațional la care Republica Moldova este parte stabilește alte reguli decât cele prevăzute de prezenta lege, se aplică regulile tratatului internațional // *MO*, 13/124, 02.03.1995.

Legea cu privire la activitatea editorială, art. 6 alin. 1 și 2: „Dreptul de proprietate intelectuală al editorului asupra producției editoriale este stabilit de lege. Editorul este obligat să solicite permisiunea autorului sau a titularului de drepturi asupra obiectelor de proprietate intelectuală în cazul când activitatea editorială presupune multiplicarea originalului editorial ce conține obiectul proprietății intelectuale.”

Aceeași lege, art. 8 alin. 1: „Titularul dreptului exclusiv de autor poate să transmită editorului, în condițiile legislației în vigoare, drepturile sale patrimoniale asupra unei opere conform contractului de editare respectiv.”

Aceeași lege, art. 9 alin. 1: „Contractul de editare constituie o convenție încheiată între titularul dreptului de autor sau beneficiarul producției editoriale și editură, în temeiul căreia editurii, în schimbul unei remunerații, i se transmite dreptul de a edita și a difuza opera. Contractul de editare se perfectează în formă scrisă” (MO, 70-72/511, 22.06.2000. A se vedea și *Legea cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice* // MO, 174-176/1331, 20.12.2002, alte legi, hotărârile Parlamentului, ordonanțele, hotărârile și dispozițiile Guvernului etc.

HP CSJ a RM din 09.11.1998, nr. 32, Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației despre dreptul de autor și drepturile conexe // *Culegere de hotărâri explicative* /157, 2002.

Doctrină: Volcinski V., Chiroșca D. *Problemele definirii dreptului de autor* // RRDPI, 2007, nr. 2(11); Volcinski V., Chiroșca D. *Apariția, evoluția și concursul teoriilor privind conținutul și natura juridică a dreptului subiectiv de autor* // STUDIA UNIVERSITATIS, USM, Seria „Științe sociale”, 2007 nr. 3; Volcinski V., Chiroșca D. *Conținutul și natura juridică a dreptului autorului la integritatea operei și dreptul la stima reputației* // STUDIA UNIVERSITATIS, USM, Seria „Științe sociale”, 2007, nr. 3; *Introducere în proprietatea intelectuală* / Din engleză de Rodica Pârvu, Laura Oprea, Magda Dinescu și Mihai Mănăstireanu. – București: Rosetti, 2001, cap.2, 3, 8.

Comentariu:

1. Se consideră încălcare a drepturilor de autor și a celor conexe orice acțiuni (sau inacțiuni) care sunt în contradicție cu prevederile legale, iar exemplarele de operă sau fonograme confecționate sau difuzate cu încălcarea drepturilor de autor și/sau conexe sunt considerate contrafăcute. Pentru încălcarea drepturilor exclusive de autor și a celor conexe pot fi aplicate sancțiuni de natură civilă specifice numai dreptului de autor (art. 38 din Legea privind dreptul de autor și drepturile conexe – în continuare: Legea nr. 293/1994).

2. Subiecți ai drepturilor subiective de autor sunt persoanele fizice, prin activitatea intelectuală a căroră sunt create operele literare, științifice sau artistice. Subiecți ai drepturilor de autor asupra operelor audiovizuale sunt persoanele indicate în art. 12 (1) al Legii nr. 293/1994.

3. Subiecți ai drepturilor conexe sunt interpreții, producătorii de fonograme și organizațiile de difuziune. Drepturile conexe se exercită fără a prejudicia drepturile de autor.

4. Dreptul de autor în sens obiectiv sau ca instituție juridică este un sistem de norme juridice stabilite prin lege care protejează operele creației intelectuale din domeniul literaturii, artei și științei, exprimate într-o formă obiectivă ce permite a le reproduce, atât publicate, cât și nepublicate, indiferent de forma, destinația și valoarea fiecărei opere, precum și de procedeele de reproducere a ei.

5. Obiectul juridic al infracțiunii îl constituie relațiile sociale ce apar în procesul de exercitare a drepturilor subiective de autor și a celor conexe, precum și în procesul de valorificare a acestor drepturi. Obiectul material este constituit din produsele ce conțin obiecte protejate de dreptul de autor și de drepturile conexe asupra cărora sunt îndreptate și realizate acțiunile ilegale.

6. Prin noțiunea de *autor* urmează să se înțeleagă orice persoană fizică prin a cărei muncă creatoare a apărut opera.

7. Autorul beneficiază de dreptul subiectiv exclusiv de autor asupra operei sale, acesta rezultând din însuși faptul creării ei (dreptul la paternitate).

8. Pentru apariția și exercitarea dreptului de autor nu se cer acte de înregistrare, alte proceduri speciale sau respectarea altor formalități.

9. Dreptul subiectiv de autor se constituie din drepturi cu caracter patrimonial (economic) și nepatrimonial (personal, moral).

10. Dreptul subiectiv de autor nu depinde de dreptul de proprietate asupra obiectului material, în care și-a găsit expresie opera respectivă: dacă un cumpărător al suportului material (al cărții sau al unui tablou) devine proprietar, faptul nu înseamnă că acesta a obținut și dreptul de autor al operei exprimate pe acest suport.

11. Drepturile patrimoniale de autor și conexe pot fi moștenite. Ordinea moștenirii drepturilor este reglementată prin normele dreptului succesoral (art. 561-595 C. civ.).

12. Dreptul de autor se extinde asupra *opereilor*, indiferent de locul primei lor publicări, titularii dreptului de autor ai cărora sunt persoane fizice sau juridice din Republica Moldova; *opereilor publicate pentru prima dată* în Republica Moldova, indiferent de cetățenia titularului dreptului de autor; *altor opere* în corespundere cu tratatele internaționale, la care Republica Moldova este parte. Dreptul de autor se mai extinde și asupra soluțiilor (opereilor) artistico-architecturale atât în ansamblu, cât și asupra părților lor

componente, inclusiv asupra operelor create ca urmare a îndeplinirii unei misiuni de serviciu. De asemenea, dreptul de autor se extinde asupra operelor literare, de artă sau științifice exprimate în formă scrisă (manuscris, dactilografie, note muzicale etc.); orală (rostire publică, interpretare publică etc.); audio- sau videoimprimare (mecanică, magnetică, numerică, optică etc.); de imagine (desen, schiță, tablou, plan, desen tehnic, cine-, tele-, video- sau fotocadru etc.); volumetrico-spațială (sculptură, model, machetă, construcție etc.).

13. Obiecte ale protecției dreptului de autor sunt: operele literare (cărți, broșuri, articole, programe pentru computer etc.); operele dramatice și muzical-dramatice, scenariile, proiectele de scenarii, libreturile, sinopsisul filmului; operele muzicale cu sau fără text; operele coregrafice și pantomimele; operele audiovizuale (cine-, tele-, videofilme, filme cu diapozitive etc.); operele de pictură, sculptură, grafică și alte opere de artă plastică; operele de arhitectură, urbanistică și de artă horticolă; operele de artă aplicată; operele fotografice și operele obținute printr-un procedeu analogic fotografiei; hărțile, planurile, schițele și operele plastice referitoare la geografie, topografie, arhitectură și alte științe; operele derivate și integrante (traducerile, adoptările, prelucrările și orice alte prelucrări ale operelor literare, de artă, științifice, aranjamentele operelor muzicale, precum și enciclopediile, antologiile, culegerile, bazele de date etc.); programele pentru computer etc. În aceste cazuri, protecția dreptului de autor se extinde asupra formei de exprimare și nu asupra ideilor, proceselor, metodelor de funcționare sau asupra concepțiilor matematice ca atare.

14. Nu constituie obiect al dreptului de autor: documentele oficiale (legile, hotărârile judecătorești, alte documente), precum și traducerea lor oficială; simbolurile și semnele statului (drapelele, stemele, ordinele, semnele monetare etc.); expresiile folclorice; noutățile zilei și faptele cu caracter de simplă informație. În același timp, folclorul, comunicările, informațiile etc. selectate, prelucrate și sistematizate în opere integrante sau derivate sunt ocrotite de Legea nr. 293/1999.

15. Obiectele dreptului de autor, reglementate prin prevederile articolelor 4 pct.1 și 6 ale *Legii privind dreptul de autor și drepturile conexe* sunt exemplificative, iar cele reglementate de art. 6 al aceleiași legi sunt și nonexhaustive. În lista acestora se admite extinderea dreptului de autor asupra unor creații de tipul interviurilor, scrisorilor la redacție, rapoartelor analitice etc.

16. Documentele oficiale (legile, hotărârile judecătorești, alte documente), precum și traducerea lor oficială; simbolurile și semnele statului (drapelele, stemele, ordinele, semnele monetare etc.); expresiile folclorice;

noutățile zilei și faptele cu caracter de simplă informație nu constituie obiecte ale dreptului de autor.

17. Faptul de nerespectare a unor norme juridice ce nu țin de domeniul dreptului de autor (reguli de editare, marcarea a producției, de licențiere a producției, de licențiere a activității, ambalare etc.) de către autori, producători sau alți executori tehnici nu poate constitui temei pentru privarea autorului de drepturile sale asupra operei respective.

18. Instanțele judecătorești judecă pe cale judiciară litigiile privind constatarea paternității și copaternității; restabilirea drepturilor morale; încasarea prejudiciului cauzat; încasarea remunerației compensatorii; perceperea venitului realizat de persoana care a violat drepturile autorului; alte litigii (art. 28 C. proc. pen.), când una din părți este persoană fizică sau cererea este înaintată în interesul unei persoane fizice, inclusiv de către o organizație de administrare a drepturilor patrimoniale pe principii colective.

19. De competența instanțelor judecătorești economice ține soluționarea litigiilor apărute în urma încălcării prevederilor legii în care părțile sunt exclusiv persoane juridice.

20. În lipsa unor înțelegeri prealabile dintre autori și prezența unui litigiu, stabilirea genului, caracterului, formei creației; evaluarea aportului creativ adus la opera integrantă; stabilirea gradului de originalitate a creației se efectuează în baza unor expertize de profil (literară, muzicologică, artistică etc.).

21. Prin *valoarea a exemplarului licențiat de operă* se înțelege suma obținută de către făptuitor în urma valorificării operei cedate de autor unei alte persoane în baza licenței.

22. Prin sintagma *bază de date* trebuie să se înțeleagă orice sumă de date sau de alte materiale, în formă scrisă cu mâna sau prin folosirea oricăror mijloace tehnice care reprezintă un rezultat al muncii creatoare.

23. Prin *fonogramă* legea înțelege imprimarea exclusiv sonoră a oricărei interpretări, a altor sunete sau a reprezentărilor lor, cu excepția imprimării sunetelor incluse în opera audiovizuală. Exemplar de fonogramă este considerată copia fonogramei pe orice suport material, produsă direct sau indirect din altă fonogramă și care include toate sunetele sau o parte din sunetele imprimate în această fonogramă.

24. Paternitatea aparține persoanei (persoanelor), sub al cărei nume a fost publicată opera. În primul caz avem dreptul la paternitate, iar în al doilea – dreptul la copaternitate.

25. Titularul drepturilor exclusive de autor asupra unei opere publicate sau nepublicate poate să o înregistreze în registrele oficiale de stat în decursul duratei

termenului de ocrotire a dreptului de autor. Persoanele care și-a înregistrat opera și se eliberează un certificat de modelul stabilit. Certificatul respectiv nu poate servi drept prezumție a paternității. În caz de litigiu, instanța judecătorească poate recunoaște înregistrarea drept prezumție a paternității, dacă nu se va dovedi altfel.

26. Înregistrarea de stat a operelor literare, de artă și științifice se efectuează de către o persoană juridică specializată, constituită nemijlocit de către titularii dreptului de autor sau titularii drepturilor conexe, înregistrată în conformitate cu legislația, a cărei activitate de administrare pe principii colective a drepturilor patrimoniale de autor sau conexe este exercitată în conformitate cu legea, în limitele împuternicirilor delegate ei de către titularii dreptului de autor sau ai drepturilor conexe.

27. Drepturile patrimoniale pot fi transmise de către autori sau alți titulari ai dreptului de autor prin contracte de autor.

28. Autorul operei beneficiază de drepturi personale (morale):

- ✓ dreptul la paternitate presupune dreptul de a se considera autor și de a cere de la societate o atare recunoaștere, inclusiv prin indicarea numelui său pe fiecare exemplar de operă publicată sau la interpretarea în public a operei;

- ✓ dreptul la nume care presupune dreptul autorului de a decide cum va figura numele său în timpul valorificării operei (numele adevărat, pseudonimul sau anonim);

- ✓ dreptul la integritatea operei care presupune dreptul exclusiv al autorului de a interzice orice modificare a operei fără acceptul său;

- ✓ de a da publicității opera sa sau de a permite (interzice) publicarea ei în orice formă, inclusiv dreptul la retragerea ei.

29. Drepturile personale (morale) ale autorului nu pot fi înstrăinate și sunt imprescriptibile în caz de cedare a drepturilor patrimoniale.

30. Autorului sau altui titular al dreptului de autor îi aparține dreptul exclusiv la valorificarea operei în orice formă și prin orice procedeu. Dreptul exclusiv de valorificare a operei înseamnă dreptul autorului sau al altui titular al dreptului de autor de a efectua, de a permite sau de a interzice efectuarea următoarelor acțiuni: reproducerea operei; difuzarea exemplarelor operei, inclusiv prin comercializare, închiriere și prin alte modalități; importarea exemplarelor operei pentru difuzare, inclusiv a exemplarelor confecționate cu permisiunea autorului sau a altui titular al dreptului de autor; demonstrarea publică a operei; interpretarea publică a operei; comunicarea publică a operei, inclu-

siv prin retransmisie; traducerea operei; prelucrarea, adaptarea, aranjamentul și alte asemenea modificări ale operei; comunicarea pentru informare generală a operei în asemenea mod ca reprezentanții publicului, la alegerea lor personală, să poată avea acces la operă din orice loc și în orice timp (dreptul la comunicare publică în regim interactiv, inclusiv prin Internet); comunicarea operei prin eter (inclusiv prin satelit) sau prin cablu.

31. Dreptul de a difuza originalul sau exemplare prin închirierea operelor audiovizuale, programelor pentru computer, bazelor de date, a operelor fixate în fonogramă, a operelor muzicale sub formă de note cu text aparține autorului sau altui titular al dreptului de autor, indiferent de dreptul de proprietate asupra acestor exemplare.

32. Dreptul subiectiv de autor asupra unei opere create prin munca comună a două sau mai multe persoane aparține coautorilor, acest fenomen mai având denumirea de copaternitate, indiferent de faptul dacă această operă constituie un tot unitar sau este formată din părți. Se consideră că o parte componentă a operei este de sine stătătoare, dacă ea poate fi folosită în mod independent de alte părți ale acestei opere. Fiecare dintre coautori își menține dreptul de autor asupra părții elaborate de el, care are caracter de sine stătător și are dreptul să dispună de ea cum crede de cuviință.

33. Relațiile dintre coautori se stabilesc, de regulă, prin înțelegere între ei. În caz că nu s-a procedat la atare înțelegere, dreptul de autor asupra operei îl exercită în comun toți coautorii, iar remunerația se împarte între ei proporțional contribuției fiecăruia, dacă aceasta poate fi stabilită.

34. Fără consimțământul autorului și al altor titulari ai drepturilor patrimoniale asupra operei este interzisă nimicirea variantei definitive a acesteia.

35. Drepturile autorilor străini pot fi administrate pe teritoriul Republicii Moldova de către subiecți de drept care au statut de organizație de administrare colectivă a drepturilor patrimoniale, acordată în condițiile articolelor 35, 36 ale Legii nr. 293/1994 și au încheiat contracte directe cu titularii de drepturi de peste hotare sau cu organisme similare de administrare colectivă a drepturilor patrimoniale de peste hotare.

36. Organizațiile menționate eliberează beneficiarilor de licențe privind valorificarea drepturilor pe care le administrează. Aceste licențe permit folosirea în modul indicat în ele a tuturor operelor și/sau obiectelor de drepturi conexe și sunt eliberate în numele tuturor titularilor de drepturi de autor și conexe, inclusiv a celor care nu au transmis acestor organizații drepturile lor patrimoniale (art. 36 alin. (1) lit. b) al Legii nr. 293/1994, acumulează și plătește remunerația de

autor proporțional folosirii operelor respective, inclusiv titularilor de drepturi care nu i-au transmis prin contract drepturile sale patrimoniale (art. 36 alin. (5) al Legii nr. 293/1994).

37. Organizațiile de administrare colectivă, indiferent de statutul lor juridic, formele de proprietate și de administrare nu sunt în drept să desfășoare activități comerciale care nu țin direct de administrația drepturilor sau să valorifice operele și obiectele drepturilor conexe încredințate pentru administrare.

38. Contractul constituie baza juridică pentru valorificarea operei autorului de către alte persoane fără a o schimba sau într-o formă modificată, precum și în traducere, cu excepția cazurilor prevăzute de articolele 20-23 ale Legii nr. 293/1994.

39. Transmiterea drepturilor patrimoniale se efectuează în baza contractului de licență încheiat între autor sau un alt titular al acestor drepturi (licențiar) sau o altă persoană (licențiat). Contractele de licență sunt de două feluri: de licență exclusivă și de licență neexclusivă. Prin noțiunea de *licență exclusivă* se înțelege transmiterea drepturilor de valorificare a operelor într-un anumit mod și în limitele stabilite de contract numai persoanei căreia i se transmit aceste drepturi și investește această persoană cu dreptul de a permite sau a interzice altor persoane valorificarea operei în mod similar. Prin noțiunea de *licență neexclusivă* se subînțelege permisiunea acordată unui beneficiar de a valorifica opera în aceeași măsură ca și altei (altor) persoane căreia i s-a acordat dreptul de valorificare a aceleiași opere în același mod. Licența se consideră neexclusivă dacă contractul nu prevede altfel.

40. Folosirea operelor autorului fără a încheia contract cu autorul sau fără a deține licența organizației care îi administrează drepturile constituie o încălcare – cadru care deja este un temei suficient de tragere la răspundere administrativă sau penală (art. 51² Cod cu privire la contravențiile administrative, art. 141¹ Cod penal), după caz. Concomitent, această încălcare de obicei cumulează cu încălcarea unui sau a câtorva drepturi patrimoniale prevăzute în articolele 10, 27 - 29 ale Legii nr. 293/1994.

41. Latura obiectivă a infracțiunii de *încălcarea dreptului subiectiv de autor și a drepturilor conexe* se constituie din efectuarea fără acordul titularilor drepturilor subiective de autor sau ai drepturilor subiective conexe a acțiunilor prevăzute la alin. (1)-(6) ale art. 185¹, având caracterul prevăzute la alin. (1) al aceluiași articol (art. 9 (1), art. 10 (1)-(4), art. 27 (1)-(3), art. 28 (1)-(4), art. 29 din Legea nr. 293/1994).

42. Latura obiectivă a infracțiunii se realizează prin următoarele modalități:

a) *Reproducerea integrală sau parțială, modificarea sub orice formă a obiectului protejat de dreptul de autor sau de drepturile conexe.* A reproduce înseamnă a reda cu exactitate ceea ce este scris, ceea ce a spus sau a făcut cineva. Legea explică sensul lexemului *reproduce* astfel: realizarea unuia sau a câtorva exemplare ale operei sau fonogramei în orice formă materială, inclusiv audio- și videoimprimare; imprimarea operei sau a fonogramei pentru păstrarea ei temporară sau permanentă sub formă electronică (inclusiv numerică), optică sau într-o altă formă lizibilă de mașină. În același timp, legea stabilește sintagma „reproducere reprografică”, fapt care înseamnă o reproducere în facsimil a originalului operei scrise sau grafice în dimensiune naturală, mărită sau micșorată prin metoda copierii fotografice sau cu alte mijloace tehnice, altele decât cele de editare, cu precizarea că imprimarea sub formă electronică (inclusiv numerică), optică sau într-o altă formă lizibilă de mașină nu constituie o reproducere reprografică.

Se permite reproducerea reprografică nonprofitabilă, fără consimțământul autorului sau al altui titular al dreptului de autor și fără plata remunerației de autor, dar cu indicarea obligatorie a numelui autorului, a cărui operă este valorificată, și a sursei de împrumut, în anumite cazuri și în volumul determinat de scopul urmărit:

✓ de către biblioteci sau arhive într-un singur exemplar al operei publicate legal – pentru a înlocui un exemplar pierdut, distrus sau devenit inutilizabil, pentru a oferi altor biblioteci sau arhive analoge exemplare ale operelor pentru înlocuirea operelor pierdute, distruse sau devenite inutilizabile din fondurile acestora, dacă obținerea pe cale obișnuită a unor astfel de exemplare nu este posibilă;

✓ de către biblioteci sau arhive într-un singur exemplar articole aparte și alte opere cu volum mic sau extrase scurte din opere scrise publicate legal (cu excepția programelor pentru computer) – în scopuri didactice, științifice sau personale, la cererea persoanelor fizice;

✓ de către instituții de învățământ articole aparte și alte opere cu volum mic sau extrase scurte din opere scrise publicate legal (cu excepția programelor pentru computer) – în scopuri de studiu.

A reproduce integral obiectul protejat de dreptul de autor sau de drepturile conexe înseamnă a reda cu exactitate și în totalitate ceea ce este scris, ceea ce a spus sau a făcut autorul.

A reproduce parțial obiectul protejat de dreptul de autor sau de drepturile conexe înseamnă a reda cu exactitate parțială (aproximativă) ceea ce este scris, ceea ce a spus sau a făcut cineva. *A modifica sub orice formă obiectul protejat de dreptul de autor sau de*

drepturile conexe înseamnă a interveni sub orice formă în varianta autorului, schimbându-i, astfel, forma sau conținutul.

b) *Comercializarea, închirierea, importarea, exportarea, transportarea, depozitarea sau publicarea obiectului protejat de dreptul de autor sau de drepturile conexe.* Prin *comercializare a obiectului protejat de dreptul de autor sau de drepturile conexe* se înțelege faptul de a pune în comerț sau de a face obiect de comerț obiectul protejat de dreptul de autor sau de drepturile conexe.

Prin *lexemul închiriere a obiectului protejat de dreptul de autor sau de drepturile conexe* urmează să se înțeleagă faptul de a da sau a lua în folosință temporară, în schimbul unei plăți, obiectul respectiv. În cazul nostru, sensul acestui lexem va fi cel de transmitere a dreptului de posesiune și folosință a originalului sau a exemplarului operei sau a fonogramei pe un anumit termen, în scopul obținerii de profit direct sau indirect.

Prin *importare a obiectului protejat de dreptul de autor sau de drepturile conexe* se va înțelege faptul de a aduce, prin cumpărare sau prin schimb, în țara proprie obiectul protejat.

Prin *exportare* se va înțelege o operație cu caracter comercial prin care o parte din bunurile produse, prelucrate, completate sau reparate într-o țară se vând pe piața altor țări. Prin *exportare a obiectului protejat de dreptul de autor sau de drepturile conexe* se va înțelege scoaterea din țara de origine a autorului a obiectului protejat de lege.

Prin *transportare a obiectului protejat de dreptul de autor sau de drepturile conexe* se va înțelege faptul de a deplasa (cu un vehicul) sau în alt mod obiectul respectiv dintr-un loc în altul, a purta, a căra, a duce.

Prin *depozitare a obiectului protejat de dreptul de autor sau de drepturile conexe* se va înțelege faptul de a pune obiectul respectiv la loc sigur, a-l încredința cuiva spre păstrare.

Prin *publicare a obiectului protejat de dreptul de autor sau de drepturile conexe* se va înțelege editarea sau aducerea la cunoștința publicului în alt mod a operelor sau fonogramelor fără consimțământul autorului sau al altui titular al dreptului de autor și al drepturilor conexe, într-un număr suficient pentru a satisface cerințele publicului; prin *publicare* se subînțelege de asemenea deschiderea accesului legal la operă sau fonogramă prin sistemele electronice de informare.

c) *Comunicarea publică a unei opere cinematografice sau a unei opere audiovizuale pe cale radioelectrică sau prin cablu în regim interactiv, inclusiv prin Internet ori prin alt procedeu similar* fără acordul autorului sau

al altui titular. Este o modalitate de realizare a laturii obiective a infracțiunii prin care făptuitorul urmărește ideea de însușire a dreptului de paternitate a operei cinematografice.

✓ Prin *comunicare publică* se va înțelege o comunicare pentru informare generală pe cale radioelectrică (inclusiv prin satelit), prin cablu sau într-o altă modalitate a imaginilor și (sau) a sunetelor operelor, interpretărilor, fonogramelor, emisiunilor organizațiilor de difuziune, astfel încât ele să poată fi recepționate de persoane care nu fac parte din cercul obișnuit al familiei sau al cunoscuților apropiați ai familiei, la distanțe unde fără o astfel de comunicare a imaginilor sau sunetelor acestea nu ar putea fi sesizate în aceste locuri.

✓ *Comunicarea semnalelor codificate* reprezintă o comunicare prin eter în cazul în care mijloacele decodificatoare sunt oferite publicului de către organizația de difuziune prin eter sau cu consimțământul acesteia. De asemenea, se va raporta la comunicarea publică a operei și valorificarea acesteia prin publicare (apariție), demonstrare publică, interpretare publică, imprimare, închiriere, reproducere, emisie, retransmisie sau alte acțiuni privind utilizarea sub orice formă și în orice mod a obiectelor dreptului de autor și drepturilor conexe, precum și a expresiilor folclorice.

d) *Demonstrarea publică a originalului sau a unui exemplar de operă* fără acceptul autorului cade sub incidența legii penale. Prin *demonstrare publică* se va înțelege demonstrarea originalului sau a unui exemplar al operei, interpretării, emisiunii organizației de difuziune nemijlocit sau pe ecran cu ajutorul peliculei, diapozitivului, cadrului ori prin alte dispozitive sau procedee (exceptând comunicarea lor pe cale radioelectrică sau prin cablu), astfel încât ele să poată fi recepționate de persoane care nu fac parte din cercul obișnuit al familiei sau al cunoscuților apropiați ai familiei; demonstrare publică a operei audiovizuale se consideră demonstrarea neconsecutivă a unor imagini ale ei.

e) *Interpretarea publică a operei sau a fonogramei* fără acceptul autorului se pedepsește de lege. Prin *interpretare publică* în sensul prezentei legi se va înțelege faptul de a reda prin mijloace adecvate conținutul unei opere străine (muzicale, dramatice, literare) în fața unui public, fără permisul autorului.

f) *Transmiterea simultană sau retransmiterea operei, fonogramei, interpretării sau emisiunii pe cale radioelectrică sau prin cablu, prin alt procedeu similar ori în localurile unde intrarea este cu plată* fără învoierea autorului este o altă modalitate de însușire a paternității operei străine. Prin *retransmisie a operei* (...) se va înțelege difuzarea simultană pe cale radioelectrică

(prin cablu) a emisiunilor unei organizații de difuziune, efectuată de o altă organizație de difuziune.

g) Acțiunile de *fixare pe suport material a operei audiovizuale, emisiunii sau interpretării în săli de concert, cinematografe, precum și în alt loc public, fără acordul titularului de drepturi asupra operei, emisiunii sau interpretării* sunt calificate drept încălcări ale legii penale.

h) Acțiunile de *permitere a accesului public la bazele de date din computer care conțin sau constituie opere protejate de dreptul de autor* constituie o modalitate de însușire a paternității operei. Prin program de computer se va înțelege totalitatea instrucțiunilor și dispozițiilor (ordinelor) exprimate prin cuvinte, coduri, scheme care, fiind redată într-o formă lizibilă de mașină, pune în funcțiune computerul pentru a atinge un anumit scop sau rezultat. Programul de computer include atât materiale prelabile, obținute în procesul de creație, cât și reprezentările audiovizuale nou-create.

i) *Traducerea, publicarea în culegeri, adaptarea sau transformarea operei, precum și prelucrarea, aranjamentul acesteia, fără permisul și acceptul autorului* cade sub incidența alin. (1) al legii comentate, cu sancțiunile de rigoare.

Alin. 2-6 ale art. 185¹ comentate stipulează modalitățile de încălcare și formele de sancționare a acestor încălcări ale drepturilor de autor și ale drepturilor conexe realizate prin:

comercializare, închiriere sau schimb de exemplare de opere sau fonograme, toate acestea efectuate prin anunțuri publice, prin mijloace electronice de comunicare sau prin expunere publică a cataloagelor cu coperte ori a copertelor operelor sau fonogramelor; punere cu bună știință la dispoziție de către agenții economici a spațiilor, echipamentelor, mijloacelor de transport, bunurilor sau serviciilor proprii în vederea valorificării ilegale de către o altă persoană fizică sau juridică a operelor și/sau a interpretărilor, fonogramelor, emisiunilor care formează obiectul dreptului de autor sau al drepturilor conexe și prin refuz de a declara proveniența exemplarelor de opere sau de fonograme comercializate, închiriate sau schimbate cu violarea drepturilor de autor și/sau a drepturilor conexe.

43. Evidențiem din alin. (3) al articolului comentat sintagma *aplicarea necorespunzătoare a marcajelor de control* care urmează a fi înțeleasă după cum urmează: orice derogare de la contractul dintre autor, în care a fost prevăzută aplicarea marcajelor într-un anumit mod și într-un anumit loc al operei, constituie suficient temei de tragere la răspundere administrativă sau penală.

44. Faptul de *eludare* (evitare, ignorare intenționată) a mijloacelor tehnice de protecție a dreptului de

autor și a drepturilor conexe, precum și cel de înlăturare sau schimbare a informației privind administrarea drepturilor de autor și a drepturilor conexe, indiferent dacă au fost încălcate aceste drepturi, constituie temei de tragere la răspundere penală (alin. (4)).

45. În cazul în care se atestă fapte de *marcare, comercializare, importare, exportare, transportare sau depozitare ilegală a marcajelor de control, falsificare a acestora, dacă acestea i-au cauzat autorului sau altor titulari ai drepturilor subiective de autor daune în proporții mari* (alin. (5)), se pedepsesc prin sancțiunile prezentului articol.

46. Agravantele acțiunilor prevăzute la alineatele (1), (2), (3), (4) sau (5), săvârșite repetat; de două sau mai multe persoane; de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală; prin constrângere fizică sau psihică; în proporții deosebit de mari au fost comentate în comentariul la art. 31, 41-45, 46, 47, 39, 126 Cod penal.

47. Conform prevederilor art. 38 pct. 4 al Legii nr. 293/1994, titularii drepturilor exclusive de autor și ai drepturilor conexe sunt în drept să ceară de la persoana care le-a violat drepturile personale recuperarea materială a prejudiciului moral. Dauna morală este reparată în expresie bănească în mărimea determinată de către instanța de judecată. Cuantumul recuperării daunei morale cauzate autorului de drepturi conexe se determină în fiecare caz aparte în dependență de caracterul încălcării și alte circumstanțe ce merită atenție.

48. Termenul de prescripție asupra cerințelor ce decurg din violarea drepturilor personale (morale) ale autorilor (dreptul la nume, la integritatea operei, la paternitate ș.a.) nu se aplică (art. 86 C. civ.).

49. Latura subiectivă a infracțiunii se realizează prin vinovăție exprimată prin intenție directă.

50. Subiect al infracțiunii poate fi orice persoană, responsabilă care a atins vârsta de 16 ani.

Jurisprudența instanțelor internaționale:

CEDO, Cauza *Balan versus Moldova*, nr. 19247/03: „...art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție este aplicabil proprietății intelectuale (*Anheuser-Busch Inc. versus Portugalia*, nr. 73049/01).

Jurisprudența instanțelor naționale:

CPL al CSJ RM din 06.11.2007. Condiții de aplicare a împăcării părților: „Instanța de fond a reținut că P.V. și G.L. pe parcursul perioadei august 2005 – 5 septembrie 2005, fiind fondatori și, astfel, coproprietari ai întreprinderii SRL „A.R.F.-Service”, primul exercitând și funcția de administrator al acestui agent economic, în scop de profit, au depozitat la SRL „A.R.F.-Service”, în incinta Centrului Comercial „Elat”, situat în mun.

Chișinău, bd. Decebal, 99, unde dispuneau de suprafață comercială, pentru a da în chirie 190 exemplare de opere audiovizuale imprimate pe suport de compact – discuri de format „DVD”, în valoare totală de 28500 lei, fără marcaje de control corespunzătoare. Astfel, știind cu certitudine că aceste exemplare de opere audiovizuale sunt contrafăcute, sistematic le dădeau în chirie, obținând în rezultatul acestei activități venit material. În așa mod, prin acțiunile lor ilegale au încălcat drepturile de autor și drepturile conexe ale deținătorilor de opere audiovizuale SRL „Remvideo”, FCP „Profesionist” SRL, SRL „Pronep-Com” și SRL „Vic-Video”.

Prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 22 februarie 2007, apelul declarat de avocat în numele inculpaților V.P. și L.G. a fost respins ca nefondat, menținută sentința fără modificări.

Avocatul, în interesele condamnaților, a atacat cu recurs ordinar decizia instanței de apel, în care solicită casarea acesteia, motivând că, în ședința instanței de apel inculpații s-au împăcat cu părțile vătămate, prejudiciul material le-a fost restituit, în cadrul examinării apelului au solicitat încetarea procesului penal, însă instanța de apel nu a luat în considerație aceste circumstanțe și a respins acordul de împăcare.

Verificând argumentele recursului în raport cu actele cauzei, Colegiul ajunge la concluzia că acesta urmează a fi admis din următoarele considerente.

Potrivit art. 453 alin. (1) pct. 2) lit. b) C. proc. pen., judecând recursul, instanța admite recursul, casează hotărârea atacată și dispune încetarea procesului penal în cazurile prevăzute de lege.

Instanța menționează că concluzia instanței de apel referitor la faptul că împăcarea nu poate fi admisă în cazul în care părțile vătămate nu au participat la actul de împăcare, care este personală și nu poate fi acceptată între persoane fizice cu persoane juridice, este neîntemeiată.

În conformitate cu art. 80 alin. (2) pct. 2) C. proc. pen., reprezentantul victimei, părții vătămate, părții civile, părții civilimente responsabile, în cazul în care în procură acesta este specificat, precum și reprezentantul persoanei juridice care exercită această atribuție din oficiu, au dreptul, în numele persoanei reprezentate în modul stabilit de lege, să încheie tranzacții de împăcare cu bănuitul, învinuitul, inculpatul.

În cazul dat, părțile civile SRL „Vic-Video”, SRL „Remvideo”, SRL „Profesionist” și SRL „Pronep - Com” sunt reprezentate de D.D. care, conform procurii din 29 mai 2006 (f.d. 183), este în drept să încheie din numele lor o astfel de tranzacție.

Prin urmare, instanța de recurs va reieși din situația de fapt creată, din numărul victimelor, recunoscute în calitate de părți civile și participante la dosar, nu însă din cele presupuse și neidentificate. În caz de identificare, acestea își păstrează dreptul de a-și recupera prejudiciul în ordinea procedurii civile.

În atare situație, Colegiul menționează că împăcarea părților în cazul dat este posibilă, prejudiciul a fost restituit.

Astfel, anumite restricții la încheierea acordului de împăcare între condamnați și reprezentantul părților civile nu sunt.

Prevederile art. 109 alin. (1) C. pen. stipulează că împăcarea este actul de înlăturare a răspunderii penale pentru o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă; prin urmare, infracțiunea comisă de condamnații P.V. și G.L. se atribuie la categoria celor ușoare. Astfel, în cazul dat legislația permite împăcarea părților” (Decizia nr. 1ra-707/ 2007).

Note:

¹ Încheiată la 6 septembrie 1952 la Geneva.

ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE ALE PROTEJĂRII DREPTURILOR OMULUI ȘI ELIMINAREA DISCRIMINĂRII PRIN INTERMEDIUL ORGANIZAȚIILOR OBȘTEȘTI

Teodor CĂRNAȚ,

*doctor în drept, conferențiar universitar, director executiv al
Comitetului Helsinki pentru Drepturile Omului din Moldova*

Recenzent: **Ion GUCEAC,**

doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

In the Republic of Moldova there is a discrepancy between the provisions concerning human rights and their realization in practice. These problems come up because of the economic instability, corruption, lack of legal culture, moral degradation, things which lead to appearance of discrimination on different criteria. Human rights respect and exclusion of discrimination depends on correct application by the state, institutions, organizations and citizens the legal provision referring to human rights, same as good functioning of national and international bodies which activate in order to guarantee and protect human rights.

Drepturile omului reprezintă nu doar o realitate, ci și o finalitate a întregii activități umane, care se realizează numai în prezența statului de drept. Scopul statului de drept este promovarea și asigurarea drepturilor omului pentru toate persoanele, fără nici o discriminare bazată pe criterii ca: sex, rasă, naționalitate, origine etnică, cetățenie, origine socială, religie, convingeri, educație, limbă, opinii, apartenență politică, starea sănătății, vârstă, orientare sexuală, stare civilă, stare materială, boală cronică necontagioasă, infecție cu HIV/SIDA sau pe alte criterii sau semne individuale stabilite prin legislația națională cu privire la non-discriminare sau prin tratatele internaționale la care statul este parte.

Din punct de vedere conceptual, drepturile omului reprezintă un fenomen multiaspectual. În primul rând, drepturile omului pot fi tratate ca un sistem de idei, concepții despre lume bazate pe principiul umanismului. În al doilea rând, drepturile omului reprezintă modalitatea de apărare contra abuzurilor din partea statului, iar atunci când drepturile omului sunt violate în masă de către un stat este pus în funcțiune un sistem de presiuni de natură politică, economică, militară din partea comunității internaționale.

În concepțiile științifice contemporane drepturile omului sunt cercetate de științele umanitare, cum ar fi dreptul constituțional, filosofia, teoria generală a statului și a dreptului, teologia, pedagogia, sociologia, politologia etc. Sursa de bază a drepturilor omului se găsește în concepția dreptului natural care include idealurile libertății, echității, proprietății, precum și principiul egalității tuturor în fața legii.

În ce ne privește, considerăm că drepturile omului nu sunt dăruite de către Dumnezeu și nici de stat. Aceste drepturi aparțin omului în virtutea faptului că este om. Omul nu trebuie să mulțumească pentru drepturile sale

nici puterii laice și nici celei divine. Ele reprezintă esența naturii omului, de aceea se numesc naturale. Drepturile naturale ale omului nu necesită o reglementare juridică, ele există obiectiv și nu depind de fiecare persoană ca purtător al lor. Asigurarea acestora nu este condiționată de existența anumitor circumstanțe, ele reprezentând componente obligatorii ale demnității umane. Drepturile omului sunt parte componentă a statutului uman. Statul nu-l poate lipsi pe om de drepturile sale, fiind în drept doar să-i limiteze anumite drepturi în baza Constituției sau a legilor în vigoare.

Dacă un individ are un drept, atunci puterea are obligația corespunzătoare dreptului individului. Astfel, dreptul omului este obligația statului de a face ceva, libertatea omului – prohibiția (interdicția) statului de a interveni într-o anumită sferă din viața acestuia (de ex., libertatea conștiinței). Drepturile omului reprezintă corelația dintre putere și individ.¹ Obligațiile individului față de stat sunt determinate de felul de stat creat de acesta împreună cu semenii și ce drepturi i-au transmis ei statului. Astfel, omul are drepturi și libertăți indiferent dacă își asumă sau nu obligații. Statul poate să-l pedepsească, însă drepturile nu depind de aceasta.

Precum am menționat mai sus, drepturile omului izvorăsc din demnitatea umană, deoarece fiecare om reprezintă valoarea supremă în calitate de ființă înzestrată cu gândire, voință și sentimente. Prin intermediul demnității aceste calități i se recunosc fiecărui om, indiferent de faptul ce gândește el despre sine sau cum este apreciat de cei din jur. Fiecare dintre noi avem demnitate, deoarece suntem oameni, iar drepturile omului servesc în calitate de apărător al demnității umane. Dacă drepturile omului nu pot apăra demnitatea umană, atunci apar cele mai negative fenomene ale societății: discriminarea în sensul larg al cuvântului (discriminarea directă, indirectă,

segregarea, hărțuirea etc.), intoleranța, rasismul, xenofobia, antisemitismul, tortura, tratamentele inumane și degradante etc.

La această etapă este necesar să subliniem că nu există o definiție universală a drepturilor omului. Literatura atestă numeroase formulări, însă acestea sunt fie prea generale, fie prea unilaterale sau inexacte. Prin drepturi ale omului înțelegem, în general, drepturile inerente naturii noastre fără de care nu am putea trăi ca ființe umane. Ele izvorăsc din năzuința crescândă a oamenilor către o viață în care demnitatea și valoarea fiecărei persoane trebuie să fie respectate și protejate.²

În viziunea lui Veaceslav Zaporojan, drepturile omului sunt acele prerogative naturale, în temeiul cărora omul, conform voinței sale subiective, poate desfășura o acțiune, pentru exercitarea unei valori umane, în scopul coexistenței sale în societate.³ Prin drept (al omului) înțelegem o prerogativă în sens de posibilitate de acțiune. Existența unui drept al omului nu depinde de recunoașterea sau garantarea acestuia de sistemele de drept naționale sau internaționale, originea drepturilor fiind naturală.

În opinia noastră, *drepturile omului sunt acele drepturi care aparțin ființei umane de la naștere, sunt inalienabile și inerente fiecărui om în virtutea apartenenței lui la specia umană și care sunt recunoscute universale*.⁴

În Republica Moldova există o discrepanță⁵ între prevederile referitoare la drepturile omului și realizarea lor practică. Aceste probleme apar din cauza instabilității economice, corupției, lipsei de cultură juridică, degradării morale, lucruri ce conduc la apariția discriminării pe diferite criterii. Respectarea drepturilor și excluderea discriminării depinde atât de aplicarea corectă din partea statului, instituțiilor, organizațiilor, cetățenilor a prevederilor legale referitoare la drepturile omului, cât și de buna funcționare a mecanismelor naționale și internaționale de asigurare și protejare a drepturilor omului.

În cursa privind protejarea drepturilor omului, pe lângă instituțiile statale, deseori se implică și diferite instituții nestatale, care fac parte din societatea civilă. Dintre instituțiile nestatale ne vom opri mai amănunțit asupra *organizațiilor neguvernamentale*, care, în opinia noastră, la momentul de față sunt cele mai eficiente în domeniul promovării și respectării drepturilor omului și prevenirii discriminării, chiar mai eficiente decât unele instituții statale.

Creșterea numerică și extinderea sferei activităților desfășurate de organizațiile neguvernamentale în domeniul drepturilor omului, prevenirii și combaterii discriminării își află explicația în numeroasele obiective pe care și le fixează. Practica demonstrează că din numărul total al ONG-urilor înregistrate în Republica Moldova (peste 7000) activează *de facto* 10-15% din ele. O tendință actuală a ONG-urilor este localizarea lor preponderent urbană, cea mai mare parte avându-și sediul în municipiul Chișinău. O explicație în acest

sens ar fi dezvoltarea sectorului privat, prezența bazei materiale, a finanțelor ș.a. Termenul de *ONG* se referă la foarte multe organizații; unele din ele sunt constituite în mod oficial, altele neoficial, caracterizându-se în primul rând prin independență față de Guvern și obiective ce nu țin de comerț, ci de relații umanitare și de cooperare, străduindu-se să promoveze drepturile omului, să aline suferințele, să protejeze mediul ambiant etc. În categoria ONG-urilor nu se includ sindicatele, partidele politice, bisericile și cooperativele distribuitoare de profit.⁶

O *organizație neguvernamentală* este un grup local, național sau internațional, cu personalitate juridică, care are un scop clar și acțiuni vizibile, guvernat de un consiliu director autorizat să îi reprezinte pe membrii săi și care nu aparține și nu reprezintă un guvern. Este, de regulă, o organizație non-profit, fără afiliere cu orice entitate guvernamentală sau din sectorul privat sau cu orice partid politic. În vederea atingerii de către o țară a obiectivelor sale vizând pacea, democrația, buna guvernare, sănătatea, prosperitatea, egalitatea și non-discriminarea persoanelor ONG-urile sunt esențiale pentru o dezvoltare de succes.

Rolul organizațiilor neguvernamentale în mobilizarea opiniei publice pentru soluționarea unor probleme importante ale umanității, printre care încălcările grave și masive ale drepturilor omului, este, indiscutabil, pozitiv. Ele s-au dovedit a fi, în cele mai dese cazuri, un important catalizator al deciziilor politice, menite să corecteze deficiențele existente pretutindeni în lume într-o sferă atât de complexă și delicată cum sunt drepturile și libertățile omului.

Conștient de imensa responsabilitate ce le revine, majoritatea covârșitoare a organizațiilor neguvernamentale insistă asupra neutralizării rezultatelor activității lor în scopuri politice înguste, deoarece sursa de inspirație a acestor organizații o constituie individul și drepturile sale inalienabile, dar nu interesele statelor, realizarea unei diplomații a popoarelor în materie de drepturi ale omului.⁷ În cele ce urmează vom aborda probleme din domeniul garantării drepturilor omului constatate de către Comitetului Helsinki pentru Drepturile Omului din Republica Moldova.

Una dintre principalele activități ale Comitetului Helsinki pentru Drepturile Omului din Republica Moldova o constituie monitorizarea respectării drepturilor omului în Republica Moldova prevăzute de actele internaționale la care ea este parte, în special de CEDO, precum și a celor prevăzute de legislația națională.

Monitorizarea nemijlocită a încălcărilor drepturilor omului se realizează în rezultatul informației acumulate din plângerile cetățenilor survenite în adresa CHDOM (90%), precum și în rezultatul activității de acordare a asistenței juridice gratuite în orele de audiență (10%), activități realizate de juriștii CHDOM reuniți în activitatea Clinicii Juridice.

Analiza ratei lezării drepturilor omului și a acțiunilor ilegale prin care acestea sunt prejudiciate se efectuează

prin sintetizarea informației sus-menționate, sistematizate prin înregistrarea în registre specializate de evidență cantitativă și calitativă, ținute de membrii Clinicii Juridice a CHDOM.

Astfel, din activitatea realizată de juriștii CHDOM a constatat că de la începutul anului 2008 au fost încălcate un șir de drepturi fundamentale, printre care putem menționa:

- ✓ Dreptul la un proces echitabil (40,21%);
- ✓ Interzicerea torturii, tratamentelor inumane sau degradante (11,41%);
- ✓ Dreptul la un recurs efectiv (2,17%);
- ✓ Dreptul la libertate și siguranță (1,63%);
- ✓ Dreptul la muncă și la protecția muncii (3,8%);
- ✓ Dreptul la asistență și la protecție socială (2,17%);
- ✓ Dreptul la ocrotirea sănătății (32,06%);
- ✓ Dreptul la proprietate privată și protecția acesteia (3,26%);
- ✓ Dreptul la secretul corespondenței (1,63%);
- ✓ Dreptul la petiționare (2,17%);
- ✓ Dreptul la libera circulație (0,54%).

Ținem să menționăm că, luând în considerație direcțiile politicii de protecție a unor categorii de persoane, printre care se numără deținuții aflați în penitenciare sau izolatoarele de detenție, care, în virtutea statutului lor social, sunt expuși pericolului lezării continue a drepturilor fundamentale, majoritatea plângerilor soluționate de CHDOM parvin din instituțiile subordonate DIP, de aceea 80% din drepturile menționate ca fiind lezate în Republica Moldova se referă la categoria menționată de persoane.

Nerespectarea drepturilor omului se manifestă prin diferite categorii de acțiuni ilegale ce lezează și cad sub incidența aceluiași drept fundamental încălcat, sesizat de CHDOM.

✓ *Încălcarea dreptului la un proces echitabil*, prevăzut de art. 6 al CEDO, se manifestă prin:

1. Prezența acțiunilor ilegale și a greșelilor procedurale în timpul desfășurării urmăririi penale și examinării cauzei în instanțele naționale (70,27%);
2. Calificarea greșită a faptei infracționale (10,81%);
3. Încălcări privind aplicarea liberării condiționate înainte de termen conform art. 91 C. pen. RM (4,05%);
4. Calcularea greșită a termenului pedepsei de privațiune de libertate (4,05%);
5. Încălcarea prevederilor privind aplicarea amnistiei (4,05%);
6. Neexecutarea hotărârilor judecătorești (1,35%);
7. Tragerea repetată la răspundere penală a persoanei pentru săvârșirea aceleiași fapte infracționale (1,35%).

✓ *Încălcarea art. 3 al CEDO* ce prevede *interzicerea torturii și tratamentelor inumane sau degradante* poate fi clasificată prin existența a două categorii de încălcări în dependență de etapa procesuală de apariție a lezării,

referindu-ne anume la aplicarea torturii sau tratamentelor inumane sau degradante la etapa desfășurării urmăririi penale și la etapa executării pedepsei în penitenciarele din Republica Moldova.

I. *Încălcarea art. 3 al CEDO*, la etapa urmăririi penale (33,33%):

1. de către colaboratorii organelor de urmărire penală și poliție (85,71%);
2. de către colaboratorii CCCEC (14,28%).

II. *Încălcarea art. 3 al CEDO în penitenciare* (71,42%):

1. de către deținuți (53,33%);
2. de către colaboratorii penitenciarului (46,66%).

✓ *Încălcarea dreptului la un recurs efectiv* prevăzut de art. 5 al CEDO a avut loc prin următoarele acțiuni ilegale:

1. Respingerea cererii de chemare în judecată privind neaplicarea legii mai blânde (33,33%);

2. Informarea falsă intenționată de către colaboratorii procuraturii care au cauzat respingerea de către judecată a cererii privind contestarea acțiunilor ilegale ale reprezentanților organelor de poliție și ale procuraturii (66,66%).

✓ *Încălcarea dreptului la libertate și siguranță*, prevăzut de art. 5 al CEDO s-a manifestat prin:

1. Reținerea administrativă ilegală (33,33%);
2. Reținerea ilegală aplicată de către organele de urmărire penală (66,66%).

✓ *Încălcarea dreptului la muncă și la protecția muncii*, prevăzut de art. 7 al Pactului internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale și de art. 43 din Constituția Republicii Moldova, poate fi clasificată în două categorii după subiecții care invocă încălcarea acestui drept:

I. Persoane care ispășesc pedeapsa cu închisoarea (77,77%):

1. Neachitarea ilegală a salariului (14,28%);
2. Neaplicarea zilelor înlesnite de muncă (28,57%);
3. Refuzul ilegal de angajare la muncă (28,57%);
4. Condiții de muncă inumane, antisănătose și nesatisfăcătoare (14,28%).

II. Persoane aflate în libertate, fără antecedente penale (22,22%):

1. Concediere ilegală (50%);
2. Neachitarea ilegală a salariului (50%).

✓ *Încălcarea dreptului la asistență și la protecție socială*, prevăzut de art. 9 al Pactului internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale și de art. 43 din Constituția Republicii Moldova, se manifestă prin:

1. Neacordarea asistenței medicale obligatorii (25%);

2. Calcularea greșită a limitei de vârstă pentru acordarea pensiei (25%);

3. Calcularea greșită a cuantumului pensiei pentru limita de vârstă (25%);

4. Neachitarea pensiei de invaliditate persoanelor aflate în detenție (25%).

✓ *Încălcarea dreptului la ocrotirea sănătății*, prevăzut de art. 12 al Pactului internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale și de art. 36 din Constituția Republicii Moldova, poate fi clasificată în dependență de statutul persoanei ca fiind deținut în instituțiile DIP sau persoană aflată în libertate, după cum urmează:

I. Persoane aflate în detenție în instituțiile specializate ale DIP (închisori și izolatoare de urmărire penală) (98,3%):

1. Condiții inumane de detenție (70,68%);
2. Asistență medicală nesatisfăcătoare (29,31%).

II. Persoane aflate în libertate (1,69%):

1. Incompetența medicilor care au cauzat daune sănătății umane (100%).

✓ *Încălcarea dreptului la proprietate privată și protecția acesteia*, prevăzut de art. 46 din Constituția Republicii Moldova – prin:

1. sechestrarea ilegală a bunurilor persoanei (33,33%);
2. redobândirea bunurilor însușite ilegal de alte persoane (66,66%).

✓ *Încălcarea secretului corespondenței*, prevăzut de art. 30 al Constituției Republicii Moldova – prin verificarea corespondenței deținuților, primite sau expediate, de către colaboratorii penitenciarelor (100%).

✓ *Încălcarea dreptului la petiționare*, prevăzut de art. 52 al Constituției Republicii Moldova – prin interzicerea adresării plângerilor de către condamnați în mod direct, prin aplicarea pedepselor fizice și a constrângerii psihice de către colaboratorii penitenciarelor (100%).

✓ *Încălcarea dreptului la libera circulație*, prevăzut de art. 27 al Constituției Republicii Moldova – prin aplicarea taxelor vamale exagerate de către autoritățile transnistriene la trecerea „hotarului” din Republicii Moldova în Transnistria, fiind o încălcare continuă.

Din cele expuse putem concluziona că, indiferent de apartenența persoanei la o anumită categorie socială, încălcarea drepturilor fundamentale este esențială și produce daune moral-materiale estimabile pentru fiecare cetățean. Cert este faptul că în Republicii Moldova persoanele aflate în detenție sunt o categorie vulnerabilă care necesită o protecție sporită din partea instrumentelor legale naționale și internaționale, deoarece în mare parte drepturile acestor persoane nu se respectă, fiind necesară crearea unor condiții prielnice pentru îmbunătățirea situației lor, în perspectiva unei reintegrări sociale reușite. În procesul de realizare a activității de apărător al drepturilor omului ONG-urile se întâlnesc cu mai multe obstacole. Din practica Comitetului Helsinki pentru Drepturile Omului din Republica Moldova am constatat mai multe obstacole în procesul apărării drepturilor omului:

1. *Atacurile asupra unor colaboratori ai CHDOM din partea unor criminali. Aceste atacuri până în prezent nu au fost cercetate de către colaboratorii organelor de drept.*

2. *Împiedicarea membrilor CHDOM de a-și realiza angajamentul de apărători ai drepturilor omului din partea colaboratorilor organelor de drept, îndeosebi a angajaților DIP, sub pretextul că ei luptă cu crima organizată, terorismul, asigură secretul de stat; imposibilitatea de a asigura securitatea colaboratorilor CHDOM etc.*

3. *Organele statale înțeleg neadecvat noțiunea de societate civilă, rolul ei și legătura ce există între CHDOM și societatea civilă, organele statale.*

4. *Puterea statală încearcă să controleze ONG-urile, inclusiv să controleze CHDOM. Din cauza că CHDOM critică acțiunile greșite ale statului, acesta este izolat, nu i se acordă posibilitatea de a-și onora activitatea de apărător al drepturilor omului.*

5. *Obstacole sunt legate și de procedura de înregistrare și reînregistrare a ONG-urilor. Modificările la statutul CHDOM au durat doi ani.*

6. *Sunt create ONG-uri docile puterii de stat. Cu aceste ONG-uri și colaborează statul.*

În temeiul celor relatate recomandăm:

1. *Statul să apere membrii ONG-urilor care sunt adevărați apărători ai drepturilor omului.*

2. *Să creeze condiții prin care ONG-urile ar exercita monitorizarea respectării drepturilor omului.*

3. *Să asigure accesul ONG-urilor la informație și să asigure libertatea întâlnirilor cu victimele încălcării drepturilor omului.*

4. *Să creeze instituții independente de apărători ai drepturilor omului, cum ar fi Ombudsmenii specializați.*

5. *Să armonizeze legislația națională cu standardele internaționale la capitolul protecția drepturilor membrilor ONG-urilor, care apără drepturile omului.*

6. *Să informeze corect, obiectiv și la timp populația privind încălcările drepturilor omului.*

7. *Să creeze instituții media independente ce ar reflecta în masă încălcările drepturilor omului depistate de ONG-uri.*

Note:

¹ A se vedea: T. Cârnaț, M. Cârnaț. *Protecția juridică a drepturilor omului*. – Chișinău: Reclama, 2006, p. 36-39.

² A se vedea: www.cnaa.acad.md. L. Ciubuc. *Drepturile omului: aspecte juridico-filosofice*: Teză de doctor în drept. – Chișinău, p. 43.

³ A se vedea: www.cnaa.acad.md. V. Zaporozjan. *Protecția drepturilor fundamentale în justiția constituțională a Republicii Moldova*: Teză de doctor în drept. – Chișinău, p. 11.

⁴ A se vedea: T. Cârnaț, M. Cârnaț. *Protecția juridică a drepturilor omului*. Ediție nouă, revăzută și adăugată. – Chișinău: Reclama, 2006, p. 40.

⁵ Această discrepanță o putem constata din rapoartele anuale ale Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova, www.ombudsman.md; rapoartele, comunicatele de presă ale ONG-urilor ce apără drepturile omului, www.humanrights.md.

⁶ P. Garbunenco, N. Izdebschi, T. Sineaeva, I. Trombițki. *Pentru ce și cum se creează Asociațiile obștești*. Ediția a II-a. – Chișinău, 2001, p. 10.

⁷ A. Năstase. *Drepturile omului. Religie a sfârșitului de secol*. – București, 1992, p. 94.

ANALIZĂ DE DREPT PENAL A INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE la art. 245² „ÎNCĂLCAREA LEGISLAȚIEI LA EFECTUAREA ÎNSCRIERILOR ÎN REGISTRUL DEȚINĂTORILOR DE VALORI MOBILIARE” DIN CODUL PENAL

Vitalie STATI,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

The present study tries to analyze the integrant components – the object, the objective side, the subjective side, the subject – of the offence prevented in the art. 245² „Violation of the legislation at time of sign-up in the personal values owners register” from the Penal Code. At the end of the examination, the following conclusion is reached, that the special juridical object is composed by those social relationships involved in the accurate hold of the personal values owners register, as well as the legal transfer of ownership on personal values, protected against: voluntary alteration of the information from personal values owners register (only in case of the offence prevented at the par. (1) art. 245² PC RM); alteration through imprudence of the information from the personal values owners register (only in case of the offence prevented at the par. (2) art. 245² PC RM). At the same time, it is pointed out that the victims of the respective offence is the customer, one of the sides involved in the personal values owners register agreement, the side in record with the hold of the register logistics obligation is fulfilled.

În conformitate cu Legea privind completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 24.11.2006¹, legea penală a fost completată cu art. 245² „Încălcarea legislației la efectuarea înscrierilor în registrul deținătorilor de valori mobiliare”.

Articolul 245² C. pen. RM este alcătuit din trei alineate: în alineatul (1) se prezintă o variantă-tip a infracțiunii, și anume: includerea intenționată în registrul deținătorilor de valori mobiliare a informațiilor neautentice, denaturate, false, urmată de transferul dreptului de proprietate către o altă persoană dacă această acțiune a cauzat daune în proporții mari; în alineatul (2) este reliefată cea de-a doua variantă-tip a infracțiunii, presupunând includerea din imprudență în registrul deținătorilor de valori mobiliare a informațiilor neautentice, denaturate, false, urmată de transferul dreptului de proprietate către o altă persoană, care a cauzat daune în proporții deosebit de mari; în fine, alineatul (3) cuprinde o variantă agravată de infracțiune, determinând circumstanțele agravante pentru infracțiunea prevăzută la alineatul (1): a) săvârșită repetat; b) care a cauzat daune în proporții deosebit de mari.

Este dificil a identifica vreo normă din legislația penală străină, care a servit ca model de elevație juridică pentru adoptarea art. 245² C. pen. RM. Totuși, nu putem să nu observăm anumite tangențe dintre

art. 245² C. pen. RM și art. 15.22 din Codul cu privire la contravențiile administrative al Federației Ruse din 20.12.2001.² Or, conform acestei norme, răspunderea administrativă este prevăzută pentru refuzul sau eschivarea ilegală de la introducerea însemnărilor în sistemul de ținere a registrului deținătorilor de valori mobiliare, sau includerea din vina deținătorului de registru a informațiilor neautentice în registrul deținătorilor de valori mobiliare, sau încălcarea termenelor de eliberare a extrasului din sistemul de ținere a registrului deținătorilor de valori mobiliare, sau neîndeplinirea ori îndeplinirea necorespunzătoare de către deținătorul de registru a altor solicitări legale ale deținătorului de valori mobiliare, ale persoanei care acționează în numele deținătorului de valori mobiliare sau ale deținătorului nominal de valori mobiliare.

De menționat, că alin. (4) art. 162⁶ „Contravenții în activitățile cu hârtii de valoare” din Codul cu privire la contravențiile administrative al Republicii Moldova stabilește răspunderea pentru încălcarea cerințelor legislației privind ținerea registrului deținătorilor hârtiilor de valoare, precum și ținerea registrului cu încălcarea regulilor stabilite. Putem remarca similitudini (ce-i drept, mai puțin pronunțate) dintre această normă contravențională și art. 245² C. pen. RM.

De asemenea, considerăm că drept premisă pentru adoptarea art. 245² C. pen. RM au servit și unele dispoziții ale Legii Republicii Moldova cu privire

la piața valorilor mobiliare, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 18.11.1998: încălcarea pe piața valorilor mobiliare se consideră ținerea registrului deținătorilor de valori mobiliare cu încălcarea regulilor și cerințelor stabilite (lit. d) art. 66); persoanele care încalcă prevederile Legii cu privire la piața valorilor mobiliare și ale altor acte normative, ce reglementează activitatea pe piața valorilor mobiliare, poartă răspundere în conformitate cu prevederile legislației civile, administrative și penale (alin. (1) art. 67).³

De notat, că art. 245² C. pen. RM nu a avut un prototip în Proiectul Codului penal al Republicii Moldova.⁴ Spre deosebire de art. 245¹ C. pen. RM.⁵ Ceea ce înseamnă că, relativ recent, s-a conștientizat că faptele de încălcare a legislației la efectuarea înscrierilor în registrul deținătorilor de valori mobiliare au atins gradul prejudiciabil al unei infracțiuni. Datorită căror factori s-a produs această schimbare de optică, aflăm din stenograma ședinței plenare a Parlamentului Republicii Moldova din 8.06.2006, din raportul de prezentare a Proiectului de Lege nr. 1089 privind completarea Codului penal al Republicii Moldova: „Aceste completări în legislația penală se impun din faptul că, concomitent cu dezvoltarea pieței valorilor mobiliare, crește și numărul de abuzuri și înșelăciuni, falsuri și informații denaturate în registrul deținătorilor de valori mobiliare. Se încalcă legislația cu privire la emiterea și circulația titlurilor de valoare și a valorilor mobiliare, fapte ilegale care nu sunt stipulate în redacția actuală a art. 245 C. pen. RM.⁶ De asemenea, lipsa în Codul penal a răspunderii penale speciale complică apărarea drepturilor persoanelor, de la care au fost ridicate ilegal valori mobiliare, a drepturilor de administrare a proprietății societăților pe acțiuni, și conduc la transmiterea ilegală a dreptului de proprietate asupra bunurilor întreprinderii de la o persoană la alta”.⁷

În acest mod, justificarea incriminării faptelor de încălcare a legislației la efectuarea înscrierilor în registrul deținătorilor de valori mobiliare, clarificarea a ceea ce urmărește să realizeze art. 245² C. pen. RM a convins legiuitorul să adopte acest articol, autoritățile să-l pună în aplicare, iar destinatarul legii penale să-l respecte.

Este cunoscut că scopul normei penale nu se confundă cu obiectul juridic al infracțiunii, pentru că scopul ultim al oricărei norme penale este acela de a asigura buna conviețuire a membrilor grupului social, pe când ocrotirea valorilor sociale constituie finalități intermediare prin care se realizează scopul legii penale.⁸ Din această perspectivă, care valori sociale ocrotește art. 245² C. pen. RM? Implicit, care este obiectul juridic al infracțiunilor prevăzute la art. 245² C. pen. RM?

Obiectul juridic generic al acestor infracțiuni îl formează relațiile sociale cu privire la economia națională.

Cât privește obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 245² C. pen. RM, am putea afirma că acesta îl constituie relațiile sociale cu privire la ținerea corectă a registrului deținătorilor de valori mobiliare, precum și transferul în condiții de legalitate a dreptului de proprietate asupra valorilor mobiliare. Totuși, nu putem trece cu vederea opinia lui C. Bulai, conform căreia obiectul juridic special este „specific fiecărei infracțiuni”.⁹ Astfel, pentru o mai multă precizie, vom afirma că **obiectul juridic special** îl formează relațiile sociale cu privire la ținerea corectă a registrului deținătorilor de valori mobiliare, precum și transferul în condiții de legalitate a dreptului de proprietate asupra valorilor mobiliare, apărute împotriva: alterării intenționate a informației din registrul deținătorului de valori mobiliare (în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 245² C. pen. RM); alterării din imprudență a informației din registrul deținătorilor de valori mobiliare (în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (2) art. 245² C. pen. RM).

Obiectul material al infracțiunii constă în entitatea materială asupra căreia se îndreaptă influențarea nemijlocită infracțională, prin al cărei intermediu se aduce atingere obiectului juridic al infracțiunii.¹⁰ Din conținutul art. 245² C. pen. RM rezultă că infracțiunile corespunzătoare au nu un singur **obiect material (imaterial)**, dar două: 1) registrul deținătorilor de valori mobiliare; 2) valorile mobiliare. Aceasta întrucât registrul deținătorilor de valori mobiliare este supus influențării nemijlocite infracționale în cazul includerii în acesta a informațiilor neautentice, denaturate, false. La rândul lor, valorile mobiliare suferă influențare nemijlocită infracțională în cazul transferului dreptului de proprietate către o altă persoană.

Din cele menționate, nu trebuie să se înțeleagă în nici un caz că infracțiunile, prevăzute la art. 245² C. pen. RM, au un obiect material (imaterial) principal și un obiect material (imaterial) secundar. Nu o relație ierarhică există între cele două obiecte. Relația între ele are un caracter cronologic, chiar cauzal: pentru a putea fi influențate nemijlocit infracțional valorile mobiliare, este necesar ca mai întâi să fie supus influențării nemijlocite infracționale registrul deținătorilor de valori mobiliare.

De ce utilizăm formula „obiectul material (imaterial) al infracțiunii”? Pentru că, atât registrul deținătorilor de valori mobiliare, cât și valorile mobiliare, pot avea o formă materializată sau nematerializată.

În studiul vizând infracțiunea prevăzută la art. 245¹ C. pen. RM ne-am referit deja la valorile mobiliare,

ca obiect material (imaterial) al infracțiunii. De aceea, în continuare ne vom concentra atenția asupra noțiunii „registru deținătorilor de valori mobiliare”, desemnând unul din obiectele materiale (imateriale) ale infracțiunilor prevăzute la art. 245² C. pen. RM.

În general, prin „registru” se înțelege totalitatea informațiilor documentate ținute manual și/sau în sisteme informaționale automatizate, organizată în conformitate cu cerințele stabilite și cu legea (conform art. 3 al Legii Republicii Moldova cu privire la registre, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 22.03.2007¹¹).

Noțiunii „registru deținătorilor de valori mobiliare”, utilizate în art. 245² C. pen. RM, îi corespunde, în art. 3 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare, noțiunea „registru deținătorilor de valori mobiliare nominative”. Noțiunea dată e definită astfel: „listă a persoanelor înregistrate¹², întocmită conform datelor la momentul respectiv pentru fiecare clasă a valorilor mobiliare în parte”.

Noțiunea „registru deținătorilor de valori mobiliare” trebuie deosebită de noțiunea „Registru de stat al valorilor mobiliare”, desemnând registrul tuturor valorilor mobiliare cărora li s-a acordat numărul înregistrării de stat; evidența lor este ținută de către Comisia Națională a Pieței Financiare în modul stabilit de ea (conform art. 3 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare).

Care este scopul ținerii registrului deținătorilor de valori mobiliare? Potrivit art. 3 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare, acest scop constă în următoarele:

- a) identificarea persoanelor înregistrate;
- b) evidența drepturilor persoanelor înregistrate asupra valorilor mobiliare înregistrate pe numele lor;
- c) executarea dispozițiilor de transmitere;¹³
- d) recepționarea de la persoanele înregistrate și expedierea către acestea a informației, inclusiv a extraselor din registrul deținătorilor de valori mobiliare;
- e) colectarea și păstrarea, în termenele stabilite, a informației privind toate acțiunile și documentele care implică operarea modificărilor în registru, precum și toate acțiunile deținătorului de registru în vederea operării lor;
- f) descrierea clasei de valori mobiliare, pentru care este ținut registrul deținătorilor lor.

Care este conținutul registrului deținătorilor de valori mobiliare?

De exemplu, în alin. (2) art. 17 al Legii Republicii Moldova privind societățile pe acțiuni, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 2.04.1997¹⁴,

se menționează că registrul deținătorilor de valori mobiliare (registru de acționari, registru obligatarilor sau registru deținătorilor altor valori mobiliare) va cuprinde:

- a) datele principale privind societatea emitentă;
- b) balanța valorilor mobiliare ale societății emitente;
- c) conturile analitice ale persoanelor înregistrate în registru (proprietarii sau deținătorii nominali ai valorilor mobiliare ale societății), cu indicarea claselor și numărului de valori mobiliare care le aparțin, valorii lor de achiziție, precum și a grevării de dreptul de proprietate asupra acestor valori mobiliare;
- d) înscrisuri privind cesiunea dreptului de proprietate asupra valorilor mobiliare ale societății;
- e) alte înscrisuri și documente prevăzute de legislația cu privire la valorile mobiliare.

Registrul deținătorilor de valori mobiliare nu se confundă cu extrasul din registrul deținătorilor de valori mobiliare. Conform art. 3 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare, extrasul din registrul deținătorilor de valori mobiliare nominative este documentul care se eliberează de către deținătorul registrului de valori mobiliare unei persoane înregistrate sau unei persoane ce acționează în numele persoanei înregistrate și care conține informații privind valorile mobiliare înregistrate la data eliberării extrasului din registru. Prevederi similare se conțin în art. 19 al Legii privind societățile pe acțiuni: extrasul din registrul acționarilor este un document care confirmă înscrierea în contul analitic deschis pe numele acționarului sau deținătorului nominal de acțiuni în registrul acționarilor (alin. (1)); extrasul din registrul acționarilor confirmă drepturile acționarului sau ale deținătorului nominal asupra acțiunilor societății la data eliberării extrasului (alin. (2)).

Or, nu extrasul din registrul deținătorilor de valori mobiliare, dar registrul deținătorilor de valori mobiliare este cel care permite executarea dispozițiilor de transmitere. Pentru înțelegerea mecanismului de influențare nemijlocită infracțională asupra obiectelor materiale (imateriale) ale infracțiunii examinate, aceasta este esențial. Dispoziția de transmitere este documentul privind transmiterea dreptului de proprietate asupra valorilor mobiliare altei (altor) persoane în cazul tranzacțiilor civile cu valori mobiliare. În acest sens, accentuăm că transferul dreptului de proprietate asupra valorilor mobiliare dintr-un cont personal în alt cont personal se efectuează în baza dispoziției de transmitere, care se semnează de către persoana înregistrată care transmite valorile mobiliare sau de către o altă persoană stabilită de legislație, pe de o parte, și de către persoana

fizică sau juridică ce primește valorile mobiliare, pe de altă parte (conform pct. 6.1 al Hotărârii CNVM privind aprobarea Regulamentului cu privire la modul de ținere a registrului deținătorilor de valori mobiliare nominative de către registrator și deținătorul nominal, nr. 15/1 din 16.03.2007 (în continuare – Hotărârea CNVM nr. 15/1 din 16.03.2007)¹⁵).

Acum a devenit mai clar ce am avut în vedere când, anterior, am afirmat: „Pentru a putea fi influențate nemijlocit infracțional valorile mobiliare, este necesar ca mai întâi să fie supus influențării nemijlocite infracționale registrul deținătorilor de valori mobiliare”.

În cele ce urmează vom încerca să identificăm victima infracțiunilor prevăzute la art. 245² C. pen. RM. Analiza unor reglementări normative ne facilitează acest demers: persoana care ține registrul deținătorilor de valori mobiliare ale societății răspunde pentru prejudiciul cauzat proprietarului sau deținătorului nominal al valorilor mobiliare în cazurile încălcării termenelor de efectuare a înscrierii în registru, eschivării sau refuzului nemotivat de a face înscrierea sau de a elibera extrase din registru, comiterii de greșeli la ținerea registrului și în alte cazuri prevăzute de legislație (alin. (11) art. 17 al Legii privind societățile pe acțiuni); clientul este persoana, din ordinul căreia deținătorul nominal deține valorile mobiliare. Clientul poate fi deținător real (proprietar), cât și nominal, precum și persoana desemnată ca beneficiar al contului personal (pct. 14 al Hotărârii CNVM nr. 15/1 din 16.03.2007); părțile contractului sunt responsabile de veridicitatea și corectitudinea informației prevăzute (pct. 6.1 al Contractului-tip de ținere a registrului deținătorilor de valori mobiliare (Anexa nr. 1 la Regulamentul cu privire la ținerea registrului deținătorilor de valori mobiliare nominative de către registrator și deținătorul nominal, aprobat prin Hotărârea CNVM nr. 15/1 din 16.03.2007).

Prin urmare, **victima** infracțiunilor analizate este clientul, una din părțile contractului de ținere a registrului deținătorilor de valori mobiliare, în raport cu care se execută obligația de prestare a serviciilor de ținere a registrului. Client poate fi: proprietarul valorilor mobiliare; deținătorul nominal de valori mobiliare (care deține valorile mobiliare în baza contractului încheiat cu proprietarul lor); beneficiarul contului personal. Tocmai clientul este cel care transmite (sau, chipurile, transmite, dacă îi este alterată voința) dreptul de proprietate asupra valorilor mobiliare. Anume clientului îi sunt cauzate daune în proporții mari (sau deosebit de mari), atunci când dreptul de proprietate asupra valorilor mobiliare este transferat în condiții de ilegalitate.

În alt context, menționăm că infracțiunile prevăzute la art. 245² C. pen. RM sunt infracțiuni materiale. **Latura obiectivă** a acestor infracțiuni prezintă caracteristici similare, incluzând următoarele semne: 1) fapta prejudiciabilă, exprimată în acțiune; 2) urmările prejudiciabile, constând în daune în proporții mari (sau deosebit de mari); 3) legătura causală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile.

Acțiunea prejudiciabilă este o acțiune etapizată, presupunând următoarea consecutivitate:

1) includerea în registrul deținătorilor de valori mobiliare a informațiilor neautentice, denaturate, false;

2) transferul dreptului de proprietate asupra valorilor mobiliare aparținând victimei către o altă persoană.

Prin această manieră specifică de săvârșire etapizată, acțiunea prejudiciabilă examinată amintește întrucâtva de fapta prejudiciabilă prevăzută la art. 242 C. pen. RM – „Pseudoactivitatea de întreprinzător” – când crearea de întreprinderi este urmată de nedesfășurarea activității de întreprinzător sau bancare stabilite în actele de constituire.

Referitor la prima etapă a acțiunii prejudiciabile prevăzute la art. 245² C. pen. RM, consemnăm că, potrivit alin. (1) art. 18 al Legii privind societățile pe acțiuni, înscrierea în registrul deținătorilor de valori mobiliare ale societății se efectuează la cererea societății, achizitorului, proprietarului, reprezentantului acestuia sau deținătorului nominal al valorilor mobiliare, în termen de 3 zile de la data depunerii tuturor documentelor prevăzute de Legea privind societățile pe acțiuni și de alte acte legislative. O reglementare similară este cea de la pct. 7.1.1 al Hotărârii CNVM nr. 15/1 din 16.03.2007. Conform acesteia, înscrierile în sistemul registrului deținătorilor de valori mobiliare se introduc la dispoziția emitentului, proprietarului sau reprezentantului acestuia, deținătorului nominal, CNVM (a se citi – CNPF), instanței judecătorești sau altor organe competente, în conformitate cu legislația în vigoare.

Aceasta înseamnă că efectuarea neautorizată de înscrieri în registrul deținătorilor de valori mobiliare reprezintă o alterare a adevărului și intră sub incidența noțiunii „includerea în registrul deținătorilor de valori mobiliare a informațiilor neautentice, denaturate, false”, noțiune utilizată în art. 245² C. pen. RM.

Însă, nu este exclus ca acțiunea desemnată prin această noțiune să aibă la bază autorizarea subiectului competent. În acest caz, făptuitorul nu respectă autorizarea respectivă, interpretând-o în folosul său. O face, încălcând următoarele prevederi ale Legii cu privire la registre:

– introducerea datelor în registru se efectuează în baza datelor din documentele transmise de furnizorul datelor registrului, atât pe hârtie, cât și în formă electronică, perfectate în modul stabilit de lege. În cazul depistării unor erori sau inexactități în documentele sau datele primite, deținătorul registrului este obligat să informeze despre aceasta furnizorul datelor registrului și destinatarul datelor registrului cărora le-au fost transmise date eronate (alin. (4) art. 19);

– dacă furnizorul datelor registrului se adresează cu un demers argumentat privind rectificarea datelor eronate sau inexacte, deținătorul registrului va face, în modul stabilit, corectările necesare și va informa despre aceasta furnizorul datelor care a făcut demersul (alin. (7) art. 19);

– datele din registru trebuie să reflecte starea veridică și actuală a obiectelor registrului (alin. (9) art. 19);

– înregistrarea în registrul manual trebuie executată astfel încât să excludă posibilitatea de a fi radiată (ștearsă, distrusă) în mod mecanic, chimic sau în orice alt mod, fără a lăsa urme vizibile ale radierii (ștergerii, distrugerii) (alin. (2) art. 27);

– înscrierile în registru trebuie făcute citeț și clar, fără prescurtări, pentru a se evita diferite interpretări. Cifrele trebuie scrise cel puțin o dată cu litere. Pentru efectuarea înscrierilor pot fi utilizate parafe cu textele respective. Spațiile libere din rândurile incomplete și alte locuri goale se barează pentru a se elimina posibilitatea includerii unor alte date sau texte (alin. (3) art. 27);

– cărțile pentru înregistrări trebuie să fie șnuruite, iar filele numerotate. Numărul de file se indică pe pagină și se autentifică de reprezentantul abilitat al autorităților administrației publice care exercită controlul asupra ținerii registrului prin aplicarea semnelor de control: semnătura și ștampila (alin. (4) art. 27);

– înlocuirea filelor din cartea registrului prin extragerea lor și încluirea unor file noi se interzice (alin. (5) art. 27);

– fiecare carte pentru înregistrări trebuie să cuprindă, în mod obligatoriu, denumirea registrului, denumirea deținătorului registrului, a registratorului (subregistratorului) și a organului care exercită controlul asupra ținerii registrului, numărul cărții, termenele ei de ținare și păstrare, precum și termenele de ținare și păstrare a registrului, alte date stabilite de lege și de regulile de ținare a registrelor (alin. (6) art. 27);

– fiecare înscriere în registru se certifică prin semnătura și/sau parafa registratorului (alin. (7) art. 27);

– rectificările, modificările și completările registrului se fac în modul prevăzut de art. 27 al Legii cu privire

la registre și se autentifică prin semnătura persoanelor împuternicite (alin. (8) art. 27).

După cum am menționat mai sus, cea de-a doua etapă a acțiunii prejudiciabile, prevăzute la art. 245² C. pen. RM, constă în transferul dreptului de proprietate asupra valorilor mobiliare aparținând victimei către o altă persoană.

În legătură cu aceasta, este necesar să consemnăm că, potrivit pct. 16 al Hotărârii CNVM nr. 15/1 din 16.03.2007, registratorul/deținătorul nominal poartă răspundere în conformitate cu prevederile legislației pentru prejudiciile cauzate în rezultatul:

– înregistrării transferului dreptului de proprietate asupra valorilor mobiliare cu încălcarea prevederilor legislației;

– înregistrării transferului dreptului de proprietate asupra valorilor mobiliare în contul unei persoane care nu are dreptul asupra lor.

Pentru înțelegerea mecanismului de transfer al dreptului de proprietate asupra valorilor mobiliare către o altă persoană sunt relevante următoarele reglementări normative:

– modificările care reflectă transmiterea dreptului de proprietate asupra valorilor mobiliare se introduc în registrul deținătorilor de valori mobiliare, în termen de 3 zile, de către deținătorul de registru în baza dispoziției de transmitere, precum și în baza hotărârii definitive a instanței de judecată privind transmiterea dreptului de proprietate, care se înmânează deținătorului registrului. În cazul transmiterii dreptului de proprietate asupra valorilor mobiliare materializate, se prezintă și certificatul valorii materiale (alin. (5) art. 7 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare);

– achizitorul de valori mobiliare se investește cu dreptul de proprietate asupra lor din momentul efectuării înscrierii respective în registrul deținătorilor valorilor mobiliare ale societății sau în documentația de evidență a deținătorului nominal al valorilor mobiliare în modul stabilit de legislație (alin. (2) art. 18 al Legii privind societățile pe acțiuni);

– registratorul/deținătorul nominal înregistrează transmiterea valorilor mobiliare în cazul respectării următoarelor cerințe:

– numărul de valori mobiliare, indicat în dispoziția de transmitere, nu este mai mare decât numărul de valori mobiliare de această clasă înscrise în contul personal al persoanei înregistrate;

– prin transmiterea dată nu vor fi încălcate restricțiile privind tranzacționarea valorilor mobiliare, stabilite de legislație, statutul emitentului, decizia CNVM (a se citi – CNPF), hotărârea instanței judecătorești;

– pentru operarea înregistrării transferului sunt prezentate toate documentele necesare (pct. 7.1.2 al Hotărârii CNVM nr. 15/1 din 16.03.2007);

– registratorul/deținătorul nominal va refuza introducerea înscrierilor în sistemul registrului deținătorilor de valori mobiliare și va prezenta solicitanților, în termen de 3 zile lucrătoare, argumentele respective, în cazurile în care:

a) nu sunt prezentate toate documentele necesare;

b) documentele prezentate nu corespund cerințelor stabilite de legislație;

c) sunt dubii întemeiate și esențiale referitoare la autenticitatea semnăturii de pe documente;

d) registrul deținătorilor de valori mobiliare nu conține informația despre persoana care transmite valorile mobiliare și/sau valorile mobiliare referitor la care urmează a fi efectuate înscrierile date în registru;

e) numărul valorilor mobiliare indicate în dispoziția de transmitere depășește numărul de valori mobiliare aflate pe contul personal al persoanei înregistrate;

f) nu sunt respectate restricțiile stabilite de legislație (pct. 7.1.14 al Hotărârii CNVM nr. 15/1 din 16.03.2007).

Înceind analiza laturii obiective a infracțiunilor prevăzute la art. 245² C. pen. RM, menționăm că ele se consideră consumate din momentul cauzării daunelor în proporții mari (în cazul infracțiunii prevăzute la alineatul (1)) sau a daunelor în proporții deosebit de mari (în cazul infracțiunii prevăzute la alineatul (2)). În cazul infracțiunii prevăzute la lit. b) alin. (3) art. 245² C. pen. RM, consumarea are loc în momentul cauzării daunelor în proporții deosebit de mari.

Latura subiectivă a infracțiunilor prevăzute la art. 245² C. pen. RM se caracterizează, înainte de toate, prin vinovăție care are o formă diferită în cazul celor două infracțiuni: intenție (în ipoteza infracțiunii prevăzute la alineatul (1)); imprudență (în ipoteza infracțiunii prevăzute la alineatul (2)).

De regulă, motivul infracțiunilor în cauză este: interesul material (pentru infracțiunea prevăzută la alineatul (1)); lipsa de atenție (pentru infracțiunea prevăzută la alineatul (2)).

Subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 245² C. pen. RM este fie persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani, fie persoana juridică ce desfășoară activitate de întreprinzător.

Nu oricare persoană poate fi subiectul infracțiunii examinate. Îi este necesară o calitate specială.

În acest sens, în art. 9 al Legii cu privire la registre se arată că subiecți ai raporturilor juridice în domeniul registrelor sunt:

a) proprietarul registrului;

b) posesorul registrului;

c) deținătorul registrului;

d) registratorul și subregistratorul;

e) furnizorul datelor registrului;

f) destinatarul datelor registrului.

Cu siguranță, nu oricare din aceste persoane poate avea calitatea specială de subiect al infracțiunilor prevăzute la art. 245² C. pen. RM.

Spre o asemenea concluzie ne îndreaptă analiza următoarelor prevederi ale Legii cu privire la piața valorilor mobiliare:

– față de persoana care a încălcat cerințele privind modul de ținere a registrului, privind alcătuirea și prezentarea dărilor de seamă (față de emitent, registratorul independent sau deținătorul nominal) poate fi intentată o acțiune în vederea reparării prejudiciilor, cauzate de imposibilitatea realizării drepturilor conferite de valorile mobiliare (alin. (12) art. 7);

– calitatea de deținător nominal o pot avea depozitarii (în cazul valorilor mobiliare ale deponenților acestora), brokerii și administratorii fiduciari (alin. (1) art. 8);

– deținătorul nominal este obligat să țină registrul deținătorilor de valori mobiliare ale clienților săi în conformitate cu cerințele stabilite de Legea cu privire la piața valorilor mobiliare și de actele normative ale CNPF (lit. a) alin. (4) art. 8);

– activitatea de ținere a registrului se desfășoară de deținătorul de registru, participant profesionist la piața valorilor mobiliare. Deținător de registru poate fi emitentul sau registratorul independent care a încheiat cu emitentul contractul de ținere a registrului (alin. (1) art. 37).

În concluzie, subiect al infracțiunilor prevăzute la art. 245² C. pen. RM este persoana care are una din următoarele calități speciale:

– emitentul, adică persoana juridică care emite valori mobiliare și își asumă obligații față de deținătorii de valori mobiliare în vederea realizării drepturilor conferite de valorile mobiliare respective;

– registratorul independent, adică participantul profesionist la piața valorilor mobiliare, care dispune de licența CNPF pentru desfășurarea activității de ținere a registrului deținătorului de valori mobiliare nominative;¹⁶

– deținătorul nominal de valori mobiliare – depozitarul, brokerul sau administratorul fiduciar – care este participant profesionist la piața valorilor mobiliare, care deține, în numele său, valori mobiliare din însărcinarea proprietarilor de valori mobiliare sau a altor deținători nominali, nefiind proprietar al acestora.¹⁷

Observăm că emitentul, registratorul independent, precum și deținătorul nominal de valori mobiliare, sunt persoane juridice care desfășoară activitate de întreprinzător. Cu toate acestea, subiect al infracțiunilor prevăzute la art. 245¹ C. pen. RM poate fi și persoana fizică care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani și care reprezintă respectiva persoană juridică. Până la urmă, persoana fizică este cea care include nemijlocit, în registrul deținătorilor de valori mobiliare, informațiile neautentice, denaturate, false. O asemenea concluzie rezultă din alin. (5) art. 21 C. pen. RM, potrivit căruia răspunderea penală a persoanei juridice, care desfășoară activitate de întreprinzător, nu exclude răspunderea persoanei fizice pentru infracțiunea săvârșită.

În altă ordine de idei, ce rol juridic are persoana căreia i s-a transferat dreptul de proprietate, în urma includerii intenționate în registrul deținătorilor de valori mobiliare a informațiilor neautentice, denaturate, false? Considerăm că această persoană – achizitorul de valori mobiliare – are calitatea de complice la infracțiunea prevăzută la alin. (2) art. 245² C. pen. RM, atunci când i-a promis din timp autorului infracțiunii că va procura pe această cale valorile mobiliare aparținând victimei.

Înceind analiza încălcării legislației la efectuarea înscrierilor în registrul deținătorilor de valori mobiliare, menționăm că răspunderea pentru infracțiunea prevăzută la alin. (1) art. 245² C. pen. RM **se agravează** dacă:

- a) este săvârșită repetat;
- b) a cauzat daune în proporții deosebit de mari.

Note:

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr. 195-198.

² Собрание законодательства Российской Федерации, 2002, nr. 18.

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 27-28.

⁴ Codul penal al Republicii Moldova. Proiect. – Chișinău: Garuda-Art, 1999.

⁵ În art. 274 al Proiectului Codului penal era propusă incriminarea faptei de abuzuri pe piața hârtiilor de valoare, adică a faptei de asociere a participanților la piața hârtiilor de valoare în scopul unei concurențe neonestă pe piață, săvârșirii unor acțiuni de înșelăciune, precum și implicarea în aceste acțiuni a altor participanți ai pieței hârtiilor de valoare, dacă aceste acțiuni au cauzat daune în proporții mari.

⁶ Conform art. 245 C. pen. RM, se stabilește răspunderea pentru abuzurile la emiterea titlurilor de valoare, adică includerea în prospectul emisiei sau în alte documente, în temeiul cărora se înregistrează emisia titlurilor de valoare, a informațiilor neautentice sau care pot induce în eroare, aprobarea cu bunăștiință a prospectului emisiei care conține informații neautentice sau care pot induce în eroare, precum și aprobarea rezultatelor emisiei vădite neautentice, dacă aceste acțiuni au cauzat daune în proporții mari.

⁷ Parlamentul Republicii Moldova. Actualitatea. Stenogramele ședințelor plenare. 8 iunie 2006 // www.parlament.md

⁸ A se vedea. V. Drăghici. *Raportul dintre obiectul juridic, latura formală și cea substanțială a normei penale* // Buletinul Documentar al PNA/DNA, 2004, nr. 2, p. 15-20.

⁹ C. Bulai. *Manual de drept penal. Partea Generală.* – București: ALL, 1997, p. 197.

¹⁰ A se vedea. Brînză S. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului.* – Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p. 114.

¹¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 70-73.

¹² Conform art. 3 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare, persoana înregistrată este deținătorul de valori mobiliare nominative, înregistrat în registrul deținătorului de valori mobiliare nominative.

¹³ Conform art. 3 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare, dispoziția de transmitere este dispoziția unei persoane înregistrate sau a altei persoane, stabilite de legislație, privind transmiterea dreptului de proprietate asupra valorilor mobiliare altei (altor) persoane în cazul vânzării-cumpărării, donației, moștenirii valorilor mobiliare, în alte cazuri stabilite de legislație.

¹⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr. 38-37.

¹⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 51-53.

¹⁶ Conform alin. (3) art. 7 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare, faptul că registrul este ținut de un registrator independent nu-l scutește pe emitent de răspunderea pentru ținerea registrului.

Cu toate acestea, în acord cu principiul caracterului personal al răspunderii penale (art. 6 C. pen. RM), considerăm că, în ipoteza dată, emitentul nu poate fi tras la răspundere penală conform art. 245² C. pen. RM.

¹⁷ Bineînțeles, atunci când subiectul infracțiunii este deținătorul nominal de valori mobiliare, victima infracțiunii nu poate fi același deținător nominal de valori mobiliare. În această ipoteză, victima este o altă persoană (de exemplu, proprietarul valorilor mobiliare).

ПРИЗНАНИЕ НАСЛЕДСТВА ВЫМОРОЧНЫМ

*Василий КРЕЦУ,
доктор права, конференциар (МолдГУ)*

SUMMARY

Owing to article 1515 of the civil code hereditary property carries over the state. The necessity of transition of property in the state property is caused by the necessity to provide stability of civil turn properties. In the article the author investigates the features of procedure of acceptance of the inheritance of the state. Offer legislation changes on this point in question, its harmonisation, and also investigates the practical application of the legislation existing at present.

Действующее в Республике Молдова гражданское право регламентирует различные группы отношений: правовое положение участников гражданского оборота, право собственности, сделки и иные обязательства и др. В сферу гражданского права входит также наследственное право. Субъектами наследственных отношений, регламентируемых национальным гражданским правом, могут быть как физические лица, так и юридические лица всех видов, а также государство. Согласно ч. (2) ст. 1433 Гражданского кодекса Республики Молдова от 6 июня 2002 года, государство является наследником выморочного имущества.

Статья 1515 ГК РМ содержит отдельные специальные положения, согласно которым наследственное имущество переходит в собственность государства на основе права наследования выморочного имущества. Государство вступает во владение наследственным имуществом вследствие выдачи свидетельства о выморочном имуществе. Порядок наследования и учета выморочного имущества, а также передачи его в собственность государства устанавливается законом.

Наследственное законодательство (ч. (2) ст. 1433 ГК РМ) предусматривает, что Республика Молдова является единственным приобретателем выморочного имущества и что такое имущество переходит к государству в порядке наследования по закону на условиях универсального правопреемства, как единое и неделимое целое в случае смерти наследодателя (ч. (2) ст. 1432 ГК РМ).

Содержание книги четвертой «Наследственное право» Гражданского кодекса Республики Молдова (ст. 1432-1575) свидетельствует об отсутствии полной, четкой и ясной нормативно-правовой регламентации признания имущества выморочным

и порядка наследования выморочного имущества. Часть (3) ст. 1515 ГК РМ устанавливает, что порядок наследования и учета выморочного имущества, а также передачи его в собственность государства устанавливается законом. Наш законодатель такого закона пока что не принял. Между тем, отсутствие механизма реализации ст. 1515 ГК РМ обуславливает множество вопросов научно-практического характера, в частности:

1. Что следует понимать под выморочным имуществом?

2. Какой нормативно-правовой базой необходимо руководствоваться при признании имущества выморочным?

3. Какова правовая природа (сущность) права Республики Молдова на выморочное имущество?

4. Каков правовой механизм наследования выморочного имущества?

5. В лице каких органов публичного управления Республика Молдова может получить свидетельство о праве на движимое или недвижимое выморочное имущество?

6. Какова роль нотариуса в механизме перехода выморочного имущества по наследству к государству?

7. В каком порядке (административном или судебном) Республика Молдова может подтвердить свое право на выморочное имущество?

8. Каков порядок возмещения долгов наследодателя и расходов, вызванных смертью наследодателя?

9. Каков порядок возмещения расходов на охрану наследства и управления им из состава выморочного имущества?

Прежде всего, представляется необходимым дать определение понятию «выморочное имущество»,

тем более что ранее действовавшее гражданское законодательство Республики Молдова (ГК РМ 1964 года) не оперировало термином «выморочное имущество». Гражданский кодекс Республики Молдова от 6 июня 2002 года, также не давая определения понятию «выморочное имущество», тем не менее закрепляет в разделе IV «Выморочное имущество» книги четвертой «Наследственное право» положение о переходе имущества лица, не имеющего наследников, в собственность государства. В ст. 1515 ГК РМ содержатся лишь условия, при наличии которых наследственное имущество переходит в собственность государства на основе режима выморочного имущества: а) если нет наследников ни по завещанию, ни по закону; в) никто из наследников не принял наследство; с) все наследники лишены права наследования. Таким образом, наследство приобретает качество выморочного в случае отсутствия наследников по закону или по завещанию, устранения их от права на наследование, непринятия ими наследства, а также отказа от его принятия. Согласно ст. 1517 ГК РМ, наследство принимается в течение шести месяцев со дня его открытия. Пропуск шестимесячного срока, установленного для принятия наследства, лишает права на наследование. Такое обстоятельство также может послужить основанием для того, чтобы наследственное имущество стало выморочным. Следует иметь в виду и то, что срок на принятие наследства является давностным, в связи с чем он может быть продлен как судом, так и самими наследниками (ст. 1519 ГК РМ). Вопрос о продлении пропущенного срока разрешается судебной инстанцией с участием наследника и привлечением к участию в деле представителя государственной налоговой инспекции или иного финансового органа. В случаях, когда, кроме заявителя, других наследников нет или они отказались от наследства и при наличии отказа суда о признании права на наследование за наследником на основании пропущенного им срока принятия наследства по неуважительной причине (неявка к наследованию в установленный срок – ст. 1517 ГК РМ), государство также становится наследником выморочного имущества.

Исходные начала понятия выморочного имущества закреплены в законе и сводятся к тому, что выморочным именуется имущество, оставшееся после смерти собственника при отсутствии наследников. Такое определение представляется не совсем полным и точным, поскольку не позволяет определить правовую сущность института выморочного имущества.

Представляется, что исследование института выморочного имущества должно осуществляться в

системно-функциональном аспекте, который предполагает не только определение формулы понятия выморочного имущества и толкование легальных условий приобретения имуществом статуса выморочного, но и структурно-функциональные связи и опосредования с иными смежными правовыми категориями наследственного права, административного права и нотариального законодательства. Категория выморочного имущества должна быть интерпретирована как элемент общей системы наследственного права, которое занимает определенное место в механизме правового регламентирования наследственных правоотношений.

Современное состояние правовой науки и гражданского законодательства исходит из тезиса о том, что имущество признается выморочным тогда, когда после умершего собственника не остается наследников ни по закону, ни по завещанию или оставшиеся наследники не имеют права наследовать (ст. 1434, 1437, 1453, 1455 ГК РМ), либо все наследники отстранены от наследования (ст. 1435, 1502, 1513 ГК РМ), или никто из наследников не принял наследство, либо все наследники отказались от наследства и при этом никто из них не указал, что отказывается в пользу наследника.

К выморочному имуществу относится в равной мере как имущество движимое, так и недвижимое. Выморочное право охватывает все имущество, которое осталось после смерти наследодателя. Оставшееся имущество не становится бесхозным и оно переходит в порядке наследования по закону в собственность государства. По своему юридическому характеру этот способ приобретения государством имущества относится к производному и переход имущества умершего гражданина к государству является наследованием. Производный характер этого способа выражается в том, что государство как наследник, получивший имущество в порядке наследственного правопреемства, несет ответственность по долгам наследодателя в пределах полученного имущества. Наследники, принявшие наследство, обязаны удовлетворять требования кредиторов наследодателя пропорционально доле каждого из них в наследственном активе (ч. (1) ст. 1540 ГК РМ). Согласно ст. 1548 ГК РМ, при переходе наследственного имущества к государству оно отвечает по долгам наследодателя так же, как остальные наследники.

Указанные положения позволяют определить правовую природу права Республики Молдова на выморочное имущество. Однако, следует прежде всего отметить, что в законодательстве различных стран по-разному определялось и определяется

правовая природа права государства на имущество, оставшееся после смерти собственника, и когда не остались наследники или оставшиеся лица не имеют права наследовать либо отказались от наследования. В юридической литературе отмечается, что для решения этого вопроса существует два подхода, получивших нормативное закрепление в наследственном законодательстве зарубежных государств. В частности, указывается, что по законодательству Германии (пар. 1936 ГГУ), Швейцарии (ст. 436 ГК Швейцарии), Италии, Испании приобретение государством выморочного имущества рассматривается как наследование, то есть относится к производному способу приобретения права собственности в порядке универсального правопреемства. Во Франции (ст. 539, 768 ФГК), Англии, США (титул 78 Единого закона США о распоряжении неволевым имуществом) государство приобретает выморочное имущество как бесхозяйное без каких-либо обременений, что является первоначальным способом приобретения права собственности. В российском дореволюционном законодательстве (ст. 1162, 1163, 1263 Т. X ч. (1) Свода Законов гражданских) вопрос о природе выморочного имущества не был решен однозначно. С одной стороны, имущество приобреталось государством (в исключительных случаях, обозначенных, в частности, в ст. 1168, 1169, 1172, 1172¹-1172⁸, определенными учреждениями) только по истечении 10 лет со времени последнего опубликования в Ведомостях вызова о явке наследников, в течение которых кредиторы наследодателя имели возможность удовлетворить свои требования за счет этого имущества. С другой стороны, даже после приобретения такого имущества государство не освобождалось от оплаты долгов, на нем лежащих (ст. 1263 Т. X ч. (1)). Вместе с тем, в литературе преобладал подход, согласно которому государство приобретало выморочное имущество не по праву наследования, а получало его как бесхозяйное и, в отличие от права наследования, при котором принявшие наследство наследники отвечали по долгам наследодателя в полном объеме, несло такую ответственность только в пределах стоимости приобретенного имущества.¹

В Кратком собрании законов извлеченных из Царских книг для руководства обучающихся законам, с указанием на книгу, титул, главу и параграфы Царских законов, составленном трудом и усердием молдавского боярина Андронакия Доница и изданном в Яссах в 1814 году, также находим правила о выморочном имуществе. Так, в Титуле 37 указанного сборника с названием «О наследстве без завещания» предусмотрено положение, согласно которому «если

же не будет ни нисходящих, ни восходящих, ни боковых родственников, то наследуют двоюродные братья; а когда и их нет, наследуют дети их, если же и сих не будет, в таком случае вступает в наследство прочая случившаяся родня, причем, однако, всегда отдают первенство ближайшим коленам. Ежели не будет родственников умершего и останется только вдова его, то она получает половину имения мужа её, а другую казна; наконец, если нет и жены умершего, то всё имение поступает в казну». Согласно данному положению, казна получала выморочное имущество в качестве наследника в отсутствие других и из наследственного имущества выдавались долги умершего и издержки на погребение и поминание его.² Следует иметь в виду, что, начиная с 1812 года и до 1917 года, на территории Бессарабской губернии применялось и российское дореволюционное гражданское законодательство по вопросу выморочного имущества (ст. 1162, 1163, 1263 Т. X ч. (1) Свода Законов гражданских). Так, в Уставе образования Бессарабской области было сказано, что эта область «сохраняет свой народный состав и вследствие сего получает и особый образ управления». В Уставе этого управления находим, среди других, следующее положение: «В гражданском судопроизводстве, употребление молдавского языка утверждается на основании и в обеспечении прав, преимуществ и местных законов, всемилоостивейше предоставленных навсегда Бессарабской области. Посему, гражданский областной суд по делам тяжбы частных лиц руководствоваться будет правами и обычаями молдавскими». Затем, в пар. 52 отдела, озаглавленного «О должности и правах цинутных судов Бессарабской области», снова предусмотрено, что «суд приступает к рассмотрению дел и решает оные на основании молдавских законов». Устав 1818 года был впоследствии заменен Высочайше Утвержденным Учреждением для управления Бессарабской области, изданным 28 февраля 1828 года. В пар. 63 этого Учреждения сказано следующее: «В тяжбных делах принимаются в основание законы края, а в тех случаях, где оные скажутся недостаточными, принимаются и законы Российские».³

Советское гражданское законодательство также нечетко решало вопрос о правовом режиме имущества умершего в случае отсутствия наследников, как по закону, так и по завещанию. Так, Постановлением Центрального Исполнительного Комитета Республики от 16 декабря 1922 года был утвержден Гражданский кодекс Украинской Советской Социалистической Республики.⁴ С момента образования

(12 октября 1924 года) Молдавской Автономной Советской Социалистической Республики в составе Украинской ССР действие ГК УССР от 16 декабря 1922 года было распространено и на всю территорию МАССР. С образованием Молдавской Советской Социалистической Республики (2 августа 1940 года) Гражданский кодекс УССР 1922 года применялся и на всей территории Молдавской ССР. Это стало возможным по просьбе Совета Народных Комиссаров МССР, обращенной Президиуму Верховного Совета Украинской ССР, который 14 декабря 1940 года своим декретом разрешил временное применение кодифицированных актов Украины на территории Молдавской ССР: Гражданского кодекса, Уголовного кодекса, Гражданского процессуального кодекса, Уголовного процессуального кодекса. Гражданский кодекс Украинской ССР применялся на территории Молдавской ССР вплоть до 1 июля 1965 года – день введения в действие Гражданского кодекса Молдавской ССР, принятого 26 декабря 1964 года.

Согласно ст. 418 Гражданского кодекса Украинской ССР от 16 декабря 1922 года, украинское и молдавское государства не относились к числу наследников по закону. Государство могло наследовать по завещанию. Однако, согласно ч. (2) ст. 433 ГК Украинской ССР, в случае, если все наследники не явились в установленный срок, отказались от наследства или были лишены завещателем права наследования, имущество признавалось выморочным и поступало в собственность государства. Сравнительный анализ ст. 418, 433 ГК УССР дает на первый взгляд основание утверждать, что государство не считалось наследником и не входило в круг лиц, призываемых к наследованию. В ст. 434 ГК УССР говорится: «Наследник, принявший наследство, а равно государство, к которому перешло выморочное имущество...». Тем не менее, анализ указанных норм в совокупности с другими нормами раздела «Наследственное право» ГК УССР 1922 года позволяет утверждать, что имущество наследодателя, оставшееся без наследников по закону и завещанию, наследовалось государством. Формула «имущество признается выморочным и поступает в собственность государства», содержащаяся в ч. (2) ст. 433 ГК УССР, не означала, что такое имущество становилось бесхозным и, в силу этого, оно могло поступить лишь в собственность государства. Гражданский кодекс УССР 1922 года (ст. 68 и ст. 433) четко проводил разграничение между «бесхозным имуществом» и «выморочным имуществом». Бесхозным, в прямом смысле этого слова, будет то имущество, собственник которого неизвестен или которое не имеет собственника. Выморочное

имущество имеет собственника и он известен – это наследодатель. У бесхозного и выморочного имущества совершенно разные правовые режимы и правовые последствия перехода в собственность государства.

Подтверждение тому, что государство являлось наследником по выморочному праву находим в различных нормах наследственного права, содержащихся в ГК УССР 1922 года.

Тот факт, что государство приобретает выморочное имущество по праву наследования предусмотрен в ст. 434 ГК УССР 1922 года, в которой сказано, что государство отвечает по долгам, обременяющим наследство, лишь в пределах действительной стоимости наследственного имущества. Это означает и то, что выморочное имущество является наследственным и что оно наследуется в соответствии с правовым режимом о наследовании. Согласно ст. 435 ГК УССР 1922 года, «лица, призванные к наследованию, могут просить у нотариального органа по месту открытия наследства выдачи свидетельства, подтверждающего их право на наследство». Государству, в лице его представителей, также выдавалось свидетельство, подтверждающее его право на наследство.

Согласно ст. 68 ГК УССР 1922 года, бесхозное имущество переходит в собственность государства в порядке, установленном специальными законами без каких-либо обременений. Аналогичные положения содержались в ГК РСФСР от 31 октября 1922 года (ст. 418, 419, 433, 434, 435)⁵ и в Гражданских кодексах других советских социалистических республик. Указанные обстоятельства, как правильно отмечается в современной юридической литературе, дали основание многим советским авторам тех времен (Л. Лунц, И. Перетерский, В. Серебровский) рассматривать выморочное право как особое право наследования со стороны государства, поскольку: а) переход происходит после смерти лица; б) распространялся на все имущество умершего, как единое целое; в) связывался с ответственностью по долгам, обременяющим наследство; г) считался совершившимся в момент открытия наследства.⁶

Положение о том, что государство является наследником и выморочное имущество по своей правовой природе рассматривается как наследование, было прямо закреплено в советском законодательстве в связи с принятием и утверждением 8 декабря 1961 года Основ гражданского законодательства Союза ССР и союзных республик (ст. 117-121).⁷ Положение о том, что государство относится к лицам, призываемым к наследованию как по завещанию, так и по закону, было закреплено

и в Гражданских кодексах советских республик, принятых в соответствии с Основами гражданского законодательства Союза ССР и союзных республик. В Молдавской ССР первый Гражданский кодекс был принят 26 декабря 1964 года и введен в действие 1 июля 1965 года.⁸ В ч. (3) ст. 561 ГК МССР была закреплена норма, в соответствии с которой «если нет наследников ни по закону, ни по завещанию, либо ни один из наследников не принял наследства, либо все наследники лишены завещателем наследства, имущество умершего по праву наследования переходит к государству».

Таким образом, советское государство могло быть наследником советских граждан, умерших как на территории советского государства, так и за границей, если у них не было наследников по закону или по завещанию и если иное не было установлено в соответствующих международных договорах, участником которых являлся СССР.

Анализ советского наследственного законодательства, действовавшего с момента принятия Основ гражданского законодательства Союза ССР и союзных республик и Гражданских кодексов советских республик до распада СССР (в 1992 году), позволяет отметить, что правовая категория «выморочное имущество» было заменено понятием «имущество, переходящее по праву наследования к государству». С принятием 6 июня 2002 года Гражданского кодекса Республики Молдова, введенного в силу с 12 июня 2003 года, законодатель вернулся к термину «выморочное имущество», означающее, что Республика Молдова является единственным приобретателем выморочного имущества и что такое имущество переходит к ней в порядке наследования по закону (ч. (2) ст. 1433, ст. 1515 ГК РМ).

Правовая природа права Республики Молдова на выморочное имущество состоит в том, что нормы о выморочном имуществе соответствуют основным принципам наследственного права, по которому имущество наследодателя, которое не может принадлежать никому, как оставшееся вне завещания или так как нет наследников по закону либо они отпали в связи с лишением их права на наследование завещанием, принадлежит по праву наследования государству. Таким образом, согласно выморочному праву, государство выступает в качестве наследника особого рода, когда по тем или иным причинам имущество не переходит ни к одному из других наследников, в том числе и к государству в порядке наследования по завещанию (ч. (2) ст. 1433 ГК РМ).

Сущность права Республики Молдова на выморочное имущество заключается и в том, что зако-

нодателем такой вид наследования рассматривается как подлежащий применению лишь в крайнем случае. Справедливое наследственное регламентирование означает принятие всевозможных мер перехода имущества умершего к своим близким по наследству в соответствии с законом или по завещанию. Устанавливая институт выморочного имущества, законодатель исходит из того, что человек трудится не только для себя и общества, но и для создания прочной материальной базы близких ему людей. Поэтому, государство должно наследовать в крайнем случае. Возможность передать своим близким по наследству имущество и получить наследство от близких и чтобы оно не перешло к государству на основании выморочного права обеспечивается и такими мерами, как: а) увеличение числа очередей наследников, с целью закрепления более широкого круга наследников по закону (ст. 1500 ГК РМ); б) закрепление правила о приращении наследственных долей (ст. 1530 ГК РМ).

Цель увеличения числа очередей наследников направлена на как можно больший охват людей в силу факта родственной или указанной в законе иной близости к наследодателю с тем, чтобы после открытия наследства имущество перешло к тем лицам (прежде всего к близким родственникам), которым, по разумному предположению, его передал бы и сам наследодатель. Наличие широкого круга лиц, которые могут быть призваны к наследованию по закону, является мощным стимулом к производительному труду, а также обеспечивает человеку уверенное и стабильное чувство, что его собственность перейдет к близким ему людям, в случае если его воля не будет выражена в завещании.

Сущность приращения наследственных долей состоит в том, что если кто-либо из наследников по закону или по завещанию отпадает, соответствующая часть наследственного имущества переходит на равных правах и основаниях к другим наследникам, как бы «прирастая» к доле каждого из них и тем самым увеличивая их долю. Приращение доли наследников по закону происходит в одинаковых размерах, а наследников по завещанию – пропорционально их завещательным долям.

Тем не менее, несмотря на существование числа очередей наследников по закону и на правило приращения долей, у наследственного имущества или его части может не оказаться наследников. Только в таких ситуациях наследственное имущество приобретает статус выморочного, которое служит основанием для перехода его к государству.

Право государства на выморочное имущество регламентируется различными нормативными

актами. Принципиальные положения о наследовании выморочного имущества закреплены, прежде всего, в Гражданском кодексе Республики Молдова. Наследование, осуществляемое государством, обладает некоторыми особенностями, отраженными в следующих статьях Гражданского кодекса Республики Молдова:

- в качестве наследника государство числится последним (ч. (2) ст. 1433 ГК РМ);
- переход имущества лица, не имеющего наследников, в собственность государства (ст. 1515 ГК РМ);
- недопустимость отказа представителя государства от принятия наследства (ст. 1534 ГК РМ);
- государству выдается свидетельство о выморочном имуществе (ч. (2) ст. 1515, ст. 1559 ГК РМ);
- не подлежит применению норма о сроке для принятия наследства (ст. 1517 ГК РМ);
- ответственность государства по долгам наследодателя (ст. 1548 ГК РМ);
- отношения наследования с участием иностранных лиц (п. д) ст. 1621 ГК РМ);

Отношения по наследованию выморочного имущества регламентируются и правилами, содержащимися в Законе Республики Молдова о нотариате, № 1453–ЛМ от 08.11.2002 года – глава VII «Наследственное производство».

Положения о наследовании выморочного имущества могут содержаться в соответствующих международных конвенциях и международных договорах, участницей которых может быть Республика Молдова. Так, в ст. 46 Конвенции о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам Содружества Независимых Государств, подписанная в Минске 22 января 1993 года и ратифицированная Республикой Молдова 16 марта 1995 года, регламентируются отношения по переходу наследства к государству: «если по законодательству Договаривающейся Стороны, подлежащему применению при наследовании, наследником является государство, то движимое наследственное имущество переходит Договаривающейся Стороне, гражданином которой является наследодатель в момент смерти, а недвижимое наследственное имущество переходит Договаривающейся Стороне, на территории которой оно находится».⁹ Согласно Договору о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским и уголовным делам между Республикой Молдова и Украиной от 13 декабря 1993 года и ратифицированного 4 ноября 1994 года (ст. 38), если в соответствии с законодательством Договаривающейся Стороны, указанным в ст. 37, отсутствуют наследники, то

движимое имущество переходит в собственность той Договаривающейся Стороны, гражданином которой был наследодатель в момент смерти, а недвижимое имущество переходит в собственность той Договаривающейся Стороны, на территории которой оно находится». Соответствующие положения о выморочном наследовании содержатся и в других договорах Республики Молдова с иными государствами по вопросам о правовой помощи по гражданским, семейным и уголовным делам.

На унаследованное государством имущество распространяется действие Положения о порядке учета, оценки и реализации конфискованного, бесхозяйного имущества, арестованной скоропортящейся или с ограниченным сроком хранения продукции, вещественных доказательств, имущества, перешедшего по праву наследования к государству, и кладов, утвержденного Постановлением Правительства Республики Молдова № 972 от 11 сентября 2001 года с последующими изменениями и дополнениями.¹⁰

Важное значение для правильного применения наследственно-правовых норм имеет Постановление Пленума Высшей Судебной Палаты Республики Молдова «О практике применения судебными инстанциями законодательства при рассмотрении дел о наследовании», № 13 от 3 октября 2005 года.¹¹

Как известно, Республика Молдова и её административно-территориальные единицы выступают в отношениях, регулируемых гражданским законодательством, на принципах равенства с участниками этих отношений – физическими и юридическими лицами. К Республике Молдова и её административно-территориальным единицам применяются нормы, регламентирующие участие юридических лиц в отношениях, регулируемых гражданским законодательством, если из закона или особенностей Республики Молдова и её административно-территориальных единиц, имеющих особое положение в гражданском обороте, не вытекает иное. В связи с этим, в ч. (3) ст. 1515 ГК РМ предусмотрено, что порядок наследования и учета выморочного имущества, а также передачи его в собственность государства устанавливается законом. Закон, о котором говорится в ч. (3) ст. 1515 ГК РМ, в настоящее время еще не принят. Принятие такого закона будет иметь приоритет по отношению к другим правовым актам, устанавливающим порядок наследования, учета и передачи его в собственность государства.

Отсутствие закона, о котором говорится в ч. (3) ст. 1515 ГК РМ, ни коим образом не означает, что вопросы о порядке перехода выморочного имущества к государству абсолютно не урегулированы. Можно

указывать лишь на недостаточное урегулирование некоторых вопросов института выморочного имущества. Например, статья 1515 ГК РМ в качестве приобретателя выморочного имущества называет само государство, т.е. Республику Молдова, не устанавливая конкретных государственных органов, полномочных представлять его интересы при получении свидетельства о праве на наследство. Статья 1559 ГК РМ, регламентирующая вопрос о выдаче свидетельства о выморочном наследстве, также ничего не проясняет в этом вопросе, так как в ней предусмотрено лишь правило о том, что если не имеется наследников ни по завещанию, ни по закону, то, по требованию представителя государства, нотариус устанавливает, что наследство является выморочным и по истечении предусмотренного законом срока для принятия наследства выдает свидетельство о выморочном имуществе. Кто участвует в качестве этого представителя в статье не говорится.

Из анализа положений ст. 55 и 64 Закона о нотариате следует, что в качестве органов полномочных представлять интересы государства выступают «соответствующие финансовые органы». Как видно, и этот правовой акт не содержит конкретного ответа, так как не указывает, что следует понимать под «соответствующий финансовый орган»?

Для ответа на поставленный вопрос следует обратиться к гражданскому законодательству, регламентирующему порядок участия Республики Молдова и её административно-территориальных единиц в отношениях, регламентируемых гражданским законодательством. Согласно ч. (1) ст. 193 ГК РМ, приобретать и осуществлять имущественные и личные неимущественные права и обязанности от имени Республики Молдова, а также представлять её в судебной инстанции в пределах своей компетенции могут центральные органы публичного управления. Компетенция центральных органов публичного управления устанавливается актами, определяющими правовой статус этих органов. Таким образом, квалифицирующим признаком, позволяющим решить вопрос о том, какой орган должен представлять Республику Молдова при наследовании выморочного имущества, является наличие таких полномочий у соответствующего государственного органа и закрепление их актами, определяющими его статус.

Анализ ст. 193, 1559 ГК РМ и ст. 55 и 64 Закона о нотариате позволяет сделать вывод о том, что таким центральным органом публичного управления должно быть Министерство Финансов. Пункт 5 Положения о Министерстве Финансов, утвержден-

ного Постановлением Правительства Республики Молдова № 1138 от 1 ноября 2005 года,¹² устанавливает довольно обширный перечень функций этого центрального финансового органа. Однако этот нормативный акт не наделяет само Министерство Финансов полномочиями по обращению с заявлением о получении свидетельства о праве на выморочное имущество. Другие центральные органы публичного управления, в соответствии с положениями, устанавливающими их правовой статус, также не наделены правомочиями по приобретению в собственность государства выморочного имущества.

Нотариальная практика показывает, что свидетельство о праве на наследство выморочного имущества выдается на основании письменного заявления соответствующей территориальной налоговой инспекции, поданного нотариусу по месту открытия наследства. Таким образом, под соответствующим «финансовым органом», о котором говорится в ч. (6) ст. 64 Закона о нотариате, а также под «представителем государства», о котором говорится в ст. 1559 ГК РМ, следует понимать территориальные налоговые инспекции по месту открытия наследства.

Это на практике. С формальной же точки зрения, такое полномочие у государственной налоговой инспекции прямо не закреплено в финансовом законодательстве, а также в актах, определяющих статус государственной налоговой инспекции. Так, Положение о порядке деятельности органов государственной налоговой инспекции, утвержденное Постановлением Правительства Республики Молдова «О регулировании деятельности органов государственной налоговой службы», № 1736 от 31 декабря 2002 года, не предусматривает такой функции, как обращение органов государственной налоговой инспекции с заявлением к нотариусу о получении свидетельства о праве на выморочное имущество.

В действующем законодательстве более менее четко решен вопрос о полномочиях органов государственной налоговой инспекции в отношении уже конфискованного имущества, имущества признанного бесхозным, арестованной скоропортящейся или с ограниченным сроком хранения продукции, вещественных доказательств, имущества, перешедшего по праву наследования к государству, и кладов. Таким нормативным актом является, во-первых, Закон Республики Молдова «О введении в действие Раздела V Налогового Кодекса», № 408–XV от 26 июля 2001 года, в котором предусмотрено, что до вступления в силу соответствующего раздела нало-

говый орган, дополнительно к функциям, предусмотренным налоговым законодательством, выполняет следующие полномочия: организует учет, оценку и реализацию конфискованного, бесхозного имущества, арестованной скоропортящейся или с ограниченным сроком хранения продукции, вещественных доказательств, имущества, перешедшего по праву наследования к государству, и кладов (п. а) ч. (9) ст. 4).¹³

Постановлением Правительства Республики Молдова № 972 от 11 сентября 2001 года, с последующими изменениями и дополнениями, утверждено Положение о порядке учета, оценки и реализации конфискованного, бесхозного имущества, арестованной скоропортящейся или с ограниченным сроком хранения продукции, вещественных доказательств, имущества, перешедшего по праву наследования к государству, и кладов.¹⁴ Этими двумя правовыми актами государственная налоговая инспекция (имеются в виду ее территориальные органы) определена в качестве органа, уполномоченного принять на учет, оценить и реализовать имущество, перечисленное в этих нормативных актах, в том числе и имущество, перешедшее по праву наследования к государству – т.е. выморочное имущество.

В точном соответствии со смыслом и содержанием указанного нормативного акта действия территориального органа государственной налоговой инспекции по учету, оценке и реализации имущества, перешедшего по праву наследования к государству, начинаются только после того как имущество признано выморочным и перешло в собственность государства. Так, согласно части 3 пункта 8 Положения о порядке учета, оценки и реализации конфискованного, бесхозного имущества, арестованной скоропортящейся или с ограниченным сроком хранения продукции, вещественных доказательств, имущества, перешедшего по праву наследования к государству, и кладов, после получения свидетельства о праве на наследство и соответствующей описи от нотариата, представитель государственной налоговой инспекции в присутствии ответственного лица из жилищного управления, а в сельской местности – из органа местного публичного управления проверяет наличие унаследованного имущества в помещениях, в которых оно находится, и принимает его на учет от хранителя, делая соответствующие отметки в описи имущества.

Вопрос о том, что Республика Молдова получает свидетельство о праве на выморочное имущество по заявлению органов государственной налоговой инспекции не решен и в Положении о порядке учета,

оценки и реализации конфискованного, бесхозного имущества, арестованной скоропортящейся или с ограниченным сроком хранения продукции, вещественных доказательств, имущества, перешедшего по праву наследования к государству, и кладов. Это означает, что нормы этого Положения не соответствуют ст. 193, 1559 ГК РМ и ст. 64 Закона о нотариате и, как следствие, не подлежат применению в аспекте предъявления заявления о получении свидетельства о выморочном имуществе.

В Положении о порядке учета, оценки и реализации конфискованного, бесхозного имущества, арестованной скоропортящейся или с ограниченным сроком хранения продукции, вещественных доказательств, имущества, перешедшего по праву наследования к государству, и кладов более четко и последовательно решен вопрос о приобретении государством права собственности на бесхозное имущество. Так, в п. 64 раздела VII «Выявление и учет бесхозного имущества» данного Положения предусмотрено, что имущество, которое не имеет собственника или собственник которого не известен, считается бесхозным имуществом и поступает в собственность государства на основании решения судебной инстанции, вынесенного по заявлению государственной налоговой инспекции. Заявление подается по истечении одного года со дня взятия имущества на учет. В течение этого года государственные налоговые инспекции принимают меры по установлению владельца и сбору доказательств для предоставления их судебной инстанции согласно Гражданскому процессуальному кодексу.

Аналогичным образом, на наш взгляд, следует решить и вопрос в отношении выморочного имущества, дополнив Положение о порядке учета, оценки и реализации конфискованного, бесхозного имущества, арестованной скоропортящейся или с ограниченным сроком хранения продукции, вещественных доказательств, имущества, перешедшего по праву наследования к государству, и кладов разделом: «**Выявление и учет выморочного имущества**», в котором предусмотреть: «Если у имущества наследодателя нет наследников ни по завещанию, ни по закону, либо никто из наследников не принял наследство, либо все наследники лишены права наследовать, такое имущество переходит в собственность государства на основе свидетельства о праве наследования выморочного имущества, выданного нотариусом по заявлению государственной налоговой инспекции. Заявление подается по истечении одного года со дня открытия наследства. В течение этого года государственные налоговые инспекции принимают меры по установлению наследников и

сбору доказательств, для предоставления их нотариусу согласно Закону о нотариате».

Таким образом, на данный момент государственная налоговая инспекция, в лице её территориальных органов, фактически (но не юридически) выполняет функцию по приобретению в собственность государства выморочного имущества. Кроме того, государственная налоговая инспекция является уполномоченным государственным органом, который осуществляет учет, оценку и реализацию (распоряжение) имущества перешедшего в собственность Республики Молдова по основаниям, предусмотренным законом (конфискация, признание имущества бесхозным, арест скоропортящейся или с ограниченным сроком хранения продукции, имущество признанное вещественным доказательством, клады), в том числе в порядке наследования.

При передаче в собственность государства выморочного имущества, государственная налоговая инспекция составляет акт о принятии имущества на учет, в необходимом количестве экземпляров. Акт подписывается членами комиссии, которые участвовали в передаче имущества. В акте о принятии имущества на учет указывается его наименование, дается подробное описание отличительных особенностей (материал, из которого оно изготовлено, количество, вес, размеры, качество, степень износа и т.д.), а также стоимость имущества в зависимости от износа. В акте указываются также документы на товары, которые передаются государственным налоговым инспекциям.

Унаследованное выморочное имущество оценивается комиссией, утвержденной начальником Государственной налоговой инспекции и состоящей из представителей государственных налоговых инспекций, в 5-дневный срок со дня взятия его на учет государственными налоговыми инспекциями, с учетом уровня свободных цен, подтвержденных Торгово-промышленной палатой, а также спроса и предложения. В оценке унаследованного выморочного имущества вправе участвовать представители общественных объединений, Национальной ассоциации производителей, Экономического совета при премьер министре Республики Молдова, Совета ветеранов войны и труда. Эти положения не распространяются на имущество (товары), которое выставляется на продажу через Универсальную товарную биржу Молдовы.

Унаследованное выморочное имущество может быть подвергнуто экспертизе. Расходы, связанные с экспертизой драгоценных металлов и драгоценных камней и изделий из них, перешедших по праву

наследования к государству, которые следует передать через государственные налоговые инспекции Государственному хранилищу ценностей для пополнения государственного фонда, оплачиваются за счет бюджета территориальных казначейств.

Имущество, унаследованное государством и взятое на учет в государственной налоговой инспекции, оценивается в порядке, предусмотренном п. 22 Положения о порядке учета, оценки и реализации имущества от 11 сентября 2001 года. В результате оценки унаследованного выморочного имущества составляется Акт оценки и передачи в пользование, в необходимом количестве экземпляров. Содержание Акта оценки и передачи в пользование имущества должно соответствовать требованиям п. 24 Положения о порядке учета, оценки и реализации имущества от 11 сентября 2001 года. Акт оценки и передачи в пользование имущества рассматривается и утверждается руководителем государственной налоговой инспекции в 3-дневный срок со дня его составления.

Выморочное имущество, переданное по праву наследования в собственность государства, взятое на учет государственными налоговыми инспекциями, реализуется через государственную торговую сеть или другие коммерческие предприятия тремя способами: реализация путем комиссионной торговли; реализация на основании договора купли-продажи; реализация на конкурсной основе.

Строения (в том числе жилье и пристройки к ним), которые стали собственностью государства по праву наследования, передаются государственными налоговыми инспекциями безвозмездно местным публичным органам. Книжки с библиотечным штампом и не имеющие товарного вида, но которыми можно пользоваться, а также детские открытки – детским учреждениям. Предметы исторической, научной, художественной ценности и т.д. передаются Казначейству, а после взятия на учет и экспертизы – музеям, государственным архивам, религиозным учреждениям и др. Драгоценные металлы любого вида и в любом состоянии, драгоценные камни, янтарь в сыром и обработанном виде и изделия, содержащие драгоценные и полудрагоценные камни и металлы, передаются Казначейству.

Ценности, не представляющие коммерческого интереса или не пользующиеся спросом на рынке, по решению начальника государственной налоговой инспекции (в отсутствие начальника – его заместителя) передаются безвозмездно управлениям по защите прав ребенка и поддержке семьи, детским домам, домам инвалидов и т.д.

Земли, находящиеся в частной собственности, и земли сельскохозяйственного назначения, находящиеся в частной собственности и переданные в собственность государства по праву наследования, передаются безвозмездно органам местного публичного управления, в ведении которых они находятся.

При безвозмездной передаче ценностей составляется акт о безвозмездной передаче.

Выморочное имущество, перешедшее в собственность государства, подлежит возврату или возмещению в случае отмены свидетельства о праве наследования или судебного решения о передаче имущества в собственность государства по праву наследования. Требование возврата имущества либо возмещения его стоимости может быть предъявлено государственным налоговым инспекциям в течение одного года со дня оповещения соответствующего лица об отмене компетентным государственным органом решения (свидетельства о праве наследования) о передаче имущества в собственность государства. Имущество возвращается в натуре, если оно еще не было продано или переработано предприятием, которому было передано. Если имущество было реализовано или переработано, возвращается сумма, полученная от реализации, за счет средств бюджета, в который были перечислены средства, за вычетом расходов по реализации имущества. В случае уничтожения имущества из-за невозможности пользования им по назначению, стоимость его владельцу не возмещается.

Имеются особенности регламентирования возврата стоимости облигаций государственных займов, билетов денежно-вещевых и других лотерей, иностранной валюты, ювелирии и других изделий из драгоценных металлов без вставок или со вставками драгоценных и полудрагоценных камней и лома (отходов) таких изделий и т.д. Драгоценные металлы (золото, серебро, платина и металлы платиновой группы) в слитках, в шлихе, самородках, в виде полуфабриката и в деталях их в изделиях промышленного назначения, в виде производственных отходов (опилки, стружка), драгоценные камни и натуральный жемчуг не возвращаются, а стоимость их возмещается Министерством Финансов по ценам, действовавшим на момент отмены свидетельства о праве на наследование, выданного государству (п. 60, 61, 62 Положения о порядке учета, оценки и реализации конфискованного, бесхозного имущества, арестованной скоропортящейся или с ограни-

ченным сроком хранения продукции, вещественных доказательств, имущества, перешедшего по праву наследования к государству, и кладов).

(Окончание в следующем номере)

Литература:

¹ Е. Качур, Е. Баукина, И. Богданов. *Наследование выморочного имущества* // Российская юстиция, 2003, № 10, с. 32.

² Местные Законы Бессарабии. Полный систематический сборник местных Бессарабских Законов Арменулу Доница, соборной Грамоты Маврокордата и ручной книги о браках. – С.-Петербург, 1904, с. 312-314.

³ Язык и стиль изложения текста сохранен и цитируется по: Местные Законы Бессарабии. Полный систематический сборник местных Бессарабских Законов Арменулу Доница, соборной Грамоты Маврокордата и ручной книги о браках. – С.-Петербург, 1904, с. 2.

⁴ Собрание Узаконений Украинской Советской Социалистической Республики, 1922, № 55, с. 780.

⁵ Собрание Узаконений РСФСР, 1922, № 71, с. 904.

⁶ Н. Качур, Е. Баукина, И. Богданов. *Указ. соч.*, с. 32.

⁷ Ведомости Верховного Совета СССР, 1961, № 50, с. 525.

⁸ Ведомости Верховного Совета Молдавской ССР, 1964, № 36, с. 81.

⁹ 7 октября 2002 года в Кишиневе между странами СНГ заключена новая Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам (Кишиневская конвенция). Кишиневская конвенция подписана Азербайджанской Республикой, Республикой Армения, Республикой Беларусь, Грузией, Республикой Казахстан, Российской Федерацией, Республикой Таджикистан, Украиной. Данная конвенция действует пока в отношении Азербайджанской Республики, Республики Беларусь и Республики Казахстан. В соответствии с пунктом 3 статьи 120 Кишиневской конвенции, между государствами, являющимися её участниками, прекращает свое действие Минская конвенция.

¹⁰ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 112-113/1021.

¹¹ Culegere de Hotărâri explicative. Octombrie 2003- Decembrie 2005. – Chișinău, 2006, p. 584-618.

¹² Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 145-147/1211.

¹³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 64-65. Закон № 408-XV от 26 июля 2001 года был переиздан в специальном издании, опубликованном в Monitorul Oficial от 8 февраля 2007 года.

¹⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 112-113/1021.

OBIECTUL INFRAȚIUNII PREVĂZUTE la art. 286 C. pen. RM

Vladislav MANEA,
doctorand

Recenzent: **Sergiu BRÎNZĂ**,
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

This article is performed throughout for the examination of the generic juridical object, of the special juridical object and of the material object met in the offence prevented in art. 286 „Actions, which disorganize the good work of the prisons” from the Penal Code. And the following conclusion is being reached, in the course of the broad law that the generic juridical object of the offence prevented in art. 286 PC RM, is formed by the social relations of public security concern and of public discipline concern; in the idea of the lex ferenda, we recommend the perfect generic juridical object of the respective offence is to be drawn up by the social relations as regards on justice materialization and contribution on justice materialization. As well, it is emphasized that the special juridical object of this offence are the social relations as regards on prison retribution, connected with the penal execution activity of the subjects involved in the juridical instance procedure manifestation accomplishment, throughout the retribution is ascertained.

În conformitate cu alin. (1) art. 2 C. pen. RM, legea penală apără, împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept. De aici rezultă că obiectul juridic general al infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM îl constituie relațiile sociale cu privire la ordinea de drept, adică cu privire la totalitatea valorilor sociale apărute de legea penală împotriva infracțiunilor.

În funcție de ierarhizarea valorilor sociale care fac obiectul infracțiunii, după obiectul juridic general al infracțiunii urmează obiectul juridic generic al infracțiunii. În literatura de specialitate se susține, just, că obiectul juridic generic al infracțiunii desemnează un grup de valori sociale de aceeași natură și de relații sociale create în jurul acestei valori și datorită lor, vătămate sau lezate de către un grup de infracțiuni.¹ Din denumirea Capitolului XIII „Infracțiuni contra securității publice și ordinii publice” al Partii Speciale a Codului penal al Republicii Moldova (capitol din care face parte și art. 286 „Acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor”) rezultă că obiectul juridic generic al infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM îl formează relațiile sociale cu privire la securitatea publică și ordinea publică.

În doctrina penală autohtonă, în rezultatul clasificării infracțiunilor contra securității publice și ordinii publice, infracțiunea specificată la art. 286 C. pen. RM se include în subgrupul infracțiunilor contra securității publice.² De

aceea, dintre componentele valorii sociale fundamentale asupra căreia atentează acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor, alegem pentru analiză tocmai securitatea publică.

Respectând cronologia, vom prezenta mai întâi opiniile asupra noțiunii de securitate publică, exprimate în trecut în teoria dreptului penal. Astfel, după M.A. Efimov, infracțiuni contra securității publice sunt infracțiunile, la a căror săvârșire se creează un pericol real pentru viața și sănătatea persoanelor sau pentru patrimoniu, ca urmare a încălcării regulilor de exploatare a surselor de pericol sporit, de efectuare a lucrărilor miniere sau de construcție, ori a lucrărilor cu pericol de explozie, sau a regulilor de manipulare a armelor, substanțelor explozive sau munițiilor.³ În opinia lui N.T. Kuț, infracțiuni contra securității publice se consideră încălcările socialmente periculoase ale regulilor de gestionare a surselor de pericol sporit, care provoacă urmări grave (prejudiciul adus sănătății persoanelor, victime omenesti, prejudiciul material în proporții mari etc.).⁴ Din punctul de vedere al lui P.S. Matășevski, securitatea publică presupune introducerea unui sistem de măsuri și crearea unor condiții necesare, care să asigure funcționarea nestingherită a întreprinderilor, instituțiilor sau organizațiilor, precum și liniștea cetățenilor.⁵ Într-o altă opinie, securitatea publică reprezintă relațiile sociale, întemeiate pe un anumit sistem de măsuri și condiții care asigură activitatea neîntreruptă, nestânjenită și normală a întreprinderilor, instituțiilor sau organizațiilor, precum și liniștea cetățenilor.⁶

Putem observa că primele două poziții reflectă accepțiunea restrânsă a noțiunii „securitatea publică”.

Ultimele două poziții promovează accepțiunea largă a noțiunii „securitatea publică”. În literatura de specialitate, V.P. Tihii a supus criticii abordarea largă a noțiunii „securitatea publică”. Referindu-se la opiniile autorilor care se pronunță pentru o asemenea abordare, el afirmă: „Definițiile date, deși sunt necesare și utile, poartă un caracter prea general, nu au potențialul de a elucida conținutul și particularitățile noțiunii pe care o desemnează. Cu o astfel de tratare a înțelesului noțiunii „securitatea publică” s-ar putea ajunge la concluzia că oricare infracțiune aduce atingere securității publice”.⁷

Este cazul să racordăm obiectul discuției noastre cu problema obiectului infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM: activitatea penitenciarelor nu implică indispensabil gestionarea unor surse de pericol sporit. De aceea, securitatea publică în accepție restrânsă nu poate fi aceea valoare socială pe care legiuitorul o are în vedere, atunci când stabilește răspunderea penală pentru acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor. În același timp, nu putem să nu fim receptivi la ceea ce susține V.P. Tihii: într-adevăr, în accepție largă, noțiunea de securitate publică se extinde până la confuziune cu noțiunea de ordine de drept. Și atunci, nu mai e decât un pas până la a egala o parte a obiectului juridic generic al infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM cu obiectul juridic general al acestei infracțiuni.

Mai există un factor pe care nu-l putem ignora. În perioada în care au fost exprimate toate opiniile sus-numite, acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor erau considerate infracțiune contra statului, nu infracțiune contra securității publice. În Codul penal al Republicii Moldova din 1961, art. 74¹ „Acțiunile care dezorganizează activitatea instituțiilor de corectare prin muncă” era plasat în Subcapitolul II „Alte infracțiuni contra statului” din Capitolul I „Infracțiuni contra statului” al Părții Speciale. Nu în Capitolul XI „Infracțiuni contra securității publice, ordinii publice și sănătății populației” al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova din 1961.

De aceea, pare a fi oportună examinarea viziunilor de actualitate asupra noțiunii „securitatea publică”, pentru a analiza compatibilitatea fenomenului, desemnat prin această noțiune, cu cadrul de apărare penală împotriva infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM.

Din această perspectivă, vom menționa că B.P. Kondrașov privește securitatea publică drept componentă a securității sociale, reprezentând un sistem de relații sociale, reglementate juridic în vederea asigurării securității persoanei, a liniștii publice, a condițiilor prielnice pentru munca și odihna cetățenilor, a activității normale a autorităților publice, formațiunilor obștești, întreprinderilor, instituțiilor sau organizațiilor, împotriva pericolului pe care îl prezintă unele infracțiuni.⁸ La rândul său, M.S. Pozdnov consideră că securitatea publică poate fi privită ca un nivel socialmente necesar sau dezirabil

de protejare a acelor obiecte care asigură funcționarea instituțiilor sociale și care constituie premisele necesare de dezvoltare socială normală.⁹ M.V. Ghevorkean este de părere că securitatea publică este sistemul de relații sociale ce asigură condiții sigure de activitate a întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor sau a unor persoane aparte.¹⁰ J.V. Ostrovskih susține că securitatea publică reprezintă un sistem de relații sociale care asigură protecția intereselor unei multitudini de cetățeni nepersonificați, dar și a valorilor de bază ale societății, împotriva infracțiunilor.¹¹ După B.V. Iațelenko, securitatea publică o constituie fasciculul de relații sociale care asigură condiții de viață acceptabile pentru fiecare membru al societății, ordinea publică, securitatea intereselor individuale, de stat sau sociale, în legătură cu efectuarea diverselor lucrări sau în procesul de gestionare a unor obiecte de pericol general.¹² R.L. Gabrahmanov opinează că securitatea publică reprezintă o totalitate de relații sociale în al căror cadru se desfășoară în siguranță activitatea cetățenilor, a societății, activitatea întreprinderilor, instituțiilor sau a unor persoane aparte în procesul de manipulare a unor obiecte de pericol general, precum și ordinea publică.¹³ Din punctul de vedere al lui V.I. Tkacenko, securitatea publică este un fascicul de relații sociale care asigură condiții normale pentru viața oamenilor și pentru activitatea acestora, utilizarea sigură a substanțelor radioactive, folosirea sigură și conform destinației a armelor, munițiilor sau substanțelor explozive, precum și desfășurarea în siguranță a lucrărilor miniere sau de construcție.¹⁴ După A. Borodac, securitatea publică reprezintă un sistem de reguli ce asigură ocrotirea celor mai importante valori ale persoanei, valorile materiale și spirituale ale societății, autoritatea puterii oficiale, precum și suveranitatea și inviolabilitatea teritorială a țării.¹⁵ În fine, dar nu în ultimul rând, L. Dumneanu consideră că securitatea publică este un sistem de relații sociale în raport cu crearea și menținerea condițiilor de securitate ale activității societății, funcționarea și dezvoltarea instituțiilor sale.¹⁶

Din analiza tuturor acestor definiții putem desprinde că securitatea publică este starea de fapt creată de normele de drept, destinată să asigure colectivității cele mai prielnice condiții de conviețuire, astfel încât interesele membrilor colectivității să fie puse la adăpost de orice pericol. Deci, securitatea publică privește colectivitatea în ansamblul ei (*ut universi*), spre deosebire de securitatea personală, care vizează indivizii luați în parte (*ut singuli*). Când legea penală incriminează anumite fapte care aduc atingere securității publice, prin aceasta se reacționează contra unui pericol de natură să producă efecte colective, adică să atingă interesele unui număr indeterminat, mai mult sau mai puțin important, de indivizi. În acest sens, este de reținut formularea utilizată de J.V. Ostrovskih,

foarte elocventă în context: „protecția intereselor unei multitudini de cetățeni nepersonificați”.¹⁷ De aici rezultă că normele care incriminează fapte contra securității publice apără interesele nu ale unei persoane aparte, expuse pericolului. Ele apără interesele unui număr neconcretizat de persoane. Nu este neapărat ca numărul acestor persoane să fie foarte mare. Important este ca acestea să fie privite sub un unghi depersonalizat, doar ca parte a colectivității, a mulțimii, a publicului.

Răspunde oare acestui scop art. 286 C. pen. RM? Nu poate fi formulat un răspuns univoc la această întrebare. Probabil, în unele situații, infracțiunea prevăzută de această normă aduce atingere securității publice (de exemplu, atunci când se săvârșesc atacuri asupra administrației instituției penitenciare, atacuri vizând nu persoane concrete, dar reprezentanți ai unui mecanism al statului, care, în opinia făptuitorului, îl oprimă). Dar, nu același lucru se poate menționa despre terorizarea condamnaților porniți pe calea corectării, ca modalitate a infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM. În cazul dat, legea penală apără interesele unui individ aparte, nu ale unei colectivități. Este foarte posibil ca, în cadrul instituției penitenciare, un singur condamnat să fie cel pornit pe calea corectării. Iar toți ceilalți – colectivitatea de moment – să i se opună. Să nu-i fie apărate interesele acelui condamnat, pentru că nu se aduce atingere securității publice? Ar fi o absurditate.

Într-un alt studiu am menționat că, pe planul dreptului comparat, doar modelul reglementar albanez promovează concepția apărării securității publice împotriva acțiunilor care dezorganizează activitatea penitenciarelor. Însă, nu trebuie să se uite că, în esență, infracțiunea prevăzută la art. 270 C. pen. Al. reprezintă o revoltă, o insurecție împotriva reprezentanților sistemului penitenciar. Și doar împotriva lor. Deci, infracțiunea dată are temeuri să fie considerată a fi săvârșită contra securității publice.

Astfel, se creează impresia că în procesul de elaborare a Codului penal în vigoare nu a fost temeinic argumentată oportunitatea trecerii acțiunilor, care dezorganizează activitatea penitenciarelor, din categoria infracțiunilor contra statului în cea a infracțiunilor contra securității publice.

În context, trebuie de menționat că, în perioada în care acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor făceau parte din categoria infracțiunilor contra statului, de asemenea, au existat critici privind concepția obiectului juridic generic al acestei infracțiuni. De exemplu, A.I. Gurov afirmă: „Este puțin probabil ca terorizarea, săvârșită asupra câtorva condamnați, să poată influența în vreun fel asupra securității statului. Din punct de vedere juridic, în astfel de cazuri, obiectul infracțiunii îl formează relațiile sociale cu privire la administrarea unei activități precis conturate, a

organizării corijării condamnaților”.¹⁸ Un punct de vedere similar a fost exprimat de alți autori.¹⁹

Amintim că, în subcapitolul consacrat altor infracțiuni contra statului din Codul penal al Republicii Moldova din 1961, pe lângă acțiunile care dezorganizează activitatea instituțiilor de corectare prin muncă (art. 74¹), erau incriminate: încălcarea egalității naționale și rasiale (art. 71); divulgarea secretului de stat (art. 72); pierderea documentelor ce conțin un secret de stat (art. 73); banditismul (art. 74); contrabanda (art. 75); dezordini de masă (art. 76); sustragerea de la încorporarea în serviciul militar în termen, pregătirea militară obligatorie sau în serviciul de alternativă (art. 77); sustragerea de la mobilizare (art. 78); sustragerea în timp de război de la îndeplinirea obligațiilor sau de la plata impozitelor (art. 79); trecerea ilegală a frontierei de stat (art. 80); încălcarea regulilor cu privire la zborurile internaționale (art. 81) etc.

O eterogenitate atât de pronunțată în rândul altor infracțiuni contra statului nu a putut să nu se răsfrângă bulversant asupra părerilor doctrinare vizând obiectul juridic generic al lor. Astfel, inițial, a fost exprimată opinia că comun pentru infracțiunile din subgrupul altor infracțiuni contra statului este orientarea lor împotriva bazelor statului.²⁰ Însă, alți autori nu au sprijinit o atare poziție, deoarece „orientarea împotriva bazelor politice și economice ale statului nu este specifică altor infracțiuni contra statului”.²¹ De aceea, de exemplu, N.F. Kuznețova a opinat că alte infracțiuni contra statului aduc atingere bazelor ordinii de administrare și bazelor securității publice.²² După alții, bazele ordinii de administrare și bazele economiei sunt cele care suferă vătămare de pe urma săvârșirii altor infracțiuni contra statului.²³ În opinia altor autori, nu doar aceste valori sociale, dar și capacitatea de apărare reprezintă obiectul altor infracțiuni contra statului.²⁴

Observăm că, într-o măsură mai mult sau mai puțin proeminentă, în toate aceste luări de poziții, bazele ordinii de administrare sunt cele amintite ca reprezentând obiectul altor infracțiuni contra statului. În legătură cu aceasta, este utilă reproducerea punctului de vedere al lui G.P. Novosiolov: „Bazele ordinii de administrare nu pot fi contrapuse, de exemplu, bazelor economice, atunci când se pune problema orientării obiectuale a altor infracțiuni contra statului. Or, administrarea statului cuprinde toate laturile vieții politice, economice și culturale. De aceea, dirijarea economiei naționale, ca și a forțelor armate, alături de asigurarea securității publice etc., este nu altceva decât realizarea de către stat a diverselor sale funcții de administrare. Tocmai de aceea, obiectul altor infracțiuni contra statului ar trebui să-l reprezinte relațiile sociale cu privire la ordinea de administrare”.²⁵

Din aceste considerente, în cele ce urmează vom examina concepția obiectului juridic generic al

infrafracțiunilor contra ordinii de administrare, ca potențial obiect juridic generic al acțiunilor care dezorganizează activitatea penitenciarelor. Această concepție este promovată în Federația Rusă, Armenia, Azerbaidjan, Uzbekistan, Kirghizia, Tadjikistan, Germania și Norvegia. În toate aceste state, anume în compartimentul legii penale, consacrat infracțiunilor contra ordinii de administrare, se prevede răspunderea pentru acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor.

Trebuie să precizăm că în analiza noastră utilizăm expresia „ordinea de administrare”, care a fost consacrată în denumirea Capitolului X al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova din 1961. Însă, o asemenea expresie nu e cunoscută denumirilor nici unui capitol din Partea Specială a legii penale în vigoare. Cele mai multe din infracțiunile care au fost prevăzute de Capitolul X al Părții Speciale a Codului penal din 1961 sunt specificate în Capitolul XVII „Infracțiuni contra autorităților publice și securității de stat” din partea Specială a Codului penal în vigoare. Acest factor nu poate să nu fie luat în considerație: dacă am include norma cu privire la acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor în Capitolul XVII al Părții Speciale a Codului penal, nu am face decât să ne întoarcem la abordarea acestei infracțiuni în calitate de infracțiune contra statului. Ceea ce ar fi contraproductiv.

Dar să nu precipităm concluziile înainte de examinarea concepției obiectului juridic generic al infracțiunilor contra ordinii de administrare.

În plan istoric, trebuie de consemnat că noțiunea „infracțiuni contra ordinii de administrare” a fost definită în art. 74 al Codului penal al RSS Ucrainene din 1922²⁶ (care s-a aplicat și pe teritoriul RASS Moldovenești). Conform acestuia, infracțiunile contra ordinii de administrare constituie faptele îndreptate împotriva funcționării corecte a organelor administrării de stat, însoțite de opunerea de rezistență sau de nesupunere legilor, de împiedicarea activității organelor puterii, având ca efect subminarea autorității puterii de stat.

De menționat că atât în Codul penal al RSS Ucrainene din 1922, cât și, ulterior, în Codul penal al RSS Ucrainene din 1927²⁷ (aplicat pe teritoriul RSS Moldovenești până în 1961), din capitolul dedicat infracțiunilor contra ordinii de administrare făceau parte incriminările privitoare la: dezordinile de masă; banditism; eschivarea în masă de la achitarea impozitelor sau de la executarea altor obligațiuni; încălcarea regulilor de evidență a supușilor militari; agitația și propaganda de orice gen, apologia infracțiunilor sau atăptarea urii naționale; falsificarea banilor, timbrelor sau a билетelor de transport; profanarea drapelului, stemei sau a monumentelor; insultarea publică a reprezentanților puterii aflați în exercițiul funcțiunii; nedenunțarea infracțiunilor; samavolnicia; uzurparea de calități oficiale etc.

Concentrarea în același capitol a incriminărilor atât de diferite după caracterul și gradul pericolului social mărturisirea despre lipsa la legiuitorul din acea perioadă a unei reprezentări clare cu privire la esența juridică a noțiunii „ordinea de administrare”. Dar și cu privire la infracțiunile care trebuie incluse în grupul infracțiunilor contra ordinii de administrare.

Înainte de intrarea în vigoare a Codului penal al Republicii Moldova din 2002, în Capitolul X „Infracțiuni contra ordinii de administrare” al Părții Speciale a Codului penal din 1961 numărul articolelor componente a ajuns aproape de treizeci. Respectivul capitol a devenit un acumulator *sui generis*, în care își găseau locul normele cu privire la infracțiunile al căror obiect era mai dificil de determinat. În legătură cu aceasta, G.F. Polenov a afirmat: „Problema obiectului infracțiunilor contra ordinii de administrare obține o semnificație de principiu, întrucât este direct legată de stabilirea esenței și specificului acestei categorii de infracțiuni, precum și de disocierea lor de infracțiunile din alte grupuri”.²⁸

Răspunzând acestei necesități, V.D. Menșaghin a definit noțiunea „ordinea de administrare” ca „activitate corectă a aparatului de stat”.²⁹ După P.F. Grișanin și M.P. Juravliov, ordinea de administrare este activitatea normală a întreprinderilor, instituțiilor sau organizațiilor de stat ori obștești.³⁰ În opinia lui L.I. Blinova, ordinea de administrare este activitatea normală a aparatului de stat.³¹ Un punct de vedere apropiat a fost exprimat de V.V. Stașis și M.I. Bajanov, care consideră că ordinea de administrare reprezintă un grup de relații sociale care asigură activitatea normală a organelor de conducere (de stat, obștești sau cooperatiste).³² După G.F. Polenov, ordinea de administrare o constituie funcționarea normală a oricăror organe de conducere (de stat, obștești sau cooperatiste).³³

Purtând amprenta unei perioade istorice diferite, toate aceste definiții par să nu mai fie adaptate realităților actuale. De aceea, mai adecvate pot fi considerate următoarele definiții ale noțiunii „ordinea de administrare”: „relațiile de subordonare socială, care asigură activitatea normală a autorităților administrației publice centrale și locale, în legătură cu organizarea vieții sociale”;³⁴ „ordinea de administrare la nivelul întregului stat și la nivel local, reglementată normativ, incluzând ordinea de funcționare a autorităților publice centrale și locale, a instituțiilor de stat și municipale, a simbolurilor puterii de stat, precum și realizarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor juridice sau fizice”.³⁵

Analizând aceste definiții, se poate conchide că ordinea de administrare, ca valoare socială apărută de legea penală, prezintă următoarele trăsături:

1) este o ordine presupunând așezarea pe câteva niveluri ierarhice de la nivelul național către nivelul

local, implicând în unele cazuri relații de subordonare între autoritățile de nivel diferit;

2) presupune funcționarea corectă a tuturor atributelor autorității de stat;

3) este reglementată normativ;

4) se exercită în legătură cu organizarea vieții sociale.

În opinia lui V.S. Tkacenko, din problema apărării penale a ordinii de administrare derivă problema apărării colaboratorilor organelor de drept, ca persoane aparte.³⁶ În replică, V. Bakunovici și A. Eneev menționează că accentul trebuie pus nu pe individualitatea colaboratorilor organelor de drept, dar pe statutul juridic al acestora, ce le conferă calitatea de exponent al puterii de stat.³⁷

Reprezentantul administrației instituției penitenciare este un exponent al puterii de stat. Totuși, sub acest aspect, art. 286 „Acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor” din Codul penal se găsește într-o izolare față de grupurile de norme penale care vizează, ca victime ale infracțiunilor, colaboratorii organelor de drept. Aceste grupuri de norme sunt concentrate, în principal, în Capitolul XIV „Infracțiuni contra justiției” și în Capitolul XVII „Infracțiuni contra autorităților publice și securității de stat” ale Părții Speciale a Codului penal.

În context, este necesar a menționa că, deloc întâmplător, A.P. Kozlov identifică un element de legătură dintre aceste grupuri de infracțiuni, element ce caracterizează obiectul infracțiunii. Astfel, toate relațiile de administrare sunt clasificate de el în: 1) relații de administrare a statului și 2) relații de administrare comercială. La rândul lor, relațiile de administrare a statului se clasifică în: 1) relații de asigurare a bazelor sistemului constituțional și a securității statului; 2) relații de autoritate a administrației publice centrale și locale; 3) relații de justiție; 4) relații de ordine a administrării.³⁸

Așadar, există conexiune între relațiile de justiție și relațiile de ordine de administrare. În cadrul ambelor acestor genuri de relații, ca subiect, poate lua parte colaboratorul organelor de drept.

În legătură cu chestiunea analizată, nu putem trece cu vederea cele afirmate de V.S. Vlasov: „Organele, care îndeplinesc justiția sau care contribuie la îndeplinirea acesteia, îl interesează pe legiuitor nu ca verigă a aparatului de stat și nu ca sferă a administrării statului, dar ca mecanism specific, realizând sarcini de importanță deosebită”³⁹

În adevăr, grupul de norme care ocrotesc activitatea celor ce îndeplinesc justiția sau care contribuie la îndeplinirea acesteia a fost defalcat într-un capitol al legii penale – Capitolul XIV al Părții Speciale a Codului penal. Din analiza acestor norme se poate vedea că legiuitorul s-a limitat nu doar la protecția intereselor judecătorilor, dar indică și alte persoane ca victime ale

infracțiunilor contra justiției. Inclusiv colaboratori ai organelor de drept. De exemplu, persoana care efectuează urmărirea penală este specificată ca victimă a infracțiunii prevăzute la art. 304 și 305 C. pen. RM. Însă, în contextul studiului de față, ne interesează mai mult victimele infracțiunilor prevăzute la art. 317 „Evadarea din locurile de deținere” (în special, la lit. c) și d) alin. (2)) și la art. 321 „Nesupunerea prin violență cerințelor administrației penitenciarului” din Codul penal. Remarcăm că, în ipoteza acestor două infracțiuni contra justiției, victima are o calitate specială dublă: 1) colaborator al organului de drept; 2) persoană care contribuie la îndeplinirea justiției.

Însă, reprezentanții administrației instituției penitenciare, ca victime ale infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM, au aceleași două calități speciale. Deci, mai oportună ar fi includerea normei vizând această infracțiune în capitolul dedicat infracțiunilor contra justiției, nu în capitolul dedicat infracțiunilor contra autorităților și securității de stat (care include și norme privind infracțiuni contra ordinii de administrare).

Colaboratorul organului de drept apare ca victimă a infracțiunilor prevăzute la art. 348-350 C. pen. RM, care pot fi catalogate ca infracțiuni contra ordinii de administrare. Nu ca infracțiuni contra justiției. Deoarece, în cazul acestor infracțiuni, nu se atestă o situație premisă de contribuție din partea victimei la îndeplinirea justiției.

Rezultă că, în cazul infracțiunii specificate la art. 286 C. pen. RM, în privința reprezentantului administrației instituției penitenciare legiuitorul a decis să rețină doar prima din calitățile speciale consemnate mai sus – cea de colaborator al organului de drept. Și nu a reținut cea de-a doua calitate specială nominalizată mai sus – cea de persoană care contribuie la îndeplinirea justiției.

Dacă este sau nu justificată o astfel de optică, ne putem da seama numai după analiza noțiunii „justiție”, desemnând valoarea socială fundamentală ocrotită de legea penală.

În literatura de specialitate s-au profilat două accepțiuni – accepțiunea restrânsă și accepțiunea largită – asupra modului de definire a noțiunii de justiție.

Caracterizând accepțiunea restrânsă, Gh. Ulianovschi menționează că promotorii ei înțeleg prin „justiție” numai „activitatea de soluționare a pricinilor de către instanțele judecătorești. Conform acestei opinii, se consideră că infracțiunile, care atentează la executarea hotărârilor judecătorești, trebuie să fie incluse în grupul infracțiunilor contra ordinii de administrare, și nu în cel al infracțiunilor contra justiției”⁴⁰ Ultima propoziție prezintă un interes aparte, pentru că infracțiunea prevăzută la art. 286 C. pen. RM, dar și infracțiunile prevăzute la art. 317-322 C. pen. RM pot fi considerate infracțiuni care atentează la executarea hotărârilor judecătorești.

Referitor la accepțiunea restrânsă asupra modului de definire a noțiunii de justiție, trebuie de menționat că, în opinia lui V.K. Glistin, în capitolul legii penale, consacrat infracțiunilor contra justiției, reieșind din obiectul juridic generic al acestor infracțiuni, ar fi logic de concentrat numai normele care apără activitatea de îndeplinire a justiției.⁴¹ O părere similară este exprimată de A.A. Kalașnikova.⁴²

Promotorii accepțiunii largi asupra modului de definire a noțiunii de justiție susțin: „Justiția reprezintă relațiile sociale care asigură funcționarea normală a organelor justiției, la care se raportează nu doar instanțele de judecată, dar și organele care contribuie la realizarea scopurilor și sarcinilor justiției (inclusiv organele care execută hotărârile instanțelor de judecată)”.⁴³ De asemenea, S.V. Bobotov consideră că organe ale justiției sunt nu doar instanțele de judecată, dar și procuratura și organele de urmărire penală.⁴⁴ La rândul său, G.V. Melniciuc afirmă că din rândul infracțiunilor contra justiției fac parte nu doar infracțiunile care aduc atingere activității instanțelor de judecată de îndeplinire a justiției, dar și cele care aduc atingere organelor de urmărire penală.⁴⁵

Accepțiunea largă asupra modului de definire a noțiunii de justiție are adepți și în doctrina penală română.⁴⁶ Există astfel de adepți și în doctrina penală autohtonă.⁴⁷

Examinând critic accepțiunea restrânsă asupra modului de definire a noțiunii de justiție, menționăm că, dacă ar fi susținută, atunci o bună parte din articolele Capitolului XIV „Infracțiuni contra justiției” al Părții Speciale a Codului penal ar trebui să-și schimbe locația: art. 309¹ „Tortura”; art. 311 „Denunțarea calomnioasă”; art. 315 „Divulgarea datelor urmăririi penale”; art. 316 „Divulgarea datelor privind măsurile de securitate aplicate față de judecător și participanții la procesul penal”; art. 317 „Evadarea din locurile de deținere”; art. 318 „Înlesnirea evadării”; art. 319 „Eschivarea de la executarea pedepsei cu închisoare”; art. 320 „Neexecutarea intenționată a hotărârii instanței de judecată”; art. 321 „Nesupunerea prin violență cerințelor administrației penitenciare”; art. 322 „Transmiterea ilegală a unor obiecte interzise persoanelor deținute în penitenciare”; art. 323 „Favorizarea infracțiunii” etc. Or, nici unul din aceste articole nu are ca scop apărarea penală a activității de îndeplinire a justiției.

De asemenea, în eventualitatea susținerii accepțiunii restrânse asupra modului de definire a noțiunii de justiție, ar trebui disjuncte mai multe articole din același Capitol XIV al Părții Speciale a Codului penal, pentru a putea fi considerate incriminând fapte îndreptate numai și numai contra activității de îndeplinire a justiției: art. 303 „Amestecul în îndeplinirea justiției și în urmărirea penală”; art. 304 „Calomnierea judecătorului,

a persoanei care efectuează urmărirea penală ori contribuie la îndeplinirea justiției”; art. 305 „Atentarea la viața judecătorului, a persoanei care efectuează urmărirea penală ori contribuie la îndeplinirea justiției”; art. 308 „Reținerea sau arestarea ilegală”; art. 310 „Falsificarea probelor”; art. 312 „Declarația mincinoasă, concluzia falsă sau traducerea incorectă” etc.

După L.V. Lobanova, „faptul că legiuitorul a inclus în capitolul legii penale, dedicat infracțiunilor contra justiției, norme cu privire la infracțiuni contra activității care contribuie la îndeplinirea justiției, înseamnă că legiuitorul înțelege scopul acestor norme nu în apărarea ordinii de administrare, dar în asigurarea sarcinilor din fața justiției pe calea garantării realizării actelor procesuale”.⁴⁸

Aici este cazul să facem remarcă că în Codul penal al Federației Ruse, conform art. 321, dezorganizarea activității normale a instituțiilor care asigură izolarea de societate este privită ca infracțiune contra ordinii de administrare. Deci, nu se ia în considerație aserțiunea lui L.V. Lobanova. Nu se ia aceasta în considerație nici în contextul legii penale autohtone: deși nu sunt considerate infracțiuni contra ordinii de administrare, acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor (prevăzute la art. 286 C. pen. RM) nu sunt considerate nici infracțiuni contra justiției. În același timp, în legislațiile altor state (de exemplu, Ucraina, Bielorusia, Kazahstan, Letonia, Polonia, Elveția, Spania, China etc.) asemenea infracțiuni sunt incluse în grupul infracțiunilor contra justiției.

Prin prisma acestor reflecții, este necesar de menționat opinia lui V.S. Ișigheev: „Pentru infracțiunile prevăzute la art. 313 „Evadarea din locul de executare a privațiunii de libertate sau a arestului ori din locul de deținere sub arest preventiv”, art. 314 „Eschivarea de la executarea pedepsei de privațiune de libertate” și la art. 321 „Dezorganizarea activității normale a instituțiilor care asigură izolarea de societate” din Codul penal al Federației Ruse comun este obiectul – relațiile sociale care reglementează executarea pedepsei sub formă de privațiune de libertate, în legătură cu activitatea execuțională penală a subiecților care realizează sentința judiciară, prin care s-a aplicat pedeapsa. Reieșind din aceasta, apare necesitatea plasării tuturor normelor penale, vizând infracțiunile ce atentează asupra ordinii de executare a pedepsei, în capitolul legii penale cu privire la infracțiunile contra justiției”.⁴⁹

Acest punct de vedere nu este unul izolat: I.V. Kernadjuk susține că infracțiunea prevăzută la art. 321 C. pen. FR reprezintă o influențare infracțională asupra executării sentinței, prin care s-a dispus aplicarea privațiunii de libertate; deci, atentează asupra relațiilor sociale care asigură realizarea actului judiciar. Iar aceasta trebuie să-și găsească reflectare în permutarea art. 321

C. pen. FR din capitolul legii penale privind infracțiunile contra ordinii de administrare, în capitolul legii penale consacrat infracțiunilor contra justiției.⁵⁰

La fel, I.G. Prasolova este de părere că infracțiunea prevăzută la art. 321 C. pen. FR încalcă nu numai activitatea normală a instituțiilor care asigură izolarea de societate, dar și activitatea îndreptată spre atingerea scopurilor și obiectivelor justiției; obiectul infracțiunii date este similar cu obiectul infracțiunilor prevăzute la art. 295, 296, 313 și 314 C. pen. FR, care sunt specificate în Capitolul 31 „Infracțiuni contra justiției” al Părții Speciale a legii penale ruse; în consecință, norma referitoare la dezorganizarea activității normale a instituțiilor care asigură izolarea de societate urmează a fi plasată tocmai în acest capitol.⁵¹

Aceste opinii sunt întregite de altele. De exemplu, Iu.V. Plenkin opinează că instituția care asigură izolarea de societate trebuie considerată parte a mecanismului justiției, căreia legea îi rezervează rolul de rezolvare a unor sarcini de ocrotire a dreptului.⁵² De asemenea, A. Haitjanov afirmă că una din sarcinile puse în fața instituțiilor care asigură izolarea de societate constă în executarea hotărârilor judiciare, în corespundere cu normele execuționale penale și normele de alt gen, aplicându-se mijloacele de influențare corecțională.⁵³

Analizând reglementările autohtone, putem găsi confirmarea acestor puncte de vedere. Astfel, în pct. 6 al Statutului executării pedepsei de către condamnați (Anexa nr. 1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea statutului executării pedepsei de către condamnați) se stabilește că temei pentru detenția condamnaților îl constituie:

– hotărârea definitivă a instanței de judecată, prin care a fost stabilită o pedeapsă privativă de libertate;

– încheierile definitive ale instanței de judecată, pronunțate în vederea soluționării unor chestiuni la executarea pedepsei, privind:

a) anularea amânării executării pedepsei, cu trimiterea pentru executarea pedepsei, conform art. 96 C. pen. RM;

b) înlocuirea pedepsei amenzii cu pedeapsa închisorii, conform art. 64 C. pen. RM;

c) înlocuirea muncii neremunerată în folosul comunității cu închisoare, conform art. 67 C. pen. RM;

d) anularea condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei sau, după caz, a liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen, cu trimiterea condamnatului pentru executarea pedepsei neexecutate, conform art. 90 și 91 C. pen. RM;

e) încetarea aplicării măsurii de constrângere cu caracter medical persoanei care, după săvârșirea infracțiunii sau în timpul executării pedepsei, s-a îmbolnăvit de o boală psihică și aplicarea pedepsei

stabilite, cu deducerea duratei de aplicare a măsurilor de constrângere din termenul pedepsei.

Așadar, tocmai un act procedural adoptat de instanța de judecată reprezintă temeiul juridic pentru detenția condamnaților.

În dezvoltarea ideii, vom apela la punctul de vedere al lui P.V. Korobov. Acesta consideră executarea pedepsei una din cele 14 variante de încetare a răspunderii penale.⁵⁴ Iar, conform art. 50 C. pen. RM, se consideră răspundere penală condamnarea publică, în numele legii, a faptelor infracționale și a persoanelor care le-au săvârșit, condamnare ce poate fi precedată de măsurile de constrângere prevăzute de lege. De asemenea, în acord cu alin. (1) și (2) art. 384 al Codului de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 14.03.2003⁵⁵, instanța de judecată este cea care, în numele legii, adoptă sentința de condamnare.

Ceea ce confirmă încă o dată că anume activitatea de îndeplinire a justiției este cea care condiționează executarea pedepsei, inclusiv executarea pedepsei cu închisoarea.

Recapitulând, putem menționa că activitatea instituțiilor penitenciare este orientată, prin conținutul său, spre realizarea intereselor justiției. În cazul săvârșirii acțiunilor, care dezorganizează activitatea penitenciarelor, se pune în pericol, în primul rând și în principal, realizarea scopurilor și a sarcinilor justiției. Reprezentantul administrației instituției penitenciare devine victima infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM, pentru că contribuie la îndeplinirea justiției. Condamnatul apare ca victimă a acestei infracțiuni numai dacă preexistă condiția că a pornit pe calea corectării. Toate acestea indică asupra faptului că – au un caracter facultativ și pot să apară doar în legătură cu contribuirea la îndeplinirea justiției – relațiile sociale cu privire la ordinea de administrare și relațiile sociale cu privire la securitatea publică. De aceea, se prezintă ca oportună includerea normei, care prevede răspunderea pentru acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor, în Capitolul XIV al Părții Speciale a Codului penal.⁵⁶

În același timp, urmează a fi soluționată problema adecvării denumirii Capitolului XIV al Părții Speciale a Codului penal. Făcând un expozeu istoric, vom consemna că „în 1946, în unul din proiectele Codului penal al URSS, a apărut Capitolul intitulat „Infracțiuni contra justiției”. În planul dreptului penal, noțiunile de justiție i-a fost atribuit un conținut mai larg decât cel care reieșea din textul Constituției sovietice, conform căruia doar judecata este competentă să îndeplinească justiția. Astfel, normele făcând parte din capitolul respectiv al legii penale au fost concepute să apere nu doar activitatea de îndeplinire a justiției, dar și activitatea persoanelor cu funcție de răspundere și a cetățenilor care contribuie la

înfăptuirea justiției. Din acel moment, în dreptul penal noțiunea de justiție a început să poarte un înțeles mai extins decât cel pe care îl are în realitate”.⁵⁷

Considerăm că acestei tradiții antijuridice trebuie să i se pună sfârșit. Conform art. 114 al Constituției Republicii Moldova, „justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești”. Alte instituții sau persoane nu pot înfăptui justiția. De aceea, ne exprimăm sprijinul pentru recomandarea făcută în vederea redenumirii Capitolului XIV al Părții Speciale a Codului penal din „Infrațiuni contra justiției” în „Infrațiuni privind înfăptuirea justiției sau legate de înfăptuirea justiției”.⁵⁸ Legată de înfăptuirea justiției este și activitatea victimelor infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM. Aceasta ne-o confirmă și una din prevederile pct. 3 al Capitolului III din Anexa nr. 1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Concepției reformării sistemului penitenciar și Planului de măsuri pe anii 2004-2013 pentru realizarea Concepției reformării sistemului penitenciar. Conform acestuia, elementele sistemului de justiție penală, având obiective comune, sunt: poliția; instanțele de judecată; penitenciarele.

În concluzie, *de lege lata*, obiectul juridic generic al infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM îl formează relațiile sociale cu privire la securitatea publică și ordinea publică; *de lege ferenda*, propunem ca acest obiect să-l formeze relațiile sociale cu privire la înfăptuirea justiției și contribuirea la înfăptuirea justiției.

În cele ce urmează vom supune atenției obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM. În doctrina penală, prin obiect juridic special al infracțiunii se înțelege „valoarea socială concretă (și, implicit, relațiile sociale corespunzătoare) a căreia i se aduce atingere prin infracțiune”.⁵⁹

Din analiza art. 286 C. pen. RM se desprinde că obiectul juridic special al acțiunilor care dezorganizează activitatea penitenciarelor are un caracter multiplu (atunci când aceste acțiuni se exprimă în terorizarea condamnaților porniți pe calea corectării sau săvârșirea atacurilor asupra administrației; nu și atunci când acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor se exprimă în organizarea de grupuri criminale în scopul terorizării condamnaților porniți pe calea corectării, în săvârșirea atacurilor asupra administrației ori în participarea activă la asemenea grupuri). În opinia lui S. Brînză și V. Stati, „obiect juridic multiplu îl au infracțiunile pluriobiectuale necomplexe. În cazul acestor infracțiuni, fapta prejudiciabilă (care nu are un caracter complex) lezează concomitent mai multe valori sociale specifice și relații sociale aferente acestora”.⁶⁰ Așadar, infracțiunea prevăzută la art. 286 C. pen. RM are obiect juridic principal și obiect juridic secundar. Cu toate că nu este o infracțiune complexă.

În teoria dreptului penal au fost exprimate variate opinii cu privire la obiectul juridic principal al acțiunilor care dezorganizează activitatea penitenciarelor. De exemplu, V. Pinciuk afirmă că obiectul juridic principal al infracțiunii în cauză îl constituie relațiile sociale cu privire la activitatea normală a instituțiilor de corectare prin muncă, în vederea corijării și reeducării condamnaților.⁶¹ Mai potrivit realităților sociale curente pare a fi punctul de vedere al lui D.B. Valiano, care afirmă că obiectul juridic principal al acțiunilor care dezorganizează activitatea penitenciarelor îl formează relațiile sociale care asigură activitatea normală a instituțiilor și organelor din sistemul execuțional penal, care execută funcția de privare de libertate a condamnaților, funcție pe care le-a conferit-o statul.⁶² O poziție apropiată o ocupă I.V. Kernadjuk. Autorul susține că obiectul juridic principal al infracțiunii examinate îl reprezintă relațiile sociale cu privire la „activitatea normală a instituțiilor care asigură izolarea de societate, activitate îndreptată spre corijarea condamnaților și prevenirea comiterii unor noi infracțiuni. Această activitate constă în asigurarea securității atât a administrației (pe calea apărării ei împotriva atacurilor), cât și a condamnaților porniți pe calea corectării (pe calea apărării lor împotriva terorizării)”.⁶³ După Iu.A. Krasikov, obiectul juridic principal al acțiunilor care dezorganizează activitatea penitenciarelor îl constituie relațiile sociale cu privire la activitatea normală a instituțiilor care asigură izolarea de societate.⁶⁴ Același punct de vedere îl are M.F. Kostiuk.⁶⁵ A.V. Șerbakov, atunci când se referă la valoarea socială care reprezintă obiectul juridic principal al infracțiunii analizate, menționează: „Activitatea normală a instituțiilor din sistemul de executare a pedepselor se exprimă în ordinea de executare a pedepsei cu privațiune de libertate, stabilită de lege, ordine care asigură drepturile, interesele legitime și securitatea personală a condamnaților și personalului instituțiilor respective, precum și îndeplinirea de către acești subiecți a obligațiilor corespunzătoare”.⁶⁶

Printre asemenea definiții se distinge cea formulată de V.S. Ișigheev. El consideră că obiectul juridic principal al acțiunilor care dezorganizează activitatea penitenciarelor îl reprezintă relațiile sociale care reglementează executarea pedepsei sub formă de privațiune de libertate, în legătură cu activitatea execuțională penală a subiecților, care aduc la realizare hotărârea instanței de judecată, prin care se aplică pedeapsa.⁶⁷ Această poziție se distinge prin faptul că reușește să dezvăluie legătura cu justiția a activității pe care o desfășoară instituțiile penitenciare. Așa cum am argumentat anterior, tocmai contribuția la înfăptuirea justiției este temelia valorică din care derivă valoarea socială specifică, apărută împotriva infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM.

Totuși, considerăm necesară adaptarea la realitățile juridice autohtone a opiniei lui V.S. Ișigheev. În vederea reflectării individualității infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM, considerăm că este necesară următoarea abordare a conținutului obiectului juridic principal al acestei infracțiuni: relațiile sociale cu privire la executarea pedepsei cu închisoarea, în legătură cu activitatea execuțional penală a subiecților care aduc la realizare actul procedural al instanței de judecată, prin care se stabilește pedeapsa.

Structural, relațiile sociale specificate mai sus presupun trei elemente: 1) subiecte, 2) conținut și 3) obiect.

Natura oricărei relații sociale constă în aceea că întotdeauna presupune interacțiunea a două subiecte sociale. În cazul examinat, aceste subiecte sunt: 1) administrația penitenciară care pune în executare pedeapsa cu închisoare; 2) condamnații care execută pedeapsa cu închisoarea. Această concluzie reiese din dispoziția pct. 1 al Anexei nr. 1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Statutului executării pedepsei de către condamnați.

Administrația penitenciară este administrația instituției subordonate Departamentului Instituțiilor Penitenciare în care, conform hotărârii instituției de judecată, își execută pedeapsa închisorii (sau o altă pedeapsă privativă de libertate) persoanele condamnate la închisoare (sau la detențiune pe viață), precum și locurile de detenție provizorie pentru persoanele față de care a fost aplicată măsura arestului preventiv. La rândul său, condamnatul este persoana în privința căreia a rămas definitivă hotărârea instanței de judecată prin care aceasta a fost condamnată la pedeapsa închisorii (sau la pedeapsa detențiunii pe viață).

Al doilea element constitutiv al relațiilor sociale examinate este conținutul relațiilor sociale. Se are în vedere totalitatea facultăților sociale pe care le au subiecții relațiilor sociale.

În acest sens, în modul cel mai detaliat, drepturile și obligațiile condamnaților care execută pedeapsa cu închisoarea sunt specificate în Secțiunea a 9-a „Drepturile și obligațiile deținuților” din Anexa nr. 1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea statutului executării pedepsei de către condamnați. De asemenea, drepturile și obligațiile condamnaților sunt stabilite de art. 166 și 167 din Codul de executare, precum și în alte reglementări de rigoare.

Obligațiile și drepturile administrației penitenciare sunt corelative cu drepturile și, respectiv, obligațiile condamnaților care execută pedeapsa cu închisoare, și pot fi deduse din acestea. În mod expres, de exemplu, unele obligații ale administrației penitenciare sunt fixate în pct. 2 al Anexei la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Statutului disciplinar

al colaboratorilor sistemului penitenciar al Ministerului Justiției.

Cel de-al treilea element constitutiv al relațiilor sociale, care reprezintă obiectul juridic principal al infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM, este obiectul relațiilor sociale, adică conduita subiectului relației sociale, prestația unuia dintre acești subiecți la care își manifestă interesul și celălalt subiect.

Chiar în definiția evocată mai sus a noțiunii obiectului juridic principal al infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM este reliefat obiectul relației sociale care ne interesează: executarea pedepsei cu închisoarea, în legătură cu activitatea execuțional penală a subiecților care aduc la realizare actul procedural al instanței de judecată. Modul de executare a pedepsei cu închisoarea este reglementat, în principal, de prevederile Capitolului XXIV al Codului de executare și ale Hotărârii Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Statutului executării pedepsei de către condamnați.

După ce am analizat obiectul juridic principal al acțiunilor care dezorganizează activitatea penitenciarelor, vom examina obiectul juridic secundar al acestei infracțiuni. Amintim că, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM, obiectul juridic secundar apare doar atunci când infracțiunea se exprimă în terorizarea condamnaților porniți pe calea corectării sau în săvârșirea atacurilor asupra administrației.

Considerăm că din dispoziția art. 286 C. pen. RM se poate desprinde că obiectul juridic secundar al infracțiunii analizate îl constituie relațiile sociale cu privire la oricare din următoarele valori sociale:

- 1) libertatea psihică a persoanei;
- 2) integritatea corporală a persoanei;
- 3) sănătatea persoanei.

Prin „libertatea psihică a persoanei” se înțelege putința ce-i este lăsată fiecărei persoane de a hotărî (de a dispune) în toate actele sale, în cadrul ordinii juridice, după cum va crede de cuviință, deci după cum îi vor dicta conștiința, sentimentele și interesele sale.⁶⁸ Prin „sănătatea persoanei” se înțelege starea fiziologică determinată a organismului persoanei.⁶⁹ În contextul legii penale a Republicii Moldova, noțiunile „sănătatea persoanei” și „integritatea corporală a persoanei” nu se intersectează. Astfel, integritatea corporală a persoanei trebuie înțeleasă ca stare fiziologică determinată a organismului persoanei, apărută împotriva pricinuirii leziunilor corporale fără cauzarea prejudiciului sănătății. În contrast, sănătatea persoanei urmează a fi privită ca stare fiziologică determinată a organismului persoanei, apărută împotriva pricinuirii prejudiciului sănătății, concretizat în vătămarea gravă, medie sau ușoară a integrității corporale sau a sănătății.

Precizăm că libertatea psihică a persoanei este lezată atunci când terorizarea condamnaților porniți pe calea

corectării sau săvârșirea atacurilor asupra administrației implică aplicarea violenței psihice asupra victimei. La rândul său, sănătatea persoanei ori integritatea corporală a persoanei suferă atingere atunci când terorizarea condamnaților porniți pe calea corectării sau săvârșirea atacurilor asupra administrației presupune aplicarea violenței fizice.

Considerăm că relațiile sociale cu privire la viața persoanei nu pot forma obiectul juridic secundar al infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM. Aceasta rezultă din analiza comparativă a sancțiunii de la art. 286 C. pen. RM cu sancțiunile de la alin. (2) și (3) art. 145 C. pen. RM. Or, la lit. d) alin. (2) art. 145 C. pen. RM se stabilește răspunderea pentru omorul săvârșit în legătură cu îndeplinirea de către victimă a obligațiilor de serviciu sau obștești. Iar la lit. e) alin. (3) art. 145 C. pen. RM se prevede răspunderea pentru omorul săvârșit asupra unui reprezentant al autorității publice ori asupra unui militar în timpul sau în legătură cu îndeplinirea de către aceștia a obligațiilor de serviciu.

Ar fi subestimat pericolul social al celor săvârșite, dacă s-ar aplica răspunderea conform art. 286 C. pen. RM, în ipoteza omorului săvârșit asupra condamnaților porniți pe calea corectării sau a reprezentantului administrației instituției penitenciare, în legătură cu îndeplinirea de către aceștia a obligațiilor obștești sau, respectiv, a obligațiilor de serviciu.

Trebuie de menționat că, în cazul în care obiectul juridic secundar al infracțiunii prevăzute la art. 286 C. pen. RM îl formează relațiile sociale cu privire la sănătatea sau integritatea corporală a persoanei, infracțiunea dată are și obiect material. În doctrina penală se menționează că obiectul material al infracțiunii constă în „entitatea materială asupra căreia se îndreaptă influențarea nemijlocită infracțională, prin al cărei intermediu se aduce atingere obiectului juridic al infracțiunii”.⁷⁰ La concret, obiectul material al acțiunilor care dezorganizează activitatea penitenciarelor constă în corpul persoanei. Prin acesta înțelegem expresia materială a sănătății și integrității corporale a persoanei, adică ansamblul de funcții și procese organice care asigură individului prezența biologică și care, odată distruse, suprimă calitatea de ființă sănătoasă și integritate corporală a persoanei.

Note:

¹ *A se vedea:* S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama. *Drept penal. Partea Generală*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 152.

² *A se vedea:* S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 534; A. Borodac. *Manual de drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, p. 401.

³ *A se vedea:* M.A. Ефимов. *Борьба с преступлениями против общественного порядка, общественной безопасности и здоровья населения*. – Минск: Высшая школа, 1971, p. 13.

⁴ *A se vedea:* Н.Т. Куц. *Преступления против общественного*

порядка и общественной безопасности. – Киев: КВШ МВД, 1974, p. 5.

⁵ *A se vedea:* П.С. Матышевский. *Ответственность за преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения*. – Москва: Юридическая литература, 1964, p. 8.

⁶ *A se vedea:* *Преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения*. – Москва: Высшая школа МВД, 1970, p. 5.

⁷ В.П. Тихий. *Уголовно-правовая охрана общественной безопасности*. – Харьков: Вища школа, 1981, p. 24.

⁸ *A se vedea:* Б.П. Кондрашов. *Общественная безопасность и административно-правовые средства ее обеспечения*. – Москва, 1998, p. 8.

⁹ *A se vedea:* М.С. Позднов. *Понятие общественной безопасности* // *Право и безопасность*, 2004, nr. 4, p. 31-33.

¹⁰ *A se vedea:* М.В. Геворкян. *Уголовно-правовая характеристика бандитизма: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. – Санкт-Петербург, 1997, p. 8.

¹¹ *A se vedea:* Ж.В. Островских. *Уголовно-правовая и криминологическая характеристика бандитизма: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. – Иркутск, 2006, p. 12.

¹² *A se vedea:* *Уголовное право России. Часть Особенная* / Под ред. А.И. Рапога. – Москва: ИМПЭ, 1998, p. 222.

¹³ *A se vedea:* *Уголовное право. Часть Особенная* / Под ред. Н.И. Ветрова, Ю.И. Ляпунова. – Москва: Новый Юрист, 1998, p. 3 94.

¹⁴ *A se vedea:* *Уголовное право Российской Федерации. Часть Особенная* / Под ред. Б.В. Здравомыслова. – Москва: Юрист, 1999, p. 251.

¹⁵ *A se vedea:* A. Borodac. *Op. cit.*, p. 399.

¹⁶ *A se vedea:* L. Dumneanu. *Analiza juridico-penală și criminologică a terorismului*. – Chișinău: CEP USM, 2004, p. 45.

¹⁷ Ж.В. Островских. *Op. cit.*, p. 12.

¹⁸ А.И. Гуров. *Профессиональная преступность: прошлое и современность*. – Москва: Юридическая литература, 1990, p. 261.

¹⁹ *A se vedea:* *Ответственность за государственные преступления. Часть вторая. Иные государственные преступления* / Под общ. ред. В.И. Курляндского и М.П. Карпушина. – Москва: Юридическая литература, 1965, p. 13.

²⁰ *A se vedea:* *Научно-практический комментарий к Закону об уголовной ответственности за государственные преступления*. – Москва, 1960, p. 32.

²¹ *A se vedea:* *Ответственность за государственные преступления. Часть вторая. Иные государственные преступления*, p. 13

²² *A se vedea:* Н.Ф. Кузнецова. *Преступление и преступность*. – Москва: МГУ, 1969, p. 138.

²³ *A se vedea:* *Государственные преступления*. – Москва: Высшая школа, 1961, p. 91.

²⁴ *A se vedea:* *Советское уголовное право. Часть Особенная*. – Москва: Юридическая литература, 1983, p. 35.

²⁵ Г.П. Новоселов. *Ответственность за государственные преступления*. – Свердловск: СЮИ им.Р.А. Руденко, 1985, p. 36.

²⁶ Уголовный кодекс УССР 1922 г. // *Собрание узаконений УССР*, 1922, nr. 14.

²⁷ Уголовный кодекс УССР 1927 г. // *Собрание узаконений УССР*, 1927, nr. 26-27.

²⁸ Г.Ф. Поленов. *Ответственность за преступления против порядка управления*. – Москва: Юридическая литература, 1966, p. 5.

²⁹ В.Д. Меньшагин. *Преступления против порядка управления*. – Москва: Юридическое издательство НКЮ СССР, 1938, p. 4.

³⁰ *A se vedea:* П.Ф. Гришанин, М.П. Журавлев.

Преступления против порядка управления. – Москва: Высшая школа МООП, 1963, р. 4.

³¹ *A se vedea:* Л.И. Блинова, А.Д. Горбуза, П.Ф. Гришанин и др. *Преступления против порядка управления.* – Москва: Высшая школа МВД, 1970, р. 34.

³² *A se vedea:* В.В. Сташис, М.И. Бажанов. *Преступления против порядка управления.* – Харьков: ХЮИ, 1971, р. 6.

³³ *A se vedea:* Г.Ф. Поленов. *Op. cit.*, р. 8.

³⁴ А.Ю. Кизилов. *Уголовно-правовая охрана управленческой деятельности представителей власти.* – Ульяновск: УЛГУ, 2002, р. 53.

³⁵ Л.Д. Гаухман, Л.М. Колодкин, С.М. Максимов. *Уголовное право. Часть Общая. Часть Особенная.* – Москва: Юриспруденция, 1999, р. 721.

³⁶ *A se vedea:* В.С. Ткаченко. *Уголовно-правовая охрана личности сотрудников правоохранительных органов, обеспечивающих общественный порядок и общественную безопасность.* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 1998, р. 11.

³⁷ *A se vedea:* В. Бакунович, А. Энеев. *Понятие института уголовно-правовой охраны личности и статуса лица осуществляющего правоохранительную деятельность // Право и жизнь, 2002, nr. 1, p. 19-22.*

³⁸ *A se vedea:* *Энциклопедия уголовного права. Том 3. Понятие преступления.* – Санкт-Петербург: СПб ГКА, 2005, р. 212.

³⁹ И.С. Власов. *Об объекте преступлений против правосудия // Ученые записки ВНИИ СЗ. Вып. 1/18.* – Москва, 1964, р. 100.

⁴⁰ Gh. Ulianoschi. *Infracțiuni care împiedică înfăptuirea justiției.* – Chișinău: Garuda-Art, 1999, р. 10.

⁴¹ *A se vedea:* В.К. Глистин. *Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений.* – Ленинград, 1979, р. 107-108.

⁴² *A se vedea:* А.А. Калашникова. *Судопроизводство как объект уголовно-правовой охраны // Труды юридического факультета Сев-КавГТУ: Сборник научных трудов. Вып.2.* – Ставрополь, 2004, р. 27-32.

⁴³ М.Н. Голоднюк. *Вопросы совершенствования законодательства о преступлениях против правосудия // Государство и право на рубеже веков. Материалы всероссийской конференции.* – Москва: ИГПРАН, 2001, р. 39-41.

⁴⁴ *A se vedea:* С.В. Боботов. *Правосудие в правовом государстве // Право как социокультурная ценность. Материалы конференции.* – Москва: РПА, 2001, р. 27-32.

⁴⁵ *A se vedea:* Г.В. Мельничук. *Перспективы и направления развития правосудия как функции государства в российском праве // Российский судья, 2000, nr. 2, p. 19-21.*

⁴⁶ *A se vedea:* A. Filipaș. *Infracțiuni contra înfăptuirii justiției.* – București: Editura Academiei, 1985, р. 12; O. Loghin, T. Toader. *Drept penal. Partea Specială.* – București: Șansa, 1997, р. 371; V. Dongoroz, I. Fodor, S. Kahane și alții. *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol. IV.* – București: Editura Academiei, 1972, р. 162-163; L. Biro. *Încadrarea juridică a atenuării și violenței săvârșite față de organul care execută o hotărâre judecătorească // Revista Română de Drept, 1971, nr. 12, p. 91.*

⁴⁷ *A se vedea:* Gh. Ulianoschi. *Op. cit.*, р. 11; A. Spoială. *Infracțiuni specifice instituțiilor penitenciare.* – Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, 2005, р. 17.

⁴⁸ А.С. Горелик, Л.В. Лобанова. *Преступления против правосудия.* – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2005, р. 29-30.

⁴⁹ В.С. Ишигеев. *Пенитенциарные преступления. Характеристика, предупреждение, ответственность.* Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. – Красноярск, 2004, р. 9.

⁵⁰ *A se vedea:* И.В. Кернаджук. *Уголовно-правовая и криминологическая характеристика дезорганизации деятельности учреждений, обеспечивающих изоляцию от общества: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук.* – Иркутск, 2005, р. 13.

⁵¹ *A se vedea:* И.Г. Прасолова. *Уголовная ответственность за дезорганизацию деятельности учреждений обеспечивающих изоляцию от общества: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук.* – Ростов-на-Дону, 2007, р. 17.

⁵² *A se vedea:* Ю.В. Пленкин. *Правовые и организационные основы изоляции осужденных к лишению свободы: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук.* – Самара, 2007, р. 8.

⁵³ *A se vedea:* А. Хаитжанов. *Уголовно-исполнительное право Российской Федерации.* – Пенза: ИИЦ ПГУ, 2006, р. 53.

⁵⁴ *A se vedea:* П.В. Коробов. *Момент прекращения уголовной ответственности // Правоведение, 2001, nr. 3, p. 103-125.*

⁵⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110.

⁵⁶ *A se vedea:* V. Manea. *Problemele stabilirii obiectului componentei de infracțiune „Acțiunile ce dezorganizează activitatea instituțiilor penitenciare” // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. I.* – Chișinău: CE USM, 2002, р. 226-228.

⁵⁷ Ю.И. Кулешов. *Правосудие как объект уголовно-правовой охраны: история и современность // Правоведение, 1999, nr. 4, p. 82-91.*

⁵⁸ *A se vedea:* V. Stati. *Răspunderea penală pentru infracțiunea de tortură și infracțiunea de organizare sau instigare a acțiunilor de tortură (art. 309¹ C. pen. RM) (Partea I) // Revista Națională de Drept, 2008, nr. 2, p. 18-24.*

⁵⁹ S. Brînză. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului.* – Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, р. 121.

⁶⁰ S. Brînză, V. Stati. *Infracțiunea de organizare a migrațiilor ilegale (art.362¹ CP RM): analiza juridico-penală (Partea I) // Revista Națională de Drept, 2007, nr. 11, p. 2-11.*

⁶¹ *A se vedea:* В. Пинчук. *Преступления, дезорганизуящие работу исправительно-трудовых учреждений // Советская юстиция, 1962, nr. 21, p. 9-10.*

⁶² *A se vedea:* Д.Б. Вальяно. *Предупреждение преступлений, дезорганизуящих деятельность исправительных учреждений, совершаемых организованными преступными группами: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук.* – Москва, 2001, р. 17.

⁶³ И.В. Кернаджук. *Op. cit.*, р. 14.

⁶⁴ *A se vedea:* *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Том I / Под общей ред. В.М. Лебедева.* – Москва: Норма, 2007, р. 880.

⁶⁵ *A se vedea:* М.Ф. Костюк. *Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с преступностью в исправительных учреждениях: Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук.* – Москва, 2000, р. 141.

⁶⁶ А.В. Щербаков. *Уголовно-правовые и криминологические аспекты дезорганизации деятельности учреждений, обеспечивающих изоляцию от общества: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук.* – Москва, 2007, р. 7.

⁶⁷ *A se vedea:* В.С. Ишигеев. *Op. cit.*, р. 22.

⁶⁸ *A se vedea:* C.G. Rătescu, I. Ionescu-Dolj, I.Gh. Periețeanu și alții. *Codul penal adnotat. Vol. III. Partea Specială.* – București: Soces, 1937, р. 245-246.

⁶⁹ *A se vedea:* *Уголовное право России. Часть Особенная / Под ред. А.И. Рапова, р. 36.*

⁷⁰ S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama. *Op. cit.*, р. 151.

UNELE ASPECTE REFERITOARE LA DECLARAREA VALORII ÎNCĂRCĂTURII LA ÎNCHEIEREA CONTRACTELOR DE TRANSPORT AERIAN DE MĂRFURI ȘI PASAGERI

Iurie MIHALACHE,
doctorand

Recenzent: Vlad VLAICU,
doctor în drept, lector superior (USM)

RÉSUMÉ

La déclaration d'intérêt à la livraison est prévue dans l'article 22 de la Convention de Varsovie de 1929. Elle a simplement pour effet d'élever le plafond de l'indemnité à hauteur de la valeur stipulée, mais sans modifier en quoi que ce soit les principes de responsabilité du transporteur. La déclaration doit être mentionnée sur la lettre de transport aérien et figurer à la rubrique «valeur déclarée pour le transport», la somme portée à cette rubrique constituant ladite déclaration.

C onceptul și importanța declarării încărcăturii.

Datorită evoluției vertiginoase atât pe plan intern, cât și internațional a transportului aerian, s-a ridicat și importanța declarării valorii încărcăturii la încheierea contractelor de transport aerian de mărfuri și pasageri. Mai mult ca atât, se cer eforturi suplimentare în vederea aplicării corecte a legislației naționale și internaționale în cazurile practice care apar.

În literatura de specialitate, problema privind declararea valorii mărfii și a bagajului în transportul aerian este puțin cercetată. Tangențial, aceasta a fost abordată de profesorii ruși H. Безрук, Ф. Полянский, К. Холопов, Н. Остроумов, români Gh. Stancu, O. Carățană, Gh. Filip, O. Manolache, S. Stănilă etc., precum și doctrinari europeni B. Kerguelen-Neyrolles, L. Garcia-Campillo, J. Magdalenat, H. Drion, M. Milde, J. Liboutin etc. Însă, nivelul de investigare a problemei date poartă un caracter general. Ca urmare, importanța cercetării reiese din faptul că tematica declarării valorii încărcăturii nu a fost investigată în doctrina națională, iar analiza se dovedește a fi una indispensabilă și de perspectivă în procesul actualei tendințe a statului nostru de a-și racorda legislația la cadrul juridic comunitar.

Scopul propus la elaborarea acestui articol este de a evidenția problemele care există în legislația națională și de a înainta unele propuneri utile în acest aspect. Suntem de părere că, inițialmente, este necesar de a aduce unele clarități, deoarece în teorie și în practica judiciară expresiile „declarația de valoare” și „declarația specială de interes în livrare” adeseori sunt confundate. La *declararea valorii mărfii* expeditorul îndeplinește o dublă condiție. În primul rând, declară valoarea pe care o atribuie mărfii, înscriind suma respectivă în cuprinsul scrisorii de trăsură și, în al doilea rând, achită o taxă, convenită cu transportatorul, ca echivalent al eventualelor despăgubiri majorate. La *declararea de interes special*, însă, obiectul acesteia include și daunele morale ale pierderii mărfii pe care declararea valorii

nu le acoperă. Pentru a angaja răspunderea cărașului, de asemenea, sunt necesare două condiții: declararea interesului special în scrisoarea de trăsură și achitarea unui supliment de taxă. Independent de faptul achitării despăgubirilor pentru întârziere, pierdere, deteriorare sau distrugere, cărașul va despăgubi persoana îndreptățită să dispună până la limita interesului special declarat.¹ O opinie similară circulă și în doctrină, autorul C. Pascari afirmând că „*declarația de interes special la livrare* are un obiect mai larg în comparație cu *declararea valorii mărfii*, deoarece interesul special acoperă și „*dauna morală*” a destinatarului în caz de neexecutare a obligațiilor contractuale”.²

Făcând o analiză a prevederilor Convenției de la Varșovia din 1929³, observăm că în art. 22 se face referire doar la declarația specială de interes la livrare și nu se amintește nimic despre declarația de valoare a încărcăturii, deși expeditorul este în drept să indice în scrisoarea de transport aerian că face anume o declarație de valoare, nu însă una de interes special. Aceeași stipulație găsim și în art. 1016 din Codul civil al Republicii Moldova: „*În schimbul unui supliment la taxa de transport, clientul poate stabili, prin consemnare în scrisoarea de trăsură, suma care reprezintă pentru el interesul pentru ca încărcătura să nu fie distrusă, pierdută, deteriorată ori livrată cu întârziere*”. Așadar, în prevederile Codului interesul special al clientului include și compensarea prejudiciului moral, însă declararea valorii reale este lăsată fără reglementare expresă.

Natura juridică a declarării valorii încărcăturii. Potrivit art. 22 al Convenției de la Varșovia din 1929 cu privire la unificarea unor reguli referitoare la transportul aerian internațional, răspunderea transportatorului aerian pentru marfa transportată (întârziere, pierdere, distrugere și deteriorare) se reduce la o sumă fixă pentru fiecare kilogram de încărcătură. Se admite însă, printr-o înțelegere prealabilă dintre transportator și expeditor, majorarea sumei despăgubirii peste limita stabilită

de lege, în cazul când se întocmește o declarație de valoare a mărfii sau a bagajului la momentul încheierii contractului de transport aerian.⁴ Neîntocmirea acestei declarații, susține doctrinarul rus *H. Безрук*, îngreunează dovedirea prejudiciului real în cazul pierderii bagajului. Autorul menționează că este binevenită introducerea declarării obligatorii a valorii bagajului, din considerente că pasagerii adeseori dau bagajul fără a declara valoarea acestuia, anume din neștiință sau din lipsă de informații.⁵ De aceeași părere este și profesorul *Ф. Полянский*, care consideră că pasagerii sau expeditorii de mărfuri, declarând valoarea mărfii sau a bagajului, în schimbul unor sume suplimentare, pot să se asigure din timp contra unor dificultăți ce pot să apară la dovedirea mărimii prejudiciului suferit.⁶ Sunt expuse însă și opinii contrare. Astfel, profesorul *К. Холопов* își exprimă îndoiala referitor la necesitatea efectuării unei declarații a valorii mărfii.⁷ Conform altor păreri, declararea interesului special la încheierea contractului de transport de mărfuri are drept scop obținerea de daune morale pentru distrugerea, pierderea ori pentru deteriorarea mărfurilor care urmează a fi transportate.⁸

În doctrină se mai discută limita peste care valoarea declarată ar putea depăși valoarea reală. În această privință s-a expus doctrinarul rus *H. Остроумов*, care susține că sumele primite de pasageri și expeditorii de mărfuri de la transportator, în legătură cu majorarea prețului real al mărfii sau al bagajului, urmează a fi calificate ca îmbogățire fără justă cauză.⁹ Opinii similare au și autorii comentariului la Codul civil al Federației Ruse, potrivit cărora majorarea exagerată a valorii mărfii poate fi calificată ca abuz de drept.¹⁰

În practică, deseori marfa sau bagajul pot fi pierdute, deteriorate sau distruse. Se consideră *pierdere* atunci când încărcătura nu a fost eliberată la destinație din diverse motive, precum: distrugere, rătăcire, eliberarea unei alte persoane decât destinatarului, folosirea ei de către căraș etc.¹¹ Prin *deteriorare* înțelegem o scădere a valorii încărcăturii transportate, atât sub aspect cantitativ, cât și calitativ, din motive de spargere, ruginită, decolorare, pătare etc., în funcție de particularitățile tehnice ale fiecărui tip de produs în parte.¹² *Distrugere* este atunci când încărcătura și-a pierdut totalmente calitățile sale.

Cu referire la bagaje, în practica națională am constatat că companiile aeriene nu practică declararea de valoare a bunurilor conținute în bagaje. De obicei, în situația când pasagerul dispune de bunuri prețioase, i se recomandă să le ia în salonul aeronavei. Dacă pasagerul dorește o mai mare siguranță, el își poate asigura bagajul la o companie de asigurări, astfel încât în caz de pierdere, distrugere sau deteriorare să fie despăgubit de aceasta. În acest din urmă caz, compania de asigurări va înainta apoi o acțiune de regres împotriva companiei aeriene. În practică, la procurarea biletului de călătorie, agențiile de turism, împreună cu companiile

de asigurări, propun pasagerului ca acesta să-și asigure bagajul, oferindu-i spre cumpărare o poliță facultativă de asigurare.¹³

Totodată, în plan internațional unele companii aeriene își despăgubesc pasagerii care au avut de suferit, peste limita stabilită de Convenție, și anume: în baza unor depoziții ale pasagerului, efectuate după pierderea bagajului, prin care el indică ce bunuri de preț a avut în bagaj. Altfel spus, companiile aeriene internaționale manifestă deplină încredere și corectitudine în raport cu pasagerii lor. După părerea noastră, dacă nu pe declararea valorii bagajului, atunci cel puțin pe încredere ar trebui să se bazeze companiile noastre aeriene.

Locul amplasării mențiunii despre declarația de valoare. Declarația de valoare trebuie menționată în scrisoarea de transport aerian la rubrica „*valoare declarată pentru transport*”, suma indicată în această rubrică constituind așa-zisa declarație. Expeditorul care nu dorește să efectueze o asemenea declarație va înscrie în compartimentul corespunzător al scrisorii mențiunea „*fără valoare declarată*”.¹⁴ Nu pot fi considerate declarație de valoare a mărfii sumele însemnate din greșeală în secțiunile „*valoare declarată pentru vamă*” și „*suma asigurării mărfii*”, mențiunea urmând a fi făcută doar în secțiunea „*valoare declarată pentru transport*”.¹⁵

În acest context, vom aduce un exemplu din practica judiciară a Republicii Moldova. Astfel, Colegiul civil și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție a casat hotărârile luate de instanțele de fond și de apel prin care Compania Aeriană „Tarom” a fost obligată să plătească călătorului A.B., care s-a deplasat pe ruta Chișinău-București-Dubai, suma prejudiciului material de 1600 dolari și a celui moral de 5000 dolari. *Colegiul a hotărât că „declarația vamală” invocată de călător ca dovadă pentru predarea unei camere de luat vederi nu constituie temei pentru angajarea răspunderii Companiei Aeriene „Tarom”.* Instanța a dispus că compania aeriană poartă răspundere materială pentru pierderea, lipsa și alterarea mărfurilor și bagajelor primite spre a fi transportate doar în cazul respectării următoarele condiții: a) călătorul să fi predat bagajul, b) cărașul să fi primit bagajul pentru transportare și c) pierderea bagajului să se fi datorat culpei cărașului. În acest sens, Colegiul a mai constatat că circumstanțele pricinii denotă cu certitudine că pasagerul nu a predat bagajul Companiei și ultima nu a primit vreun bagaj din partea acestuia, acest fapt fiind dovedit incontestabil în ședința de judecată prin lipsa în materialele dosarului, inclusiv în biletul de călătorie și în declarația călătorului, a unei mențiuni de predare a bagajului și de recepționare a acestuia de către companie. Ca urmare, Curtea Supremă de Justiție a pronunțat o hotărâre de respingere a cererii privind repararea prejudiciului material și moral, considerând-o ca fiind neîntemeiată.¹⁶

Un interes aparte prezintă plata pe care expeditorul sau pasagerul sunt ținuti să o achite în schimbul declarării valorii încărcăturii. Reieșind din conținutul art. 22 al Convenției de la Varșovia, plata taxei suplimentare nu ar fi una obligatorie, concluzie spre care ne aduce expresia „contra plății unei eventuale taxe suplimentare”. Analizând și părerile doctrinarilor în această privință¹⁷, am ajuns la concluzia că o asemenea situație ar putea să existe atunci când în contract s-ar face o declarație a interesului special, însă fără a se indica o taxă suplimentară pentru aceasta, adică cu titlu gratuit.

În fine, așa cum am menționat deja, persoana poate beneficia de o despăgubire valoric mai mare decât cea pe care o plătește orice companie aeriană și care este stabilită de Convenția de la Varșovia din 1929 sau de Convenția de la Montreal din 1999 (pentru statele care au ratificat-o), numai dacă face o declarație specială la momentul încheierii contractului. În caz de pierdere, deteriorare sau întârziere în livrarea încărcăturii, compania aeriană îi va plăti o sumă de bani cel mult egală cu cea declarată, cu excepția cazului când va dovedi că suma nu corespunde interesului real al expeditorului în livrare.

În baza studiilor efectuate, am constatat că în Republica Moldova, la încheierea contractelor de transport aerian de încărcături, nu se practică declarația de valoare a bunurilor, iar în caz de pierdere, deteriorare sau distrugere a bunurilor pasagerul va primi câte 20 de dolari de fiecare kilogram prevăzuți de Convenție, nu însă valoarea prejudiciului real suferit. Refuzul transportatorilor aeriени naționali de a recurge la metoda declarării de valoare se explică prin faptul că, declarând încărcătura, procedura fiind lentă și anevoiasă, s-ar putea tergiversa însăși activitatea de transport, iar aeronavele ar ajunge cu întârzieri la destinație. Ca urmare, pasagerii și expeditorii de încărcături actualmente sunt nevoiți să recurgă la încheierea contractelor de asigurare cu companiile care oferă asemenea servicii.

Reieșind din prevederile Convenției de la Varșovia și ale Codului civil, precum și din practica internațională în domeniu, considerăm că metoda declarării valorii încărcăturii și cea de interes special în livrare este mai reușită și poate oferi pasagerilor și expeditorilor de mărfuri o siguranță și o încredere mai sporită în transportul deplin și la timp a încărcăturii la destinație. Prin urmare, ar fi bine ca transportatorii aeriени naționali să insereze în scrisorile de transport și în buletinele de bagaje clauze, în schimbul unui supliment la taxa de transport, prin care clientul să-și poată declara deplin valoarea bunurilor pe care le transportă. Astfel, acesta nu va fi nevoit să apeleze la companiile de asigurări, iar în caz de întârziere, deteriorare sau pierdere a încărcăturii transportatorul va despăgubi clientul său până la valoarea sumei declarate în contract. Altă propunere deosebit de importantă ar fi ca companiile aeriene să colaboreze cu companiile de asigurări pentru ca în

bilete să fie inclusă și asigurarea bagajului, iar în caz de pierdere sau deteriorare despăgubirea să nu fie de 20 de dolari, potrivit Convenției, ci mai mare, în conformitate cu prețul declarat în declarația de asigurare a bagajului. Inserând clauzele cu privire la asigurare în contracte, atât călătorii, cât și companiile aeriene și cele de asigurare autohtone ar avea doar de câștigat.

Note:

¹ Practica Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la cauzele civile // *Notă informativă cu privire la aplicarea legislației privind responsabilitatea cărăușului în contractul de transportare a încărcăturilor pe anii 2004-2006* (a se vedea site-ul oficial al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova - <http://www.sjustice.md/>).

² C. Pascari. *Comentariul Codului civil al Republicii Moldova*. Vol. II. – Chișinău: ARC, 2006, p. 610-611.

³ *Convenția cu privire la unificarea unor reguli referitoare la transportul aerian internațional*, adoptată la Varșovia la 12.10.1929, în vigoare pentru Republica Moldova din 19.06.1997 // *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*. Ediție oficială. – Chișinău, 1999, vol. 10, p. 214 -226.

⁴ În conformitate cu prevederile art. 22 pct. 2 din Convenție, responsabilitatea companiei aeriene pentru pierderea mărfii și a bagajului este limitată la suma de 250 franci pentru un kg de greutate, în afara cazului unei declarații speciale de interes la predare, când suma poate fi mai mare. Suma aceasta în franci se raportează la o unitate monetară constituită din 65,5 miligrame de aur cu titlul de 900/1000 aur fin. – Actualmente, aceasta reprezintă 20 de dolari pentru un kilogram de greutate.

⁵ *A se vedea*: Н. Безрук. *Ответственность воздушного перевозчика за утрату и повреждение багажа* // Советская юстиция, 1971, nr. 8, p. 11.

⁶ *A se vedea*: *Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации. Часть вторая* / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – Москва, 2003, p. 511.

⁷ *A se vedea*: К. Холопов. *Основной закон железных дорог России* // Закон, 2000, nr. 9, p. 54.

⁸ *A se vedea*: J. Liboutin. *Les transports routiers internationaux* // *Journal des tribunaux* (Bruxelles), 1974, nr. 4881, 4882; O. Căpățână. *Dreptul transporturilor*. – București, 1997, p. 365.

⁹ *A se vedea*: Н.Н. Остроумов. *Об ответственности воздушного перевозчика за несохранность груза и багажа* // Государство и право, 2005, nr. 2, p. 34.

¹⁰ *A se vedea*: *Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации*, p. 512.

¹¹ *A se vedea*: O. Manolache. *Dreptul transporturilor. Curs universitar*. – București, 2001, p. 80.

¹² *A se vedea*: O. Căpățână, Gh. Stancu. *Dreptul transporturilor*. – București, 2003, p. 233.

¹³ În Republica Moldova, asigurarea bagajelor și a mărfurilor în transportul aerian este efectuată de către MOLDASIG și CARGO. Pentru bagaje, costul primei de asigurare este de 50 de lei, iar suma maximă a despăgubirii se ridică la 10.000 de lei.

¹⁴ *A se vedea*: В. Kerguelen-Neyrolles, L. Garcia-Campillo. *Lamy Transport. Commission de transport. Mer, fer, air et commerce extérieur*. Tome 2. – Paris: Lamy, 2005, p. 648.

¹⁵ *Cour d'Appel de Versailles, 12e cb., 27 novembre 2003, nr. 02/00230, SDV c/DHS, Lamyline* citată în: В. Kerguelen-Neyrolles, L. Garcia-Campillo. *Op. cit.*, p. 647.

¹⁶ Practica CSJ RM cu privire la cauzele civile. Decizia Colegiului civil și de contencios al CSJ RM din 26.01.2005 nr. 2ra-27/2005 // *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, nr. 4, anul 2005, p. 18.

¹⁷ *A se vedea*: V. Peligrad. *Răspunderea transportatorilor care efectuează operațiuni aeriene civile în spațiul aerian național* // *Revista Română de Drept al Afacerilor*, 2003, nr. 11-12, p. 128-129; А. Черненко. *Новые тенденции в правовом регулировании международных авиaperевозок. Часть I* // *Offshore journal* (Киев), 2004, nr. 4.

TACITA RELOCAȚIUNE ÎN REGLEMENTAREA EUROPEANĂ ȘI NAȚIONALĂ

Paul Robert PUICĂ,
doctorand

Recenzent: **Eugenia COJOCARI,**
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

In the contracts with successive enforcement concluded for limited duration, reaching the deadline marks the end of the effects of the relevant legal act, without the need of an agreement on this line from the parties. It is a cessation by right of the effects of the contract. The automatic cessation of the contract at the moment of the settled deadline represents a general principle, valid with respect to any contract, unless a legal provision or a contractual clause contains a contrary provision. An exception from the automatic cessation of the contractual under the mentioned circumstances is also the tacit re-lease.

Precizarea pe care o facem de la început este că, în cadrul studiului de față, analiza tacitei relocațiuni este axată în principal pe realizarea unor note comparative privind Principiile Dreptului European al Închirierii, care pot fi utile la nivel național, dacă avem în vedere compatibilizarea acestor principii și reglementarea ori jurisprudența națională în materie de locațiune.

Înainte de a proceda la abordarea propriu-zisă a problematicii privind tacita relocațiune, câteva precizări prealabile se impun ca necesare.

Astfel, vom sublinia mai întâi că în anul 1982 *Ole Lando* a fondat Comisia Dreptului Contractual European, care și-a propus elaborarea unui set de reguli privind dreptul contractual. *Aceste reguli ar trebui să descrie o soluție model pentru un posibil drept contractual comun în UE și să reflecte dreptul contractual contemporan în Europa.* În acest scop, activitatea Comisiei Dreptului Contractual European a fost puternic bazată pe o cercetare în diverse jurisdicții. Rezultatele eforturilor Comisiei sunt Principiile Dreptului Contractual European, părțile I-III (PECL), constând în semnificative comentarii și reguli.¹

Comisia Dreptului Contractual European și-a îndeplinit obligațiile sale cu partea a III-a a PECL, după care a fost dizolvată. Dintr-o viziune structurală și metodologică, activitatea sa a fost continuată de Grupul de Studiu asupra Codului Civil European (SGECC)*. SGECC și-a început activitatea la jumătatea anului 1999 și mulți foști membri ai Comisiei Dreptului Contractual European sunt acum membri ai SGECC. Numele SGECC nu este legat doar de dreptul contractual. Scopul final al Grupului de Studiu este un proiect academic al „Codului Civil European”.

* Grupul de Studiu al Codului Civil European.

De curând, Comisia Europeană a recunoscut oficial activitatea SGECC. Din luna mai 2005 SGECC constituie o parte a „Rețelei Comune privind Dreptul Privat European”, denumită simbolic „Rețea de Excelență”. Aceasta a fost fondată de Comisia Europeană, iar misiunea sa este de a elabora un „Cadru Comun de Referință” care să facă posibilă (*inter alia*) îmbunătățirea directivelor existente privind dreptul privat, oferind, totodată, reguli atât pentru buna dezvoltare a *acquis*-ului, cât și pentru a inspira legislația de drept civil a statelor membre.²

■ Tacita relocațiune – o viziune europeană

Instrumentul relocațiunii tacite conține soluții legale pentru următoarele situații: cea în care contractul de închiriere expiră și nici o parte nu reacționează în vreun fel; situația în care locatarul nu returnează obiectul închiriat, iar acesta rămâne în continuare în folosința sa; situația în care locatorul acceptă această realitate, fără a reacționa în vreun fel.

Relocațiunea este menționată în dreptul roman, după cum se știe, cu numele de *relocatio tacita*³, baza sa dogmatică constituind-o consimțământul tacit sau implicit. Importanța principală pe care *relocatio tacita* o avea în dreptul roman era aceea de a găsi un fundament în privința obligației locatarului de a plăti chirie pentru timpul continuu al folosirii reale, scop care, privit în mod izolat față de alte probleme conexe acestei situații, poate fi rezolvat în jurisdicția europeană de astăzi prin regulile îmbunătățirii nejustificate. Totuși, *relocatio tacita* se regăsește în diverse coduri civile europene.⁴

Pe de altă parte, este de menționat că acest proces de „transformare a contractului” s-a desfășurat în forme diverse și cu diferențe de detaliu. Una dintre cele mai clare diferențe este că diverse legislații privesc situația în fapt ca pe o prelungire a vechiului contract, în timp ce altele o privesc drept o reînnoire (și, așadar, un nou

contract) într-o oarecare măsură fiecare soluție având propriile sale consecințe.

În multe jurisdicții europene, baza dogmatică a relocalăunii tacite este văzută ca o prezumție incontestabilă, în concordanță cu legea: inactivitatea părților în această situație specială conduce către prezumția unei declarații de intenție, care conține specificația că părțile doresc prelungirea sau reînnoirea contractului. Acest caz (*inter alia*) se regăsește în Austria, Elveția, Franța, Spania și Italia.⁵ Situația este (sau, cum vom arăta mai jos, „a fost”) diferită în special în dreptul german: baza dogmatică pentru art. 545 BGB* a fost apreciată ca fiind „fictivă”, ceea ce înseamnă că, din perspectiva legii germane, consecințele sunt mai apropiate de tăcerea ambelor părți, decât de declarația de intenție „*Schweigen an Erklärung Statt*”.⁶ Consecințele acestei ficțiuni au fost privite ca fiind în concordanță cu legea și independente de dorința locatarului sau a locatorului.⁷ Noțiunea nu poate fi aplicată în special când există o înțelegere implicită.

Două aspecte trebuie luate în considerație în această situație: în primul rând, *impactul practic al acestei diferențe dogmatice*; în al doilea rând – *ultimele modificări operate de către legiuitorul german*.

✓ Deseori, aprecierile dogmatice nu conduc spre modificări în diversele dispoziții legale. Pentru o examinare a rezultatelor, trebuie alese chestiunile reale importante, o importanță practică având-o modul în care se poate preîntâmpina relocalăunea tacită.

Acele jurisdicții care lucrează cu o *prezumție incontestabilă* nu menționează de obicei inexistența unei intenții contrare a unei părți, ca un element specific al regulii privind reînnoirea/ prelungirea tacită**. În practica judecătorească și în literatura de specialitate se spune, de obicei, că prezumția de relocalăune este respinsă de fiecare fapt care exprimă intenția clară a locatorului (sau a locatarului) de a nu continua contractul.⁸ Contrar acesteia, chestiunea opoziției este expres exprimată în BGB (art. 545), unde se precizează că o prelungire nu are loc atunci când locatorul sau locatarul exprimă o intenție contrară. Opoziția în acest caz este o declarație de intenție care trebuie să arate fără nici un dubiu că partea contractantă nu vrea să continue contractul de închiriere. Pe de altă parte, opoziția față de relocalăune poate fi manifestată și în mod implicit. Deci, din punctul de vedere al acestei opoziții privind relocalăunea tacită, doctrina nu face prea multe aprecieri divergente.

Alte aspecte importante discutate în doctrină vizează *capacitatea legală și posibilitatea de a contesta o declarație*.

* Înainte de *Mietrechtsreformgesetz* 2001 noțiunea relevantă a fost găsită în art. 568 BGB.

** Aici trebuie menționat faptul că o reglementare precum cea prevăzută în articolul 1739 din Codul civil francez nu are de-a face cu vreo opoziție anume.

În dreptul german este statuat că o capacitate legală este cerută în ciuda conceptului de ficțiune (manifestare se voință implicită) și, mai important, că posibilitatea de a contesta o declarație de intenție este exclusă de cazul relocalăunii tacite.

✓ Al doilea aspect este axat pe modificările mai recente operate de către legiuitorul german.

Legiuitorul *Mietrechtsreformgesetz* 2001 nu a fost de acord cu „ficțiunea” din punct de vedere lingvistic și a schimbat exprimarea folosită de art. 568 BGB (vechea versiune) în noul art. 545 BGB, mai corect formulat în această privință. În opinia legiuitorului, la aceleași rezultate se poate ajunge printr-o exprimare mai simplă a cererii de prelungire a contractului. Dar această reformulare nu schimbă nimic în profunzime. Consecințele prelungirii tacite sunt încă văzute ca fiind conforme legii; o greșeală a locatorului sau a locatarului în legătură cu consecințele legale ale conduitei lor este încă irelevantă, iar articolul 545 din Codul civil german este văzut ca neputând acoperi cazuri de înțelegere implicită a părților contractante.

Luând în considerație aceste circumstanțe, este de înțeles că anumiți autori încă vorbesc de ficțiune în legătură cu noua exprimare a art. 545 BGB; cu toate acestea, alții văd în noua exprimare o prezumție* incontestabilă. Deci, sistemele se apropie și din punctul de vedere al bazei dogmatice, iar ceea ce era văzut la început ca o diferență constituie sisteme similare din punctul de vedere al conținutului.

■ Bineînțeles, din analiza și expunerea privind tacita relocalăune nu ar putea lipsi referirile la legislația românească și a Republicii Moldova.

Astfel, trebuie de subliniat, în primul rând, că ***actualul Cod civil român nu se ocupă în mod detaliat de tacita relocalăune***, reglementarea ei fiind făcută doar în legătură cu contractul de locațiune, în art. 1436-1438 C. civ.

Din anul 2004, însă, optica în ceea ce privește această reală excepție de la încetarea automată a contractului de locațiune s-a schimbat, odată cu adoptarea Proiectului Codului civil român, în cadrul căruia legiuitorul a reglementat expres, în conținutul art. 1414, ***Condițiile tacitei relocalăuni***.

Potrivit alin. (1) art. 1414 din Proiectul de Cod civil, *dacă după împlinirea termenului stabilit prin contractul de locațiune, locatarul este lăsat să intre în posesiune și plătește în continuare chiria, se consideră încheiată o nouă locațiune, însă în condițiile celei vechi, inclusiv în privința garanțiilor*.

(2) *Noua locațiune va fi însă pe durată nedeterminată, dacă prin lege sau convenția părților nu se prevede altfel*.

* Pentru caracterul „incontestabil” al prezumției, trebuie observat că art. 545 BGB deja menționează opoziția uneia dintre părțile contractante în exprimarea sa, în acest fel încorporând „incontestabilitatea”.

Evident, față de reglementarea anterioară este o îmbunătățire, însă, **reglementarea în materie de locațiune este încă susceptibilă de îmbunătățiri**, chiar dacă, cel puțin în chestiunea discutată aici, această îmbunătățire se reflectă în grija legiuitorului pentru drepturile locatarului, rezultând din diferența de redactare a textului legal edictat în Proiectul de Cod civil, față de textul din Codului civil român în vigoare.

Se observă astfel că, dacă din reglementarea Codului civil (încă în vigoare) rezultă că noua locațiune rezultată prin efectul tacitei relocațiuni va avea loc în aceleași condiții ca și prima locațiune (însă se va considera ca fiind făcută fără termen **și fără garanțiile prevăzute în prima locațiune**), în reglementarea din Proiectul de Cod civil în alin. (1) art. 1414 se prevede că noua locațiune este încheiată **în condițiile celei vechi, inclusiv în privința garanțiilor**.

Cât privește **Codul civil al Republicii Moldova**, constatăm că acesta cuprinde dispoziții cu privire la tacita relocațiune în art. 904 (Prelungirea contractului de locațiune), unde se prevede că *dacă raporturile contractuale continuă în mod tacit după expirarea contractului de locațiune, acesta se consideră prelungit pe un nou termen nedeterminat*. Doctrina din Republica Moldova⁹ face referire la „dreptul prioritar al locatarului la încheierea contractului pe un nou termen” ca la o particularitate a locațiunii.

Reglementarea care face diferența între Codul civil al Republicii Moldova și Proiectul de Cod civil român este dată însă de alin. (2) al aceluiași art. 904 C. civ. RM, care prevede relocațiunea tacită sub anumite condiții: a) dacă locatarul și-a onorat anterior obligațiile contractuale; b) bunul se dă în locațiune pe un nou termen; și cea mai importantă condiție, cea prevăzută la litera c), respectiv: *„locatarul este de acord cu noile condiții contractuale stabilite de locator”*.

Așadar, în reglementarea din Republica Moldova este exclusă posibilitatea prelungirii contractului în condițiile „vechiului” contract.

O altă diferență de optică legislativă rezultă din modul în care este tratată relocațiunea tacită în reglementările (și doctrinele) celor două țări.

Astfel, în optica moldovenească relocațiunea tacită *reprezintă o prelungire a contractului de locațiune* deja executat, deși, paradoxal, legiuitorul îl „inspiră” pe locator să impună noi condiții (și avem în vedere aici condițiile prevăzute în alin. (2) art. 904 C. civ. RM) pentru prelungirea contractului.

Spre deosebire de aceasta, optica românească este în sensul că *tacita relocațiune nu reprezintă o prelungire* (prorogare) a contractului de locațiune, *ci un nou contract*,¹⁰ în paralel cu aceasta legiuitorul prevăzând pentru contractul nou încheierea acestuia în exact

aceleași condiții ca și cel executat anterior, inclusiv în ceea ce privește garanțiile.

Bineînțeles că față de aspectul diferenței de condiții dintre locațiunea executată și cea care urmează a fi prelungirea acesteia, apreciem că *de lege ferenda* legiuitorul Republicii Moldova ar putea avea în vedere posibilitatea modificării reglementării tacitei relocațiuni potrivit dispozițiilor cuprinse în Proiectul de Cod civil român, această reglementare fiind cerută de necesitatea creării unui cadru legal mai permisiv și echilibrat sub aspectul drepturilor părților contractante. Altfel, în loc de a rămâne ca *regulă* convenția deja executată și care urmează a fi reînnoită (printr-un nou contract), după cum rezultă din dispozițiile Proiectului de Cod civil român, aceasta ar deveni *excepția*, deși este văzută ca o prelungire a contractului, ca în cazul reglementării statuate prin art. 904 C. civ. RM.

În fine, sub sublinierea că succintul nostru studiu reprezintă doar o bază de discuție pentru o tratare mai amplă a problematicii expuse, concludiv vom aminti că, deși încetarea automată a contractului în momentul împlinirii duratei convenite reprezintă un principiu general, valabil în legătură cu orice contract (dacă o dispoziție legală sau o clauză contractuală nu conține o prevedere contrară), în materie de locațiune trebuie luată în calcul, însă, excepția de la această încetare automată a raporturilor contractuale (prezumția incontestabilă), adică *tacita relocațiune*.

Note:

¹ Lando/Beale. *Principiile dreptului contractual european*, părțile I și II, Haga, Kluwer Law Int., 2000, partea III, Haga, Kluwer Law Int., 2003 Traducere din germană von Bar/Zimmermann, Grundregeln des Europäischen Vertragsrechts, I und II, Sellier. European Law Publishers, Munich, 2002, Part III, 2005.

² Schmidt-Kessel. *Auf dem Weg zum Gemeinsamen Referenzrahmen: Anmerkungen zur Mitteilung der Kommission vom 11. Oktober 2004*, GPR 2005, s. 122.

³ *Ulpian*, D. 19, 2, 13, 11.

⁴ Art. 545 BGB, art. 1114 ABGB (Austrian *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*), Art. 266 sect. 2 Swiss OR, Art. 611 Greek Civil Code, Art. 1738 French CC, Art. 1566 Spanish Civil Code; art. 1597 Italian Civil Code, Art. 1536 Maltese Civil Code; Art. 674 Polish Civil Code.

⁵ Würth în Rummel-ABGB I³, § 1114 nr. 4, Zihlmann - Honsell/Vogt/Wiegand, Kommentar zum OR I, art. 266 nr. 2, Groslière, Rép. Civ. Dalloz, V^o Bail; Albaladejo, *Derecho Civil*, II-12; *Rescigno*, Codice Civile Italiano, 1958, art. 1596-1597, p. 654.

⁶ B. Larenz. *Allgemeiner Teil*, § 19 IV c., p. 361 et. sequ.

⁷ B. Larenz. *Besonderer Teil* I 13, art. 48 VI d., p. 265, *Gitter*, *Gebrauchüberlassungsverträge*, p. 53.

⁸ Würth în Rummel-ABGB I³, art. 1114 nr. 4, Amar-Layani, «La tacite reconduction», D. 1996, chr. p. 143, 146, Díez-Picazo/Gullón, *Sistema I19*, p. 337, Cian/Trabucchi, *Codice Civile*, art. 1597, III., nr. 2.

⁹ *A se vedea*: Gh. Chibac, A. Băieșu, Al. Rotari, O. Efrim. *Drept civil. Contracte speciale*. Vol. III. – Chișinău: Cartier Juridic, 2005; M. Buruiană, O. Efrim, N. Eșanu. *Comentariul Codului civil al Republicii Moldova*. Vol. II. Ed. a II-a. – Chișinău: ARC, 2006.

¹⁰ *A se vedea*: C. Macovei. *Contracte civile*. – București: Hamangiu, 2006, p. 142; C. Hamangiu, I. Rosetti - Bălănescu, Al. Băicoianu. *Tratat de drept civil român*. Vol. II. – București, 1929, p. 970.

ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE PRIVIND REPREZENTAREA SOCIETĂȚILOR COMERCIALE

Gheorghe MÎȚU,
magistru în drept, doctorand

Recenzent: **Gheorghe CHIBAC,**
doctor în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

In our days legal persons in general, and commercial partnerships and companies, in particular, participate in different relationships, being considered by the most part of experts in company and civil law as the most active participants in civil and commercial circuit. Being artificial subjects of law, legal persons and commercial partnerships and companies are represented in relationships with third parties by their managers.

The main purpose of this article is to analyze the relationships which appear between commercial partnerships and companies and their managers, on the one hand, and those ones between the managers and third parties, on the other one. In the same time, the analyze is structured as follows : general considerations about managers, legal nature and the content of the manager's attributions, the particularities of representing commercial partnerships and companies (General Partnership, Limited Partnership, Limited Liability Company, Joint-Stock Company), the liability of managers, the representation office of commercial partnerships and companies.

Considerațiuni generale. Astăzi persoana juridică participă, în calitate de subiect de drept distinct și autonom, în cele mai variate raporturi juridice: administrative, financiare, comerciale, bancare, de mediu etc. și, desigur, în raporturi juridice civile.¹

Potrivit art. 61 alin. (1) C. civ., persoana juridică își exercită, de la data constituirii, drepturile și își execută obligațiile prin administrator. Totodată, din prevederile art. 61 alin. (3) C. civ. rezultă că raporturile dintre persoana juridică și cei care alcătuiesc organele sale executive sînt supuse prin analogie regulilor mandatului dacă legea sau actul de constituire nu prevede altfel. Astfel, actele juridice încheiate de administrator, în limitele puterilor ce i-au fost conferite, sînt actele persoanei juridice însăși.

În doctrina clasică,² precum și în cea modernă³ a dreptului comercial, deși din punct de vedere teoretic natura juridică a societății comerciale este abordată din unghi de vedere și de pe poziții diferite, majoritatea covârșitoare a autorilor sînt de părere că societatea comercială, în complexitatea mecanismelor de formare și exprimare a voinței asociaților, depășește stadiul de contract, dobîndind în final, prin respectarea condițiilor de fond și de formă, precum și a formalităților de constituire, o personalitate juridică proprie. Această nouă calitate juridică, de subiect de drept distinct și dublă natură, de contract și de persoană juridică, deosebește esențial societatea comercială de societatea civilă, cu toate consecințele ce decurg asupra voinței sociale, a patrimoniului propriu și a mecanismelor de adoptare și materializare practică a deciziilor, a obligațiilor și

răspunderii ce revin acelei (acelor) persoane mandatate să aplice voința societății atît în relațiile cu ceilalți asociați, cît și în raporturile juridice cu terții. Voința socială materializată prin hotărârile adunării generale a asociaților este adusă la îndeplinire de anumite persoane care gestionează afacerile societății comerciale numite generic administratori.⁴

Administratorul societății comerciale este organul operativ principal și permanent al societății, elementul cel mai dinamic din structura funcțională și de organizare a societății.⁵ Societatea comercială clasică este organizată ca structură funcțională, pe baza principiului ierarhiei și separării atribuțiilor organelor sale componente. Așa cum plastic afirmă Marek Hessel⁶, structura societății comerciale pe acțiuni (cea mai completă și cea mai organizată formă de societate comercială) se prezintă, păstrând proporțiile convenite, ca fiind cea a unei societăți umane organizate în stat: adunarea generală a acționarilor, organul de deliberare și decizie al societății este echivalentul Parlamentului, care face legile în stat; consiliul de administrație, organul executiv al societății, mandatat cu îndeplinirea obiectului de activitate al societății și deciziilor adunării generale, este echivalentul administrației publice, care organizează executarea și execută legile, iar toate aceste organe sînt chemate să răspundă față de acționari, așa cum organele satului sînt responsabile față de alegători; competențele fiecăruia sînt separate și exclusive, fără a fi, însă, exclus un control reciproc. Deși, în raport cu administratorul, adunarea generală și organele de control au puteri foarte întinse (putînd, între altele, să-l revoce sau să-l

acționeze în răspundere pe administrator), aceste organe au totuși un rol mai degrabă static, de supraveghere, aprobare sau dezaprobare a activității administratorului. Adunarea generală a asociaților, deși are îndrituirea de a lua decizii obligatorii pentru administratori, nu are inițiativa, capacitatea și mobilitatea necesară încheierii operațiunilor curente ce fac obiectul de activitate al societății. Locul administratorului în cadrul structurii de organizare a societății este bine delimitat, dar în societățile comerciale moderne, mai ales, în cele cu un număr mare de asociați, adevărata putere de decizie se concentrează în mâinile administratorilor profesioniști, care stabilesc politica economică a societății, adunarea generală nefăcând altceva decât să o aprobe mecanic. Dat fiind faptul că în societățile mari pe acțiuni acționarii minoritari sînt mai degrabă *investitori*, interesați în a culege dividende cât mai însemnate, și mai puțin *asociați*, ghidați de ideea de a desfășura în comun o activitate profitabilă (*affectio societatis*), intervenția adunării generale a asociaților devine cu atât mai puțin necesară, mai inoportună, cu cât societatea e mai bine condusă de administratorii săi.

Din punct de vedere etimologic, verbului latinesc *administro* îi corespunde, în primul rând, „a da o mîină de ajutor”, ceea ce evidențiază nevoia ajutorului administratorului. Cuvîntul „administrație” provine de la latinescul *administratio*, care înseamnă serviciu, administrare, conducere. A administra societatea înseamnă a îndeplini toate operațiunile de gestiune necesare atingerii scopului social.⁷ Așadar, societatea comercială are nevoie de un administrator care să o conducă.⁸ Profesionalismul și onestitatea administratorilor își pun amprenta pe rezultatele oricărei activități a societății comerciale.⁹ În societățile moderne, datorită apariției valorilor mobiliare și a instituțiilor publice ori private aferente, acționariatul tradițional, dispersat, dezorganizat și incompetent, este, puțin câte puțin, înlocuit de investitori care urmăresc rentabilitatea plasamentelor lor și care nu ezită să sancționeze o administrare mediocră sau incompetentă prin vânzări masive și imediate de acțiuni ori prin revocarea administratorilor.¹⁰

Legislația permite societăților comerciale să-și desemneze administratori recrutați dintre profesioniști organizați în *societăți specializate de management*. De exemplu, conform prevederilor art. 70 din Legea cu privire la societățile pe acțiuni,¹¹ împuternicirile organului executiv al societății pot fi delegate *organizației gestionare* în temeiul hotărârii adunării generale a acționarilor și contractului de administrare fiduciară. Prevederi similare există și în Legea cu privire la fondurile de investiții.¹² Astfel, în conformitate cu prevederile art. 8 din Legea nominalizată, împuternicirile organului executiv al fondului de investiții se transmit managerului fiduciar conform acestei legi, regulamentului consiliului fondului și contractului de administrare fiduciară a investițiilor fondului. Conform art. 6 alin. (3) al aceleiași legi, managerul fiduciar, depozitarul și registratorul

fondului pot fi numai persoane juridice, participanți profesioniști la piața valorilor mobiliare.

Deși, conform tradiției organiciste, administratorul exprimă și execută voința colectivă (concretizată în decizii ale adunării generale a asociaților), s-a observat că administratorii societăților mari elaborează ei înșiși „voința colectivă”, care devine a societății, cel puțin datorită faptului că, în cadrul atribuțiilor lor de organizare a adunărilor generale ale asociaților, elaborează atât documente contabile (bilanțul contabil ș.a.), strategii, politici economice, cât și, uneori, chiar procesul-verbal constatator al deciziei adunării generale, asociații nefăcând decât să le confirme. Practic, se observă o tendință accentuată de trecere de la adunarea generală a asociaților la consiliile de administrație, a atribuțiilor ce țin de orientarea economică și de piață a societății. Aceasta deoarece mediul afacerilor devine tot mai profesionalizat și mai dinamic, fiind necesar ca, pentru a fi cât mai dinamice, deciziile de factură economică și comercială să fie concentrate în cât mai puține mâini. Legiuitorul a trebuit să răspundă acestor tendințe, introducând unele reglementări care să permită asociaților să decidă delegarea unor din atribuțiile adunării generale consiliului (art. 65 din Legea privind societățile pe acțiuni, art. 64 din Legea cu privire la societățile cu răspundere limitată). În orice caz, administratorul imprimă voinței colective (fără a i se substitui) o pronunțată tentă personală. Administratorul este purtătorul voinței colective, care se exprimă prin puterile sale de administrare și reprezentare.

Admițând că administrarea, ca operațiune juridică, presupune exercitarea atributelor de posesie, folosință și dispoziție asupra fondului de comerț și asupra celorlalte elemente din patrimoniul societății, precum și săvârșirea de acte de conservare, administrare și dispoziție în legătură cu aceste bunuri, că administrarea societății este, prin urmare, o formă de exercitare a atribuțiilor dreptului de proprietate socială, putem spune că administratorul este acel organ din structura funcțională și de organizare a societății care poate face toate operațiunile cerute de aducerea la îndeplinire a obiectului de activitate al societății. Afară, bineînțeles, de restricțiile arătate în contractul de societate sau lege. De altfel, această concluzie rezultă din art. 69 alin. (1) din Legea cu privire la societățile pe acțiuni, care prevede că de competența organului executiv țin toate chestiunile de conducere a activității curente a societății, cu excepția chestiunilor ce țin de competența adunării generale a acționarilor sau de consiliul societății. De asemenea, în conformitate cu prevederile art. 73 alin. (1) din Legea cu privire la societățile cu răspundere limitată,¹³ administratorul este obligat față de societate să respecte limitele împuternicirilor stabilite prin actul de constituire ori, dacă acesta nu prevede altfel, de către adunarea generală a asociaților. Societatea poate avea un administrator unic sau o pluralitate de administratori, organizați sau nu în comitet de conducere, direcție. Această afirmație are ca suport

legal prevederile art. 69 alin. (4) din Legea cu privire la societățile pe acțiuni, în conformitate cu care organul executiv al societății poate fi colegial (comitet de conducere, direcție) sau unipersonal (director general, director). De asemenea, Legea cu privire la societățile cu răspundere limitată reglementează posibilitatea ca societatea să fie administrată de mai mulți administratori (art. 71 alin. (2), art. 76 alin. (2)).

1. Natura juridică și conținutul atribuțiilor administratorului

Natura juridică a atribuțiilor administratorului

Având în vedere faptul că, în conformitate cu prevederile art. 61 alin. (3) C. civ., raporturile dintre persoana juridică și cei care alcătuiesc organele sale executive sunt supuse prin analogie regulilor mandatului, rezultă că natura juridică a raporturilor dintre societatea comercială și administratori este de mandat comercial (reprezentare comercială – art. 258 C. civ.). Aceste raporturi sunt contractuale, deoarece administratorul este desemnat prin actul constitutiv sau prin hotărârea adunării asociaților. Astfel, mandatul încredințat administratorului poate fi cu sau fără reprezentare și este un mandat comercial, iar nu civil.¹⁴

În doctrina de specialitate s-a afirmat că, în anumite cazuri, mandatul (administratorului) are la bază un contract de muncă încheiat între administrator și societate, iar alteori se poate greșa pe calitatea de asociat a administratorului.¹⁵

Astfel, din prevederile art. 73 alin. (1) din Legea privind societățile pe acțiuni, persoane cu funcție de răspundere ale societății sînt considerați membrii consiliului societății, *organului executiv* (s.n.), ai comisiei de cenzori, ai comisiei de lichidare a societății, precum și alte persoane care exercită atribuții de dispoziție în conducerea societății. Totodată, conform prevederilor art. 73 alin. (2) din aceeași lege, drepturile și obligațiile persoanelor cu funcție de răspundere sînt stabilite de această lege, de alte acte legislative, de statutul și regulamentele societății, precum și de *acordurile încheiate de aceste persoane cu societatea* (s.n.). În același timp, conform prevederilor art. 73 alin. (7) din legea respectivă, asupra relațiilor dintre persoanele cu funcție de răspundere și societate *legislația muncii se extinde în măsura în care nu este în contradicție cu prezenta lege* (s.n.). Astfel, în Legea cu privire la societățile pe acțiuni legiuitorul nu specifică care este natura acordului încheiat între persoanele cu funcție de răspundere, inclusiv administratorul, cu societatea. Având în vedere faptul că se lasă, totodată, de înțeles că raporturile dintre societate și administrator ar putea să cadă și sub incidența legislației muncii, ajungem la concluzia că o asemenea părere, precum că la baza mandatului administratorului ar putea sta și un contract de muncă, nu este lipsită de fundamentare și în legislația noastră.

O problemă ce se ridică în legătură cu aceasta este posibilitatea revocării, respectiv, a demisiei administratorului.

În cazul în care între societate și administrator a fost încheiat un contract de mandat, acesta poate fi revocat oricând în virtutea caracterului fiduciar al contractului de mandat. Astfel, conform prevederilor art. 1050 alin. (1) C. civ., mandatul poate fi denunțat oricând *de oricare din părți* (s.n.).

În cazul în care între societate și administrator a fost încheiat un contract de muncă, sînt posibile două soluții, raportate la două cazuri distincte.

Astfel, *într-un prim caz*, dacă între societate și administrator a fost încheiat un contract de muncă *pe durată nedeterminată*, conform prevederilor art. 85 alin. (1) din Codul muncii,¹⁶ salariatul are dreptul la demisie-desfacere a contractului individual de muncă *pe durată nedeterminată* (s.n.) din proprie inițiativă, anunțând despre aceasta angajatorul, prin cerere scrisă, cu 14 zile calendaristice înainte.

Totodată, *într-un alt caz*, dacă între administrator și societate a fost încheiat un contract individual de muncă *pe durată determinată*, conform prevederilor art. 83 alin. (2) din Codul muncii, contractul individual de muncă pe durată determinată poate înceta înainte de termenul indicat în contract *numai prin acordul scris al părților* (s.n.) în cazurile și modul prevăzute de contract, cu excepția cazurilor specificate *în prezentul cod* (s.n.). Însă, conform prevederilor art. 73 alin. (4) din Legea privind societățile pe acțiuni, persoana cu funcție de răspundere aleasă este în drept să-și dea demisia în orice moment. Legea privind societățile cu răspundere limitată se raportează la Codul muncii ca act legislativ special față de un act legislativ general. În conformitate cu prevederile art. 6 alin. (3) din Legea privind actele legislative¹⁷, în caz de divergență între o normă a actului legislativ general și o normă a actului legislativ special cu aceeași forță juridică, se aplică norma actului legislativ special.

Prin urmare, în lipsa acordului angajatorului (societății), administratorul nu va putea să-și dea demisia, decât în cazul în care contractual individual de muncă a fost încheiat cu acesta în urma alegerii de către adunarea generală în funcția respectivă.

Astfel, relațiile dintre societate și administrator pot avea la bază atât un contract de muncă, cât și unul de mandat comercial, legiuitorul lăsând o marjă de apreciere destul de largă în ceea ce privește oportunitatea opțiunii pentru un contract sau altul, la discreția și latitudinea fiecărei societăți în parte.

În cazul în care între administrator și societate se încheie un contract de mandat, acesta va fi un contract de mandat comercial (profesional, cum îl numește legiuitorul în art. 1033 alin. (2) C. civ.), aplicându-se în modul corespunzător prevederile care se referă la reprezentantul comercial. Reprezentantul comercial este persoana care reprezintă de sine stătător și permanent interesele întreprinzătorului la încheierea actelor juridice în vederea gestionării afacerii. În înțelesul prevederilor art. 258 C. civ., pot deveni reprezentanți comerciali

atât persoanele juridice, constituite potrivit legii, cât și persoanele fizice, dacă au calitatea de întreprinzători individuali.

De regulă, reprezentanții comerciali încheie în contul întreprinzătorilor diferite acte dintr-un domeniu determinat, în care dețin cunoștințe de specialitate, legături de afaceri și alte informații specifice domeniului respectiv. Mai mult chiar, în anumite domenii, încheierea anumitor acte juridice este posibilă doar de către persoanele care dețin un statut special ori sunt licențiate pentru efectuarea anumitor operațiuni (cum ar fi, de exemplu, brokerii din cadrul burselor de valori, participanții profesioniști la piața valorilor mobiliare).

Reprezentarea comercială se efectuează în baza unui contract încheiat în formă scrisă. De regulă, este vorba de un contract de mandat, fie de o specie a acestuia. Contractul respectiv va trebui să conțină împuternicirile conferite reprezentantului, precum și limitele puterilor acestuia. În măsura în care asemenea precizări lipsesc din contract, reprezentantului comercial i se va elibera o procură (art. 258 alin. (4) C. civ.).

Mandatul administratorilor unei societăți comerciale fiind un mandat comercial, deci cu titlu oneros, în schimbul activităților de administrare și gestionare a afacerilor, ei sunt îndreptățiți în calitate de mandatar la o remunerație. Caracterul oneros al contractului de mandat comercial rezultă expres din prevederile art. 1033 alin. (2) C. civ.: „mandatul profesional este prezumat cu titlu oneros”. În lipsă de prevedere contrară, reprezentantul comercial este în drept să ceară plata remunerației convenite, precum și restituirea tuturor cheltuielilor făcute cu ocazia executării împuternicirilor (procurii).

Mandatul comercial are ca obiect tratarea de afaceri pe seama și socoteala societății. Prin urmare, mandatarul comercial, în executarea mandatului, va face diverse operațiuni materiale necesare îndeplinirii mandatului. Pe de altă parte, „tratarea unei afaceri comerciale” înseamnă săvârșirea de fapte de comerț, obiective sau subiective, care sunt nu numai acte juridice, ci și fapte juridice și operațiuni materiale. Prin urmare, mandatul unui administrator ordinar, care este un mandat comercial, conține atribuțiile acestuia de a exercita pentru societate mai degrabă fapte juridice ori materiale, decât acte juridice. Consecința acestei caracterizări este că, atunci când un administrator, deși nu are calitatea de reprezentant legal al societății, încheie acte juridice sau săvârșește fapte juridice în această din urmă calitate, poate să-și angajeze propria răspundere, pentru că a depășit limitele mandatului. Când însă directorul general al societății este altcineva decât președintele consiliului de administrație, acest director general este un mandatar al societății, cu puteri delegate (și limitate) de consiliul de administrație. El angajează societatea față de terți, prin semnătura sa, dar are și responsabilitatea gestiunii interne a societății, fiind șeful întreprinderii. Președintele consiliului de administrație are, în această

situație, doar atribuția de a prezida ședințele consiliului de administrație.

Administratorii sunt desemnați prin actul constitutiv cu ocazia înființării societății, iar în cursul existenței societății sunt aleși de către adunarea generală. Legalitatea numirii în funcție a administratorilor este condiționată de îndeplinirea unor condiții de fond și de formă prevăzute de legislația comercială în vigoare.

Printre *condițiile de fond* enumerăm: întrunirea cvorumului necesar pentru ca adunarea generală, care are pe ordinea de zi alegerea administratorului, să fie constituită în mod legal și cu majoritatea necesară pentru ca votul asociaților să fie validat. Aceste majorități diferă în funcție de forma societății și după cum administratorii sunt numiți prin actul constitutiv sau prin hotărârea adunării generale.

Printre *condițiile de formă* enumerăm:

a) îndeplinirea formalităților privind convocarea adunării generale;

b) înregistrarea la Camera Înregistrării de Stat a desemnării administratorului în funcția respectivă (art. 33 alin. (1) lit. i) din Legea nr. 220-XVI din 19 octombrie 2007 privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali,¹⁸ art. 74 alin. (2) din Legea cu privire la societățile cu răspundere limitată).

Conținutul atribuțiilor administratorului. Principalele atribuții ale administratorului sunt:

a) atribuția de gerare (administrare ordinară, gestiune internă) și

b) atribuția de reprezentare.

Trebuie de menționat că dreptul de reprezentare este un drept special, distinct de dreptul de gerare (numit și dreptul general de administrare), care include numai dreptul de gestiune.¹⁹ Această concluzie rezultă și din Codul civil al Republicii Moldova, care în diferite texte ale sale, când se referă la administrarea societăților comerciale, utilizează cuvintele „administrarea și reprezentarea” societății (art. 124, 125 – administrarea, respectiv reprezentarea societății în nume colectiv; art. 138 – conducerea administrativă și reprezentarea societății în comandită; art. 155 – conducerea, administrarea și reprezentarea societății cu răspundere limitată; art. 169 – conducerea, administrarea și reprezentarea societății pe acțiuni). Totodată, art. 71 din Legea cu privire la societățile cu răspundere limitată prevede, la alin. (1) lit. a), că administratorul este în drept să efectueze *actele de gestiune* (s.n.) a societății, necesare atingerii scopurilor prevăzute în actul de constituire și în hotărârile adunării generale a asociaților; iar la lit. b) a aceluiași alineat – că administratorul este în drept să *reprezinte* (s.n.) fără procură societatea în raporturile cu organele statului, cu terți și în instanțele de judecată. În consecință, dreptul de reprezentare îl au numai administratorii cărora li s-a conferit acest drept prin actele de constituire ori, ulterior, prin voința asociaților, în condițiile legii. Pentru a putea angaja răspunderea

societății față de terți, un administrator trebuie să fie desemnat reprezentant legal al societății (acest administrator este denumit tradițional și organ al societății), iar această numire trebuie să fie urmată de îndeplinirea unor formalități de publicitate. De exemplu, în conformitate cu prevederile art. 70 alin. (3) și (4) din Legea cu privire la societățile cu răspundere limitată, datele despre desemnarea și eliberarea administratorului, precum și despre identitatea acestuia, se prezintă pentru înregistrare în Registrul de stat al întreprinderilor și organizațiilor. La acestea se anexează hotărârea de desemnare sau de eliberare a administratorului. Totodată, administratorul societății va depune la Camera Înregistrării de Stat specimenul semnăturii, care va fi folosită în actele societății. Reprezentantul legal al societății este, deci, acel administrator al societății căruia asociații i-au conferit dreptul de „semnătură socială”, adică dreptul de a exprima voința juridică a societății, de a angaja responsabilitatea juridică a acesteia față de terți.

Raportul de reprezentare este un raport accesoriu raportului de administrare în care se află administratorul față de societate, deoarece reprezentarea este de natura și nu de esență mandatului.²⁰ De regulă, administratorul are ambele drepturi. De exemplu, în conformitate cu art. 71 alin. (1) din Legea cu privire la societățile cu răspundere limitată, administratorul este în drept să efectueze *actele de gestiune* (s.n.) a societății, necesare atingerii scopurilor prevăzute în actul de constituire și în hotărârile adunării generale a asociațiilor și să *reprezinte* (s.n.) fără procură societatea în raporturile cu organele statului, cu terții și în instanțele de judecată. Raportul de administrare, atunci când nu este dublat și de un raport de reprezentare, are conținutul unui mandat comercial, fără ca mandatarul să aibă puterea de reprezentare a mandantului (societatea) în actele juridice, adică un mandat limitat la fapte materiale de gestiune.

În cazul pluralității de administratori, de regulă, administratorul ordinar are atribuții de gestiune internă a societății, iar în societățile pe acțiuni acționarii pot decide compartimentarea acelor atribuții de gestiune pe domenii de specialitate.

În doctrină s-a spus că administratorul fără reprezentare nu are o natură juridică diferită de aceea a administratorului cu reprezentare, întrucât, pentru activitatea lor comună (în consiliul de administrație), răspunderea lor este aceeași cu a celor care au puterea de reprezentare, dispozițiile legale aplicabile nefăcând distincție între ei.²¹ Nu suntem de acord cu această opinie, deoarece administratorii ordinari, în special cei care participă efectiv la conducerea operativă a societății, au mai degrabă o obligație de control și supraveghere a administratorilor reprezentanți ori a celor executivi, obligație de diligență și nu de rezultat. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 76 alin. (2) din Legea cu privire la societățile cu răspundere limitată, în cazul desemnării mai multor administratori ei răspund solidar, dacă prin hotărâre judecătorească nu s-a stabilit altfel. Textul de

lege invocat nu face distincție între cele două categorii de administratori, însă lasă la discreția instanței de judecată posibilitatea de a face acest lucru. Astfel, în motivarea hotărârii judecătorești, judecătorul ar trebui să țină cont de faptul dacă în actele de constituire unor administratori li s-au conferit doar atribuții de administrare sau gestionare, iar altora doar atribuții de reprezentare. Prin urmare, dacă se va stabili că administratorii care și-au exercitat obligațiile de control și supraveghere a administratorilor reprezentanți ori a celor executivi cu diligența necesară și specifică atribuțiilor lor, însă aceștia din urmă, cu rea-credință, au abuzat de funcțiile încredințate, obligând societatea la acte dezavantajoase sau extrem de oneroase, va fi necesar de a dispune că administratorii cu atribuții de reprezentare să răspundă personal și nu solidar cu administratorii care au doar atribuții de gestionare.

Particularitățile reprezentării societăților comerciale de persoane

Modul de desemnare a administratorilor reprezentanți diferă, în funcție de forma juridică a societății:

În societățile de persoane (societatea în nume colectiv și societatea în comandită) legea prezumă că dreptul de a reprezenta societatea este acordat oricărui membru.

Astfel, conform prevederilor art. 124 alin. (1) C. civ., fiecare membru al **societății în nume colectiv** are dreptul de a acționa în numele societății dacă actul de constituire nu prevede că toți membrii administrează societatea în comun sau că administrarea este delegată unor anumiți membri sau unor terți. Conform prevederilor art. 125 C. civ., dreptul și obligația de a reprezenta societatea în nume colectiv îl au toți membrii ei. Actul de constituire poate stipula dreptul unuia sau al mai multor membri de a reprezenta societatea. În acest caz, ceilalți membri nu au dreptul să o reprezinte. Astfel, art. 125 C. civ. stabilește regula în materia reprezentării societăților în nume colectiv, și anume: că ori de câte ori nu se prevede altfel prin actul constitutiv fiecare asociat are dreptul de a reprezenta societatea și, implicit, de a încheia orice act în numele societății, în limitele legii și ale obiectului de activitate. Această regulă este o particularizare a celei înscrise în art. 124 alin. (1) C. civ. Considerăm că tehnica aleasă de legiuitor de a reglementa printr-un articol separat reprezentarea societății în nume colectiv nu este cea mai indicată, deoarece dispozițiile alin. (1)-(4) art. 125 C. civ. le reformulează practic pe cele ale art. 124 din Cod, care reglementează administrarea societății. Și aceasta deoarece, în principiu, sub raportul statutului juridic, administratorul cumulează în persoana sa o dublă calitate, și anume: pe de o parte, el este un organ de gestiune, iar, pe de altă parte, administratorul este și se manifestă și ca un organ de reprezentare a societății în raporturile juridice ale acesteia. Ca organ de gestiune a patrimoniului social, administratorul este abilitat să decidă în tot ceea ce privește patrimoniul societății, în

vederea realizării obiectului de activitate al societății și a scopului avut în vedere la constituirea acesteia. Ca organ de reprezentare a societății, administratorul acționează nu în numele său personal, ci în numele și pe contul societății. Actele juridice pe care el le îndeplinește în această calitate produc efecte direct în persoana societății. Astfel fiind, considerăm că funcția de reprezentare a societății este de natura activității administratorului, acesta putând reprezenta societatea în relațiile cu terții, chiar dacă actul constitutiv nu menționează nimic în această privință. În consecință, nu găsim nici o rațiune pentru reglementarea separată a dreptului de reprezentare a societății de dispozițiile legale privind administrarea societății. Sigur, au existat și opinii în literatura de specialitate, care au rămas însă izolate, potrivit cărora administrarea societății nu se confundă cu reprezentarea, iar administratorii reprezintă, conform regulii generale, simple organe deliberative, dar nu și organe prin care se exprimă voința socială; astfel încât, pentru a putea reprezenta societatea în relațiile cu terții, o persoană, asociat sau administrator, ar trebui să fie investită expres cu această putere, fie la constituirea societății, fie ulterior. Din punctul nostru de vedere, aceste opinii nu sînt justificate. Considerăm că singurele limitări care ar putea fi aduse puterilor administratorilor sunt cele stipulate în actul constitutiv. Astfel, este posibil, dacă se prevede prin actul constitutiv, ca un administrator să nu aibă dreptul de a reprezenta societatea în relațiile cu terții.

Potrivit art. 125 alin. (4) C. civ., persoanele care au dreptul de a reprezenta societatea în nume colectiv sunt obligate să notifice despre desemnarea lor organul de stat unde societatea este înregistrată. O asemenea notificare este importantă, deoarece din momentul înscrierii acestui fapt în Registrul de stat al întreprinderilor persoana respectivă va putea încheia acte juridice valabile în numele societății și pentru societate, acte apte să genereze obligații și drepturi subiective valabile atât pentru societate, cât și pentru terții cu care aceasta intră în raporturi juridice. Totuși, în ceea ce privește terții de bună-credință, societatea nu va putea invoca prevederile actului de constituire prin care se limitează dreptul asociaților de a reprezenta societatea în nume colectiv (art. 125 alin. (6) C. civ.).

În conformitate cu prevederile art. 138 C. civ., conducerea **societății în comandită** se exercită de către comanditați. Modul de conducere, de administrare și de reprezentare a societății de către comanditați este stabilit de aceștia în conformitate cu prevederile Codului civil referitoare la societatea în nume colectiv (art. 138 alin. (1)). Astfel, administrarea societății în comandită se exercită de către comanditați. Excluderea asociaților comanditari de la administrarea societății este menită să apere interesele terților. Actele care angajează societatea nu pot fi încheiate de asociații comanditari, care au o răspundere limitată, ci numai de asociați comanditați, care răspund nelimitat și solidar pentru obligațiile sociale.

Astfel, în lipsa unei stipulații contrare în actul constitutiv, dreptul de a administra și reprezenta societatea aparține fiecărui comanditar. Asociații, însă, vor putea decide ca administrarea și reprezentarea societății în comandită să fie efectuată în comun de către toți asociații comanditați ori să fie delegată unuia sau mai multora dintre aceștia. În ceea ce privește posibilitatea desemnării unui terț în funcția de administrator, considerăm că acest lucru nu este posibil la o societate în comandită, prevederile art. 138 alin. (1) C. civ. având un caracter imperativ.

Comanditații nu vor putea practica, fără acordul celorlalți asociați, activități similare celor pe care le practică societatea din care fac parte. Consimțământul celorlalți asociați se prezumă, până la proba contrară, dacă activitățile comanditatului, fiind anterioare actului constitutiv, au fost cunoscute de ceilalți asociați și aceștia nu au interzis continuarea lor (art. 116 alin. (2) C. civ.). Sancțiunea încălcării acestei interdicții nu va fi anularea contractelor încheiate de asociat cu terții, ci, după caz, angajarea răspunderii asociatului culpabil, care va fi obligat la plata unor despăgubiri către societate, ori preluarea de către societate a drepturilor și obligațiilor asociatului sau a beneficiului care rezultă din actele încheiate (art. 116 alin. (3) C. civ.).

Potrivit art. 138 alin. (2) C. civ., asociații comanditari nu au dreptul să participe la conducerea și administrarea societății în comandită, să o reprezinte fără procură, precum și să conteste acțiunile comanditaților în legătură cu administrarea sau cu reprezentarea societății exercitate în limitele activității ei obișnuite. Interdicția comanditarilor de a se amesteca în administrarea societății este justificată, pe de o parte, de scopul protejării terților, care ar putea să se înșele asupra poziției comanditarilor, considerând că tratează cu asociați care răspund nelimitat pentru datoriile sociale, iar, pe de altă parte, de faptul că, răspunderea comanditarilor pentru datoriile sociale fiind limitată, aceștia trebuie împiedicați de a se lansa în operațiuni imprudente pe socoteala societății. Această interdicție nu are, însă, un caracter absolut, comanditarii putând încheia anumite acte în contul societății în temeiul unei procuri speciale date pentru o operațiune determinată de către asociații comanditați care sunt administratori ai societății. Procura va trebui, în mod obligatoriu, să precizeze operațiunea sau să determine operațiunile care vor fi încheiate de asociatul comanditar în contul societății. Deoarece în acest fel ar putea reprezenta societatea și un terț, nu există risc de confuzie din partea creditorilor sociali, în sensul că ar fi tratat ca un asociat ce se obligă nelimitat pentru datoria socială.

Considerăm, de asemenea, că asociatul comanditar va putea încheia orice act permis de lege unei persoane străine ce nu participă la conducerea societății. De exemplu, va putea fi un colaborator tehnic, va putea ține casieria societății, va putea fi salariat al societății, cu condiția de a nu depăși rolul de subaltern în relațiile

cu terții, va putea garanta obligațiile acesteia ca fidejutor, va putea împrumuta societatea sau va putea să-i vândă mărfuri. De asemenea, asociații comanditari pot consilia pe administratori, cu condiția ca terții să nu aibă cunoștință despre aceasta.

Spre regret, legiuitorul nu a prevăzut și sancțiunea care se aplică asociatului comanditar care a încălcat interdicția de a administra și reprezenta societatea. Plecându-se de la scopul pentru care a fost instituită această interdicție, și anume: de a proteja terțele persoane, în doctrină s-a arătat că răspunderea asociatului comanditar ar trebui să fie solidară și nemărginită, dar limitată la operațiunea încheiată de el, *dacă imixtiunea în afacerile societății are caracter izolat*, lipsit de continuitate. În acest caz, terții sunt ocrotiți suficient dacă pentru acea operațiune răspunde alături de societate și comanditarul vinovat.

Dacă, însă, *comanditarul se amestecă în mod constant* în administrarea societății, răspunderea sa va deveni solidară și nemărginită și se va extinde la toate datoriile sociale posterioare primului act de ingerință în afacerile sociale (aceasta deoarece prin actul de ingerință comanditarul își schimbă statutul juridic în cadrul societății). În doctrină s-a mai arătat că, în afară de răspunderea sa pentru datoriile sociale, acționarului comanditar care intervine nepermis în administrarea societății îi este angajată și răspunderea civilă față de ceilalți asociați, dacă prin ingerința sa în gestiune le-a cauzat acestora o pagubă. Acțiunea în răspundere civilă introdusă de asociați este o acțiune contractuală, izvorâtă din actul constitutiv.

În vederea necesității asigurării independenței comanditaților, care răspund cu întreaga lor avere pentru datoriile sociale, în activitatea lor de administrare a societății, legea interzice comanditaților să conteste acțiunile comanditaților în legătură cu administrarea sau cu reprezentarea societății exercitate în limitele activității ei obișnuite. Comanditarii vor putea, însă, contesta orice acțiune a comanditaților contrară legii sau actului constitutiv.

(Va urma)

Note:

¹ *A se vedea:* E. Lupan. *Drept civil. Persoana juridică*. – București: Lumina Lex, 2000, p. 29.

² *A se vedea:* I.L. Georgescu. *Drept comercial român*. Vol. II. – București: ALL Beck, 2002, p. 2-6.

³ *A se vedea:* St.D. Cărpănu. *Drept comercial român*. Ediția a III-a. – București: ALL Beck, 2000, p. 145-147; T. Lazăr. *Societatea comercială persoană juridică în economia de piață*. – Chișinău, 2000, p. 18-22; R.I. Motica, V. Popa. *Drept comercial român și drept bancar*. – București: Lumina Lex, 1999, p. 89; C. Acostioaie. *Drept comercial*. – Iași: Chemarea, f.a., p. 91-92; S. Angheni, M. Volonciu, C. Stoica. *Drept comercia*. Ediția a III-a. – București: ALL Beck, 2004, p. 85-86; V. Pătulea, C. Turianu. *Drept economic și comercial. Instituții și practică jurisdicțională*. Ediția a II-a. – București: Continent XXI, 1996, p. 364-365; G. Florescu. *Drept comercial român*. – București: Editura Fundației „România de mine”, 2003, p. 56-58; S. Cristea, C. Stoica. *Drept comercial*. – București: Lumina LEX, 2002, p. 67;

E. Cîrcei. *Drept comercial român*. – București: All Beck, 2000, p. 101; V. Pătulea, C. Turianu. *Curs de drept comercial român*. Ediția a II-a. – București: ALL Beck, 2000, p. 41-46; D. Andreiu, P. Florescu, Th. Mrejeru, G. Bălașa. *Drept societar*. – București: Lumina LEX, 2003, p. 9; *Коммерческое (торговое) право* / Под ред. Ю. Е. Булатецкого, В.А. Язева. – Москва: IDFBK-PRESS, 2002, p. 79-83; И.В. Петров. *Коммерческое право: Учебник*. – СПб: Изд-во Михайлова В.А., 2001, p. 134-138; *Коммерческое право*. Том 2: Учебник / Под ред. В.Ф. Попондопуло, В.Ф. Яковлевой, 3-е изд., перераб. и доп. Том I. – Москва: Юрист, 2004, p. 97-104; R.P. Vonica. *Drept comercial. Partea Generală*. – București: Lumina Lex, 2000, p. 210; S.D. Cărpănu, C. Predoiu, S. David, Gh. Piperea. *Societățile comerciale. Reglementare, doctrină, jurisprudență*. – București: ALL Beck, 2002, p. 13-16.

⁴ *A se vedea:* Em. Munteanu. *Regimul juridic al administratorilor societăților comerciale* – București: ALL Beck, 2000, p. 35.

⁵ *A se vedea:* Gh. Piperea. *Obligațiile și răspunderea administratorilor societăților comerciale*. – București: ALL Beck, 1998, p. 1.

⁶ *A se vedea:* *Administrarea societăților pe acțiuni în economia de piață și de tranziție*. Colectiv de autori, coord. Marek Hessel. – București: ALL, 1997, p. 13-14.

⁷ *A se vedea:* V. Bonciu, Gh. Bonciu. *Aspecte teoretice și practice privind reprezentarea în dreptul comercial român* // Studii de drept românesc. An. 16 (49), nr. 1-2, ianuarie-iunie 2004, p. 178; I.L. Georgescu. *Drept comercial român*. Vol. II. – București: ALL Beck, 2002, p. 503.

⁸ *A se vedea:* V. Papu. *Dobândirea calității de administrator al unei societăți comerciale* // Revista română de drept al afacerilor 2004, nr. 7-8, p. 143.

⁹ *A se vedea:* A. Ю. Бушев, О.А. Макарова, В.Ф. Попондопуло. *Советское право зарубежных стран: Учебное пособие* / Под общей ред. В.Ф. Попондопуло. – СПб.: Питер, 2004, p. 64-69, 118-120, 177-180, 215-216, 279-280; *Гражданское и торговое право зарубежных стран* / Под общей ред. В.В. Безбаха, В.С. Пичинского. – Москва, 2004, p. 110-111; *Гражданское и торговое право зарубежных государств*. Том I / Под ред. Е.А. Василюва, Г.Н. Буднева. – Москва, 2004, p. 144-145.

¹⁰ *A se vedea:* Y. Guyon. *Droit des affaires*. Tome I (*Droit commercial général et sociétés*). 9e edition. – Paris: Economica, 1996, p. 753.

¹¹ Legea nr. 1134-XIII din 02.04.1997 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr. 38-39/332, republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 38-39/332.

¹² Legea nr. 1204-XIII din 05.06.97 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr. 45/397.

¹³ Legea nr. 135-XVI din 14.06.2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 127-130/548.

¹⁴ *A se vedea:* O. Căpănu. *Societățile comerciale în interpretarea jurisprudenței* // Revista de Drept Comercial, 1999, nr. 1, p. 11-19.

¹⁵ *A se vedea:* S. Beligrădeanu. *Raporturile juridice dintre societate și administrator cu privire la contractual de muncă* // Dreptul, 1992, nr. 9-12, p. 34; I. Turcu. *Teoria și practica dreptului comercial român*. Vol. I. – București: Lumina LEX, 1998, p. 251 și urm.

¹⁶ Codul muncii al Republicii Moldova adoptat prin Legea nr. 154-XV din 28.03.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 159-162/648.

¹⁷ Legea nr. 780-XV din 27.12.2001 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 36-38/210.

¹⁸ Legea nr. 220-XVI din 19.10.2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 184-187/711.

¹⁹ *A se vedea:* Gh. Beleiu. *Capacitatea juridică a societăților comerciale din România* // Revista de Drept Comercial, 1991, nr. 1, p. 37.

²⁰ *A se vedea:* Fr. Deak, St.D. Cărpănu. *Contracte civile și comerciale*. – București: Lumina LEX, 1993, p. 155.

²¹ *A se vedea:* S. David, Fl. Baias. *Răspunderea civilă a administratorului societății comerciale* // Dreptul, 1992, nr. 8, p. 20.

PERSOANA CU FUNCȚIE DE RĂSPUNDERE – SUBIECT SPECIAL AL INFRAȚIUNILOR DE CORUPȚIE

Ion NASTAS,

magistru în drept, doctorand

Recenzent: **Igor CIOBANU,**

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

RÉSUMÉ

La corruption est l'un des grands obstacles au développement. La corruption – moins dans le domaine de l'aide privée que dans les relations avec des gouvernements, les milieux de l'économie privée et les organisations multilatérales – réduit l'efficacité des efforts de développement, mine l'esprit de justice, affaiblit la démocratie, enrichit les riches et conforte les dictateurs. Le phénomène est répandu dans le monde entier! Pas une région, pas un pays n'y échappe.

Definind corupția drept acel fenomen social negativ care rezidă în folosirea de către persoană a funcției deținute și a posibilităților legate de ea, în scopul obținerii ilicite a unor bunuri materiale sau a altor avantaje necuvenite, observăm că comiterea acesteia este posibilă doar de către un anumit cerc de persoane.

Astfel, pentru înțelegerea deplină a fenomenului corupției și, respectiv, înaintarea unor propuneri eficiente de combatere a acesteia este necesar de a stabili persoanele susceptibile a fi trase la răspundere penală pentru comiterea faptelor de corupție, în special a celei prevăzute de art. 324 din Cod penal al Republicii Moldova,¹ și anume: coruperea pasivă.

Subiectul infracțiunii, în principiu, reprezintă persoana care a comis o infracțiune. Analizat în sensul său caracteristic terminologiei penale, îl putem defini drept persoana care este aptă pentru a fi trasă la răspundere penală pentru comiterea cu intenție sau prin neglijență a unei fapte socialmente periculoase, incriminate de legea penală.

Convențional vorbind, orice persoană, în anumite circumstanțe, poate să comită o faptă socialmente periculoasă, însă subiect al infracțiunii poate fi doar persoana căreia îi sunt caracteristice semnele stabilite de lege, și anume: discernământul și vârsta de la care este posibilă tragerea la răspundere penală.

După cum remarcă V. Pavlov, prin subiect al infracțiunii urmează să înțelegem acel cumul de semne, în baza cărora persoana fizică, care a comis o faptă socialmente periculoasă, este pasibilă de a fi trasă la răspundere penală.²

În aceeași ordine de idei, N. Kuznețova conchide că subiect al infracțiunii este persoana care a comis în mod intenționat sau prin imprudență o faptă socialmente periculoasă, prevăzută de legea penală, dacă are discernământ și a atins vârsta stabilită, iar în unele cazuri posedă un șir de semne speciale, indicate în norma penală corespunzătoare.³

Prevederi similare au fost incluse și în alin. (1) art. 21 C. pen. RM: „Subiectul infracțiunii. Sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care, la momentul săvârșirii infracțiunii, au împlinit vârsta de 16 ani”.

Analizând caracteristicile subiectului special, S. Avetian susține că prin acestea urmează să înțelegem acele semne suplimentare, inclusiv condițiile speciale, care prin cumulul lor sunt condiții necesare și suficiente pentru a recunoaște persoana în modul corespunzător, precum și reflectă capacitatea acesteia de a fi trasă la răspundere penală.⁴

Având în vedere fenomenul studiat, este evident că conceptul subiectului special este generat de specificul infracțiunilor de corupție, a căror comitere este posibilă doar în sfera unor relații sociale speciale, un prim criteriu de distingere a acestor infracțiuni fiind exprimat prin obiectul protejat de norma penală, și anume: relațiile sociale referitoare la activitatea normală și într-un cadru legal a autorităților publice cărora li se aduce atingere prin comiterea faptelor de corupție.

Elocvente ni se prezintă afirmațiile juristului N. Kornukov expuse la sfârșitul sec. XVIII: „Infracțiunile săvârșite de persoanele cu funcție de răspundere constituie ceva mai mult decât încălcări comise de către persoanele private; acestea subminează autoritatea legii și zdruncină ordinea juridică. În același timp, atribuțiile publice cu care sunt împuternicite persoanele cu funcție de răspundere le dau acestora posibilitatea de a comite cu o mai mare ușurință infracțiuni, le fac mai periculoase, persoanele private fiind puse într-o poziție inferioară față de acestea. În sfârșit, abuzând de autoritatea deținută, persoanele cu funcție de răspundere pot săvârși infracțiuni pe care persoanele private nu le pot comite”⁵.

Tot în aceeași perioadă, A. Gradovski, referindu-se la proiectul Codului penal al Rusiei, care ulterior a fost adoptat la (1903), a susținut necesitatea delimitării infracțiunilor comise de către subiecții speciali, și anume: funcționari, în cadrul exercitării de către aceștia

a atribuțiilor lor de serviciu: „Fiind chemați să participe la gestionarea afacerilor publice, funcționarilor, în acest scop, le sunt delegate atribuțiile de serviciu, concomitent fiindu-le încredințate anumite obligații. Din aceste considerente, funcționarilor le este creată nu doar o sferă specială de acțiune, distinctă de a celorlalți cetățeni – serviciul public, dar și li se deschide posibilitatea săvârșirii anumitor fapte. Ca rezultat, se lărgeste cercul infracțiunilor care pot fi comise de funcționari”⁶.

Pentru ca o persoană să întrunească condițiile necesare pentru a fi trasă la răspundere penală pentru infracțiunile de corupție, adică comise de către persoanele cu funcție de răspundere, este necesară, însă nu și suficientă, lezarea obiectului protejat, fiind obligatorie prezența și a altor elemente obligatorii.

O condiție primordială pentru recunoașterea persoanei în calitate de subiect al infracțiunii de corupere pasivă o constituie includerea acesteia în sfera relațiilor sociale protejate în baza unui act juridic al autorității publice, ceea ce înseamnă că relațiile speciale necesită participanți speciali la aceste relații. Acești participanți constituie doar o anumită categorie de persoane care dau dovadă de aptitudinile corespunzătoare și, drept consecință, spre deosebire de subiectul general, pot participa la relațiile sociale speciale, urmare a investiției lor legale în funcție.

Astfel, spre exemplu, persoana este numită în funcția de procuror doar în baza ordinului Procurorului General, în condițiile Legii Republicii Moldova „Cu privire la Procuratură”,⁷ nr. 118 din 14.03.2003.

Înșuși faptul aflării formale a unei persoane în sfera unor relații sociale speciale încă nu înseamnă că, în cazul în care va comite unele încălcări, va putea fi trasă la răspundere penală.

Dacă se va stabili că persoana a fost inclusă în aria de acțiune a unor relații speciale de către un organ incompetent sau cu încălcarea cerințelor și condițiilor înaintate de actul normativ, atunci această persoană nu va putea fi trasă la răspundere penală pentru lezarea obiectului special protejat.

Din aceste considerente actul juridic, în baza căruia persoana este inclusă în sistemul relațiilor speciale, trebuie să fie legal și întemeiat.

Mai mult ca atât, pot apărea un șir de probleme în cazul în care de către actul normativ sunt înaintate un șir de condiții obligatorii pentru ca persoana să poată fi recunoscută în calitate de subiect al relațiilor speciale, cum ar fi: vârsta, studii superioare sau lipsa antecedentelor penale, nerespectarea acestora condiționând imposibilitatea ocupării funcției date, însă persoana la momentul investiției sale în funcție a prezentat date denaturate privind starea reală a faptelor.

Astfel, spre exemplu, în conformitate cu art. 6 al Legii Republicii Moldova „Cu privire la statutul judecătorului”, nr. 544-XIII din 20.07.1995, sunt stabilite un șir de condiții obligatorii pentru a putea deține funcția de judecător, cum ar fi: „capacitate de exercițiu”, „licențiat în drept”, „nu are antecedente

penale”, „a atins vârsta de 30 de ani”⁸. Nerespectarea acestor condiții denotă incapacitatea juridică de a exercita funcția de judecător și, respectiv, actul de numire în funcție urmează a fi anulat.

În aceste condiții este analizată posibilitatea tragerii persoanei la răspundere penală pentru lezarea obiectului special; spre exemplu, o persoană cu funcție de răspundere a primit avantaje necuvenite, însă ulterior s-a stabilit că persoana dată a fost numită în funcția respectivă în baza unor documente false, cum ar fi o diplomă privind studiile superioare falsă.

Un șir de autori⁹ sunt de părere că legea penală, incriminând fapta de corupere pasivă, nu solicită ca persoana cu funcție de răspundere să fi obținut funcția în mod legal, accentul urmând a fi pus pe faptul că persoana exercită *de facto* asemenea funcție.

Nu putem accepta asemenea afirmații, reieșind din considerentul că persoana este inclusă în sfera relațiilor sociale speciale datorită calităților speciale pe care le posedă. Iar lipsa acestora, în același rând existența antecedentelor penale generează imposibilitatea absolută de a ocupa anumite funcții și, drept urmare, persoana nu mai poate fi considerată drept un subiect pertinent de a fi tras la răspundere penală pentru lezarea obiectului special, ceea ce nu înseamnă însă că pentru fapta dată persoana nu poate fi trasă la răspundere conform altor articole ale Codului penal, inclusiv conform art. 351 „Uzurparea de calități oficiale”.

Concluzionăm că prezența unui act legal de investire a subiectului în funcție în toate cazurile este o condiție necesară și obligatorie pentru a-l recunoaște în calitate de persoană cu funcție de răspundere.

O altă condiție necesară pentru a fi posibilă recunoașterea persoanei în calitate de subiect special, adică persoană cu funcție de răspundere, este ca atribuțiile funcționale ale acesteia să fie stabilite în baza unui act juridic. Prezența acestor obligații pot fi reflectate atât nemijlocit în actele de numire în funcție (contractul de muncă, instrucțiunea de serviciu), cât și în actele care stau la baza reglementării activității autorității publice (legi, hotărâri de guvern).

În procesul curmării consecințelor infracțiunii, pot fi stabilite o multitudine de acțiuni, însă la incriminarea acestor fapte trebuie să luăm în considerație că valoare juridico-penală vor avea doar acelea care pot fi executate de către persoana culpabilă și pe care societatea este îndreptățită să le solicite.

Deci, obligația de a îndeplini anumite acțiuni trebuie să fie stabilită în baza unui act juridic, ca urmare a poziției juridice speciale a persoanei cu funcție de răspundere. Lipsa unei asemenea prevederi poate determina fie recalificarea faptei comise de persoana cu funcție de răspundere, fie în genere imposibilitatea de a stabili în acțiunile ei elementele constitutive ale infracțiunii.

Spre exemplu, în cazul în care persoana cu funcție de răspundere primește un avantaj necuvenit pentru a săvârși unele acțiuni, care însă nu țin de obligațiile ei de serviciu, ea nu va putea fi trasă la răspundere

penală pentru corupere pasivă, deoarece, dat fiind că în atribuțiile sale nu sunt prevăzute atare competențe, persoana cu funcție de răspundere din start este pusă în imposibilitatea de a executa acțiunile solicitate de corupător, adică lipsește scopul săvârșirii infracțiunii de corupere pasivă. Totodată, în dependență de circumstanțele cauzei, persoana poate fi trasă la răspundere pentru infracțiunea prevăzută la art. 190 C. pen. „Escrocheria”.

Un moment important, necesar de verificat, îl constituie momentul apariției și stingerii obligației persoanei cu funcție de răspundere. În mod obiectiv, obligația juridică specială ce dă posibilitate de a acționa apare din momentul intrării în vigoare a actului juridic prin care persoana este inclusă în sfera relațiilor sociale speciale și în care sunt stipulate atribuțiile funcționale. Totodată, după cum am remarcat mai sus, în asemenea acte nu sunt indicate toate drepturile și obligațiile de care dispune persoana cu funcție de răspundere, acestea fiind complete, de regulă, prin intermediul actelor normative.

Spre exemplu, în îndatoririle de serviciu ale ofițerului de urmărire penală, angajat al Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, pe lângă obligațiunile prevăzute de Legea Republicii Moldova „Cu privire la Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției”,¹⁰ nr. 1104-XV din 06.06.2002, și contractul de muncă, intră și cele prevăzute de Codul de procedură penală al Republicii Moldova (art. 57 „Ofițerul de urmărire penală și atribuțiile lui”)¹¹, precum și ale Legii „Privind statutul ofițerului de urmărire penală”, nr. 333-XVI din 10.11.2006 (Capitolul III „Drepturile și obligațiile ofițerului de urmărire penală”).¹²

Obligația juridică specială încetează de a mai produce efecte fie din momentul abrogării actului normativ care o prevedea, fie din momentul în care persoana cu funcție de răspundere este în mod definitiv sau temporar exclusă din sfera relațiilor sociale speciale.

În practică sunt posibile cazuri când persoana nu a fost împuternicită cu anumite atribuții, însă ea samavolnic și le asumă sau o face la rugămintea persoanei în a cărei sarcină a fost pusă asemenea atribuții.

Astfel, spre exemplu, în conformitate cu prevederile alin. (2) art.1 al Legii nr. 333-XVI din 10.11.2006, nu pot avea calitatea de ofițer de urmărire penală angajații organelor de urmărire penală abilitați cu funcții de control sau de exercitare a activității operative de investigații, care au statut de persoane investite cu funcții de constatare a infracțiunilor. Totodată, sunt posibile cazuri când lucrătorul operativ, fără a fi investit cu atribuții de ofițer de urmărire penală (conform alin. (4) art. 4 al Legii nr. 333-XVI din 10.11.2006) sau fără a avea studii juridice superioare (conform alin. (1) art. 15 al Legii nr. 333-XVI din 10.11.2006), înfăptuiește acțiuni de urmărire penală și anume în legătură cu aceste acțiuni primește avantaje necuvenite.

Considerăm că și în acest caz asemenea persoane nu pot fi trase la răspundere penală pentru corupere

pasivă, deoarece lipsa unui act juridic legal întocmit de includere a persoanei în sfera relațiilor speciale (ordonanța procurorului privind atribuirea atribuțiilor de ofițer de urmărire penală) duce la inexistența subiectului special. Deci, persoana urmează a fi trasă la răspundere penală, în dependență de situație, conform prevederilor altor articole ale Codului penal, concomitent urmând a fi examinată posibilitatea tragerii la răspundere penală a persoanelor cu funcție de răspundere care în mod intenționat sau din imprudență au admis comiterea unor asemenea fapte.

Un ultim criteriu de recunoaștere penală a calității de subiect special, din a căror categorie face parte și persoana cu funcție de răspundere, este prezența la aceasta a capacității și a posibilității reale de a exercita anumite funcții.

Examinarea capacității și a posibilității reale de a exercita anumite funcții constituie o condiție obligatorie pentru soluționarea corectă a chestiunii privind existența sau inexistența în aceste cazuri a infracțiunii cu subiect special. Lipsa unor asemenea capacități sau a posibilității reale de a exercita anumite funcții poate servi drept temei de excludere a răspunderii penale.

În final, considerăm că persoana poate fi recunoscută în calitate de subiect special al infracțiunilor de corupție în cazul în care întrunește următoarele condiții:

1) fapta persoanei trebuie să atenteze asupra unui obiect special protejat de norma penală, și anume: relațiile sociale referitoare la activitatea normală și într-un cadru legal a autorităților publice cărora li se aduce atingere prin comiterea faptelor de corupție;

2) persoana urmează să fie inclusă în sfera relațiilor sociale protejate în baza unui act juridic al organului competent, adică în prezența unui act legal de investire a subiectului în funcție;

3) atribuțiile funcționale ale acesteia să fie stabilite în baza unui act juridic;

4) capacitatea și posibilitatea reală de a exercita anumite funcții.

Note:

¹ Codul penal al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 985-XV din 18.04.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 128-129.

² A se vedea: В. Павлов. *Субъект преступления и уголовная ответственность*. – Санкт-Петербург: Лань, 2000, p. 8.

³ A se vedea: Н. Кузнецова. *Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении*. – Москва: Зерцало, 2001, p. 265.

⁴ A se vedea: С. Аветян. *Соучастие в преступлениях со специальным составом*. – Москва: Юнити-Дата, 2004, p. 224.

⁵ A se vedea: Б. Волженкин. *Служебные преступления*. – Москва: Юристъ, 2000, p. 14.

⁶ *Ibidem*, p. 15.

⁷ Legea Republicii Moldova cu privire la Procuratură, nr. 118-XV din 14.03.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 73-75/328.

⁸ Legea Republicii Moldova cu privire la statutul judecătorului, nr. 544-XIII din 20.07.1995 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 59-60/664.

⁹ A se vedea: С. Аветян. *Op. cit.*, p. 235.

¹⁰ Legea Republicii Moldova cu privire la Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, nr. 1104-XV din 06.06.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 91-94/668.

¹¹ Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 122-XV din 14.03.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110/447.

¹² Legea Republicii Moldova privind statutul ofițerului de urmărire penală, nr. 333-XVI din 10.11.2006 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr. 195-198/918.

ROLUL NORMELOR DEONTOLOGICE ÎN RIDICAREA AUTORITĂȚII COLABORATORILOR VAMALI

Octavian CIOBANU,

magistru în drept

Tatiana CIOBANU,

magistru în drept

Recenzent: **Boris NEGRU,**
conferențiar universitar (USM)

RÉSUMÉ

La conduite des collaborateurs de la douane s'impose par le cadre international pour celui national ayant le but d'en assurer l'intégrité morale. Dans l'activité douanière, il y a diverses situations qui nécessitent des solutions à caractère moral. Il faut choisir entre ordre et disposition (mesure) de différent degré et force, on exige une conduite irréprochable (impeccable) pour garder la confiance de la population dans la douane.

Comme les douaniers participent à la formation de la politique d'état, ils sont tenus à la transparence, l'activité étant publique et à un haut degré de responsabilité morale.

În cazul activității organelor vamale scopul deontologiei este reprezentat de realizarea eficienței acesteia și satisfacerea nevoilor cetățeanului. Eficiența nu reprezintă numai rezultatul unei bune organizări și conduceri a activității organelor vamale. Obținerea unei eficiențe maxime depinde și de gradul de conștiinciozitate, de atitudinea conștiincioasă față de îndatoririle de serviciu ale vameșului. În cazul în care acesta are o situație juridică bine stabilită, îi sunt asigurate unele drepturi ce pot să-i permită desfășurarea activității în bune condiții, i se asigură un trai decent, vameșul se va putea dedica întru totul activității, va contribui la ridicarea autorității instituției publice din care face parte. În aceste condiții, el își va îndeplini cu conștiinciozitate sarcinile profesionale și va pune în exercițiul funcției toate cunoștințele și calitățile de care dispune.

Pe lângă obligațiile instituționalizate, vameșul are și obligații cu caracter moral, scrise sau nescrise, care circumscriu etica profesiei de vameș. Toate aceste datorii morale pe care un colaborator vamal trebuie să le respecte pe durata exercitării funcției poartă denumirea generică de „deontologie”. Prin urmare, obligațiile de ordin moral ce trebuie respectate derivă din scopul exercitării funcției publice, și anume: slujire societății și cetățenilor. În măsura în care deontologia stipulează expres aceste obligații morale, ele dobândesc dimensiune profesională.

Problema deontologiei profesionale a vameșilor în Republica Moldova este una încă nerezolvată și deocamdată nu există o soluție unică în această privință. Din care cauză specialiștii în domeniu preiau și adaptează cu succes experiența străină. La acest

capitol comunitatea internațională a elaborat un șir de documente:

✓Principiile forumului interguvernamental „Cooperarea economocă asiatică-pacifică” din iunie 1995¹;

✓Recomandarea Comitetului Miniștrilor Rec (2000) 10 privind codurile de conduită pentru agenții publici (adoptată de Comitetul Miniștrilor la 11 mai 2000, la cea de-a 106-a sesiune)²;

✓Convenția privind crearea Consiliului de Cooperare Vamală care stipulează activitatea Consiliului de Cooperare Vamală și soluționarea problemelor prin intermediul acestuia (Bruxelles, 15 decembrie 1950)³;

✓Declarația Consiliului de Cooperare Vamală privind administrarea calificată și etică în vamă de la Arusha (Tanzania, 7 iulie 1993, revizuită în 2003).⁴

Prin acest din urmă document s-a făcut un pas enorm în direcția elaborării unor principii de activitate pentru organele vamale. Declarația aprobă elementele de bază care trebuie incluse în programul național privind integritatea vămii. De rând cu reglementarea administrativă minimă, transparența, automatizarea, moralul și cultura organizațională, recrutarea și selectarea, dezvoltarea profesională, se include aprobarea Codului de conduită ca un element-cheie al oricărui program de integritate. Acesta trebuie să fie amplu și să stabilească în termeni foarte practici și clari comportamentul așteptat de la toți vameșii. Codul recunoaște natura unică a rolului vămii și standardul înalt de conduită cerut în cadrul activității vamale.

În baza acestei Declarații, Republica Moldova a aprobat un Cod de conduită, care poate juca un rol important în schimbarea atitudinii astăzi prezente față de activitatea de zi cu zi, în „convingerea că este mai

bine să fii productiv și să lupți împotriva corupției, decât să ai un comportament ilicit sau neetic”.⁵ Codul de conduită trebuie să stimuleze un astfel de comportament.

Un sistem de norme deontologice sunt necesare colaboratorilor organului vamal din mai multe motive. În primul rând, serviciul vamal reprezintă un organ public care se ciocnește zilnic cu probleme morale, care necesită un nou mod de abordare, o soluție specifică, o rezolvare în baza principiilor moralei generale sau profesionale. După cum se menționează în literatura de specialitate, caracterul acestor probleme poate fi instituționalizat și neinstituționalizat sau corporativ.⁶

În primul caz este vorba de problemele legate de relațiile interstatale, dintre societate și stat sau diferite organe ale statului. Evident că în urma acestor interdependențe apar anumite probleme care necesită o soluție morală, se cere o conduită specifică, fapt ce dezvăluie un alt aspect al naturii și destinației organelor vamale. Într-o formă restrânsă unele din aceste aspecte sunt reglementate în actele normative ale Republicii Moldova, însă adoptarea unei politici vamale desăvârșite este încă în formare. Astfel, una dintre aceste probleme este coordonarea acțiunilor vameșilor care activează în diferite structuri ale sistemului vamal. Conform Codului vamal, sistemul organelor vamale este alcătuit din mai multe organe: Serviciul vamal, birouri vamale și posturi vamale. Fiecare din acestea având scopuri, sarcini și funcții specifice. Drept rezultat, consolidarea lor sub „acoperișul” unei politici vamale unice devine o problemă de ordin moral, care se cere a fi rezolvată anume de pe poziția deontologiei profesionale. Neînțelegerea esenței acestor legături adesea implică apariția unor conflicte la nivel de organizație, precum și la nivel de stat. Este știut că în practică un inspector vamal poate primi ordine diferite de la diferiți conducători, ca funcție și grad. Nu trebuie selectate cu greu nici cazurile când la nivel de instituție sunt elaborate diverse soluții pentru una și aceeași situație, iar colaboratorul este obligat să ia o hotărâre, să poarte responsabilitate personală, morală, juridică pentru aceasta. Întru rezolvarea acestei probleme se propune aprobarea unei legislații unice pentru întreg sistemul vamal, conservarea unor prevederi generale care nu vor putea fi modificate cu ușurință, unificarea unor atribuții generale ale structurilor sistemului vamal, conștientizarea și determinarea limitelor răspunderii morale a tuturor acestor structuri. Menționăm că în Codul de conduită s-a încercat rezolvarea acestei probleme prin prevederi corporative, în preambul menționându-se: „În scopul respectării de către toți colaboratorii vamali a celor mai înalte standarde privind integritatea profesională și conduita

etică în relațiile cu publicul, comunitatea de afaceri și cu funcționarii guvernamentali...”.⁷ Astfel, o conduită etică va face posibilă rezolvarea divergențelor dintre vameșii diferitelor structuri ale sistemului vamal.

*O altă problemă morală este legată de flexibilitatea sistemului vamal, de capacitatea de a se schimba și reacționa la multiplele necesități ale societății și statului. În esență, aceasta denotă specificul și esența politicii vamale. Înfăptuirea ei eficientă va determina rolul, integritatea și încrederea populației în organele vamale. Conform Codului vamal al Republicii Moldova, politica vamală urmărește asigurarea eficienței operațiunilor vamale, reglementării schimbului de mărfuri pe teritoriul vamal al Republicii Moldova, contribuția la rezolvarea problemelor politice și comerciale privind protecția pieței interne și stimularea dezvoltării economiei naționale, alte obiective stabilite de legislație.*⁸

Prin rezolvarea acestor sarcini organul vamal poate satisface interesele unor grupuri sociale, în defavoarea altora, apăra agenții economice în dezavantajul persoanelor private, suprapune interesele statului asupra intereselor agenților economici ș.a. Aceste situații pot crea impedimente în realizarea integrității și reputației profesionale a colaboratorului vamal, din care considerent acesta este impus să-și mențină în permanență reputația și, după cum se menționează, „intențiile de bună credință”.⁹ În această privință realizarea securității naționale, protecția societății, facilitarea comerțului, combaterea contrabandei trebuie asigurate deopotrivă și în mod profesionist.

O altă problemă morală ține de elaborarea unui șir de acte subordonate legii, care interpretează Codul vamal, cum ar fi ordinele, instrucțiunile, dispozițiile, care conțin formulări diferite. Acestea, la rândul lor, nu sunt accesibile societății, din care considerent sistemul vamal se „închide” în fața societății, comunității internaționale. Aceste acte conțin și un șir de formulări, care nu permit înțelegerea unanimă a prevederilor, procedurilor și normelor în general. În legătură cu aceasta, fiecare grup social încearcă să ocolească legea, să aplice prevederea favorabilă și să interpreteze legea în felul cel mai impredictibil. Ca rezultat, problema transparenței rămâne nerezolvată în cadrul sistemului vamal. În această ordine de idei, Codul de conduită (Capitolul III, art. 8 a) obligă colaboratorul vamal să respecte Constituția și legile țării, reglementările și normele vamale, precum și orice dispoziție internă cu caracter oficial. La fel, vameșul trebuie să-și îndeplinească sarcinile cu conștiinciozitate și responsabilitate (art. 8 e).

În acest caz apare problema stabilirii responsabilității colaboratorilor organelor vamale față de stat, agenții

economici și cetățeni. Problema apare din cauza lipsei de reglementare a relațiilor dintre organul vamal și declarant. Uneori, primul acționează după propria viziune, apreciind anumite situații în dependență de nivelul de pregătire profesională, experiență, integritate morală. Alteori însă, acțiunile colaboratorilor vamali poartă un caracter abuziv, fapt ce se manifestă în limitarea drepturilor agenților economici și a persoanelor fizice. O soluție ar fi prezența unei proceduri simplificate în privința contestării acțiunilor neîntemeiate ale vameșilor într-o procedură judiciară sau administrativă.

Pe lângă faptul că legea impune imparțialitate, egalitate, legalitate, Codul de conduită cere ca colaboratorul „să nu acționeze sub influența emoțiilor puternice, arbitrarului, propriilor preferințe, determinate de opinii de orice natură” (art. 12, lit. e).

Această situație este legată de o altă problemă morală ce necesită rezolvare, și anume: acordarea unor atribuții prea largi organelor vamale. Astfel, conform art. 11 din Codul vamal, organele vamale participă la elaborarea politicii vamale a Republicii Moldova și promovează această politică.¹⁰

Însă, politica vamală poate fi îndreptată atât spre protecția producătorilor naționali, cât și spre liberalizarea celor externi. În așa fel, de această politică depinde nivelul economiei naționale, situația criminogenă legată de infracțiunile ce au legătură nemijlocită cu activitatea organelor vamale (contrabanda, spălarea banilor, terorismul internațional), calitatea controlului vamal, nivelul de asigurare a ordinii publice și morale, a vieții și sănătății oamenilor.

În scopul depășirii unor practici abuzive care defavorizează producătorul autohton, Codul de conduită, alături de actele normative, declară principiul credibilității, profesionalismului, calității serviciilor și confidențialității. Acestea fiind luate drept bază, vor putea permite sistemului vamal să-și îndeplinească sarcinile de importanță majoră pentru țară. Considerăm că în acest caz Codul putea fi completat și cu principiul transparenței și colaborării cu alte organisme sociale, în vederea excluderii intereselor prioritare ale sistemului vamal în defavoarea celor sociale.

În afara faptului că deontologia guvernează relațiile „colaborator-client”, ea domină cadrul intern al instituției, și anume: relațiile dintre colaboratori. În acest sens apar un șir de probleme cu caracter moral, care necesită a fi rezolvate prin instituirea unor norme deontologice.

Sistemul vamal, fiind un organ public, are anumite limite, chiar dacă acestea sunt mobile, permițând întregului sistem să activeze, să evolueze, să se perfecționeze. Transparența și stabilitatea sistemului vamal asigură

un nivel corespunzător de comunicare, colaborare, activitate a colaboratorilor, care au loc în baza unor norme, reguli, principii și standarde de conduită. După cum se menționează în literatura de specialitate, orice instituție publică trebuie să fie ghidată de trei verigi:

1) *veriga controlului*, care se asigură prin actele normative,

2) *veriga îndrumării*, care se pune la punct de către normele deontologice,

3) *veriga managementului* – instituirea organului de coordonare a competenței de realizare a normelor morale. Respectiv, normele, principiile și standardele de conduită a colaboratorilor vamali vor face parte din veriga îndrumării.¹¹

După cum s-a procedat în cazul Serviciului vamal, putem conchide că s-a mers pe calea instituirii Codului privind conduita etică a colaboratorului vamal, acesta fiind un instrument important în rezolvarea diverselor probleme cu caracter moral din activitatea organelor de drept. Fiind un act adoptat de însăși organizația respectivă, devine obligatoriu pentru grupul profesional dat. Respectiv, orice derogare va fi sancționată în limitele Serviciului vamal, iar hotărârea luată va putea fi atacată în instanța de judecată.

Astfel, orice problemă de ordin deontologic apărută în cadrul instituției trebuie rezolvată conform Codului de conduită, iar soluția primită poate duce la rezolvarea constructivă a problemei.

Cadrul intern al instituției poate determina un șir de probleme: cea a contrazicerilor dintre interesele personale ale colaboratorului vamal și cele ale sistemului vamal, problema epuizării morale a colaboratorului vamal, problema calității joase a activității colaboratorului vamal, problema încrederii reciproce care trebuie să persiste între organele vamale de diferit nivel, alte probleme de ordin moral, cum sunt denunțarea, mituirea, discriminarea, favoritismul, formalismul și birocrațismul. Toate aceste probleme pot căpăta o soluție doar în cazul instituirii unui mecanism de implementare a Codului de conduită, care ar asigura respectarea regulilor de către toți colaboratorii.

Acestea sunt condiționate în primul rând de faptul că activitatea colaboratorilor vamali este complexă, diversă și meticuloasă. Volumul enorm de lucru înfăptuit de vameși implică uneori complicații de ordin fizic și moral, influențând astfel calitatea îndeplinirii obligațiilor de serviciu. În special, în literatura de specialitate se menționează că pericolul psihologic poate apărea în cazul adoptării unei soluții cu responsabilitate sporită, în situații de conflict sau în alte cazuri complicate.¹²

Dacă analizăm misiunea unui vameș, putem distinge în special unele situații complicate care necesită

din partea lui soluții cu responsabilitate sporită: lupta împotriva contrabandei, curmarea trecerii ilegale peste frontiera vamală a substanțelor narcotice, armamentului, prevenirea și combaterea spălării banilor, precum și a terorismului internațional, exercitarea și perfecționarea controlului vamal, vămuirea, crearea condițiilor pentru accelerarea traficului de mărfuri peste frontiera vamală ș.a.

Este indiscutabil faptul că deontologia profesională poate propune anumite soluții în acest caz, însă recunoaștem că ea nu va face față lucrurilor fără măsuri de ordin juridic, economic, politic care trebuie să înlesnească activitatea colaboratorului vamal. La moment, în Codul de conduită se indică doar că colaboratorul vamal este obligat: să dea dovadă în cadrul serviciului de relații bazate pe responsabilitate, loialitate, egalitate în drepturi, respect și sprijin reciproc, să susțină și să acționeze în scopul combaterii fraudei, corupției, traficului ilicit de mărfuri și bunuri și a altor acțiuni ilicite, să aibă un comportament echilibrat și nediscriminatoriu (art. 8). În această ordine, Codul de Onoare a Vameșului din Federația Rusă cuprinde o prevedere care caracterizează întreaga activitate a vameșului în situații complicate – serviciul în organul vamal necesită de la personalul acestuia cutezanță și curaj, bărbăție, culmea necinstei fiind lașitatea și trădarea (art. 7).¹³ Considerăm că indicarea în Cod a unor reguli de acest tip implică respectarea lor sigură.

Interdicțiile legale prezente atât în Codul vamal, Legea serviciului în organele vamale, cât și în alte acte normative, susținute, după părerea noastră, de cele deontologice vor face posibilă soluționarea problemelor de ordin moral apărute în activitatea vameșilor. Rolul normelor deontologice vin și în sprijinul activității desfășurate de personalul vamal, totodată, în întâmpinarea cerințelor agenților economici și a persoanelor fizice. Prin respectarea acestora poate fi realizată deplina armonizare a conduitei profesionale a vameșului cu eficientizarea activității lui, exercitată în baza princi-

piilor constituționale atât în cadrul instituției, cât și în ce privește atitudinea față de persoanele ce apelează la serviciile ei.

Note:

¹ A se vedea: А.Д. Ершов. *Международные таможенные отношения*. – СПб, 2000, p. 135.

² A se vedea: *Prevenirea și combaterea corupției: documente internaționale* / Transparency International-Moldova. – Chișinău: Transparency International Moldova, 2005, p. 159.

³ <http://www.customs.md/index.php?id=49>

⁴ http://www.uino.gov.ba/download/Dokumenti/Dokumenti/eng/Revised_Arusha_Declaration.pdf

⁵ E. Obreja, V. Gîscă, N. Calenic. *Activitatea vamală în Republica Moldova și fenomenul corupției* / Transparency International-Moldova. – Chișinău: Transparency International Moldova, 2003, p. 23.

⁶ A se vedea: Е.А. Красникова. *Этика и психология профессиональной деятельности*. – СПб, 2000, p. 135.

⁷ Ordinul Serviciului Vamal cu privire la adoptarea Codului de conduită etică a colaboratorilor vamali, nr. 334-C, din 18.04.2005.

⁸ Codul Vamal al Republicii Moldova, nr. 1149-XIV din 20.07.2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Ediție specială din 01.01.2000.

⁹ A se vedea: Н.М. Блинов. *От культа таможи к таможенной культуре*. – Москва: Книга и бизнес, 2001, p. 139.

¹⁰ Codul Vamal al Republicii Moldova, nr. 1149-XIV din 20.07.2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Ediție specială din 01.01.2000.

¹¹ A se vedea: E. Obreja, V. Gîscă, T. Potîrniche. *Achizițiile publice și etica publică: viziuni privind combaterea corupției*. Transparency International-Moldova. – Chișinău: Bons Offices, 2002, p. 134.

¹² A se vedea: О.В. Афанасьева, А.В. Пищелко. *Этика и психология профессиональной деятельности юриста*. – Москва: Академия, 2001, p. 67.

¹³ Приказ Государственного таможенного комитета РФ от 3 сентября 1997, № 530, accesibil pe Internet: <http://www.inpravo.ru/data/base143/text143v872i423.htm>

RECOMANDAREA MESEI ROTUNDE „STATUTUL SOCIAL-JURIDIC AL TINERILOR”

12 aprilie 2008

mun. Chișinău

Uniunea Juriștilor din Moldova și Universitatea de Stat din Moldova au organizat la 12 aprilie 2008 masă rotundă cu genericul „Statutul social-juridic al tinerilor”. La eveniment au participat reprezentanți ai Parlamentului, Guvernului, Procuraturii Generale, Centrului pentru combaterea traficului de persoane al MAI, Ministerului Educației și Tineretului, Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, Ministerului Sănătății, Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă, Curtii Supreme de Justiție, Academiei de Științe a Moldovei, Confederației Naționale a Sindicatelor din Moldova, Senatului Suprem Studentesc și Social din Republica Moldova, profesori din instituții de învățământ superior, precum și tineri din diferite organizații nonguvernamentale (Uniunea Juriștilor din Moldova, Asociația de Tineret din Transnistria, Forța Tinerilor din Moldova, Partidul Popular Creștin Democrat, Asociația Tinerilor Cercetători din Moldova, Clubul Tinerilor Prim-Miniștri din rândul Tineretului din Moldova).

Scopul mesei rotunde – evidențierea stării reale, de fapt, a problemelor și oportunităților tinerilor din Republica Moldova.

Obiectivele de bază ale mesei rotunde:

✓ atenționarea opiniei publice și a organelor puterii de stat asupra importanței și rolului tinerilor în societate;

✓ evidențierea problemelor, din diverse domenii, cu care se confruntă tinerii la etapa actuală;

✓ elaborarea și înaintarea unor propuneri, recomandări către organele de stat întru îmbunătățirea situației de azi a tinerilor.

Participanții la masa rotundă au făcut o analiză multilaterală a dimensiunilor și caracteristicilor subiectelor puse în discuție, evidențiind multiple probleme afective și sociale, în special privind: cadrul normativ cu privire la tineret, realizarea drepturilor și obligațiilor tinerilor, pregătirea profesională a tinerilor și integrarea lor pe piața muncii, portretul tânărului, factorii de risc la care sunt expuși tinerii, tânărul familie, cultura și educația în rândul tinerilor, criminalitatea juvenilă.

Astfel, pe parcursul discuțiilor s-a constatat că relațiile cu privire la tineret reprezintă o parte inalienabilă a relațiilor sociale ce există în orice societate organizată. Prin urmare, reglementarea normativă a

acestor raporturi sociale se impune ca absolut necesară în orice stat. Pentru Republica Moldova tinerii sunt resursa ei umană cea mai valoroasă și cea mai mult apropiată de punctul central al creativității. Reglementări normative ce vizează direct acest segment al societății moldovenești au apărut, practic, odată cu declararea independenței Republicii Moldova. Astfel, au fost adoptate diferite hotărâri de Guvern, semnate acorduri și memorandumuri bi- și multilaterale între Republica Moldova și alte state. Norme cu privire la tineret conțin diferite acte legislative. Un pas foarte important în acest sens l-a constituit adoptarea Legii cu privire la tineret din 11.02.1999. Acest act legislativ definește politica de stat în domeniul tineretului, reglementează crearea de condiții sociale, economice și organizatorice pentru dezvoltarea tineretului în interesul persoanei și al societății, stabilește direcțiile prioritare de promovare a politicii de stat în domeniul tineretului. Însă, acest act legislativ s-a dovedit a fi deja depășit, dat fiind relațiile curbilinare ce se dezvoltă în ritm rapid. Considerent din care legea necesită unele modificări, care ar imprima o imagine mai bună cadrului legislativ în acest domeniu.

În perioada de tranziție a Republicii Moldova spre o societate democratică și economie liberă s-a creat o situație social-economică conceptualizată ca dificilă. Această stare de lucruri a afectat toate domeniile și categoriile sociale, însă cel mai mult au avut de suferit tinerii. În context general, tinerii sunt cel mai numeros grup social, fiind foarte sensibili la orice schimbare în domeniile economic, social și politic. Tinerii reprezintă acel segment al societății care este permanent supus presiunii din partea celorlalte categorii sociale. Ei simt necesitatea de a se angaja în câmpul muncii, a cărei remunerare să le permită satisfacerea nevoilor proprii. Dar, pentru a se angaja, de la ei se cer cunoștințe temeinice, perfecționare continuă, astfel încât să facă față exigențelor timpului.

Toate aceste circumstanțe diminuează încrederea tinerilor în viitor, fac ca aceasta să fie știrbită de nesiguranță. Nesiguranța care își are explicația, fiind foarte strâns legată de posibilitatea limitată a tinerilor de a-și realiza drepturile și de a-și îndeplini obligațiile.

În prezent problema vizând realizarea drepturilor tinerilor din Republica Moldova poate fi studiată sub mai multe aspecte.

✓ Realizarea dreptului tineretului din Republica Moldova la studii

✓ Situația tinerilor pe piața forței de muncă din Republica Moldova

✓ Ocrotirea sănătății și dezvoltarea fizică a tinerilor

✓ Dreptul tinerilor la informare

✓ Implicarea tinerilor în viața socială

✓ Susținerea tinerei familii.

Realizarea acestor drepturi presupune și realizarea obligațiilor tinerilor:

✓ De a-și satisface serviciul militar

✓ De a manifesta respect față de trecutul cultural și istoric al Republicii Moldova

✓ De a respecta legea și de a contribui la dezvoltarea societății.

În acest context este de subliniat că drepturile și îndatoririle tinerilor din Republica Moldova sunt prevăzute și garantate prin legi și acte normative, însă situația *de facto* diferă mult de cea legiferată. Respectarea reală a prevederilor legale se lasă așteptată, ceea ce denotă fragilitatea mecanismelor pentru realizarea literei legii.

De asemenea, o problemă cu care se confruntă permanent tinerii vizează formarea unei familii. În Republica Moldova, familiile tinere întâmpină numeroase dificultăți pe care în mare parte nu le pot depăși: **a) indemnizațiile mici** oferite de stat ca o politică de susținere financiară a mamelor cu copii pentru a încuraja natalitatea, aceste sume infime fiind insuficiente pentru întreținerea nici chiar în volum de 50 la sută a unui nou-născut, care necesită o îngrijire deosebită; **b) violența în familie;** **c) problema locativă** și altele.

La fel de stringentă rămâne problema privind criminalitatea juvenilă. Cu părere de rău, tinerii apar tot mai des în calitate de subiecți ai faptelor penalmente pedepsibile. Vin să confirme cele spuse și datele prezentate de MAI privind criminalitatea în rândurile tineretului pentru anul 2007. Astfel, din numărul total de infractori, 8201 persoane fac parte din categoria de vârstă 16-29 ani, ceea ce constituie 53,6% din numărul lor total. Situație ce trezește îngrijorare, impunându-se necesitatea luării de măsuri eficiente întru reducerea și stoparea criminalității în rândurile tineretului.

S-a subliniat, de asemenea, că există o diferență radicală în ce privește posibilitățile tinerilor din localitățile urbane și cele rurale. Pentru tinerii de la sate această diferență se face pronunțat simțită în problema educației și instruirii. Tinerii de la sate nu au acces la informație, nu dispun de tehnici moderne de obținere a acesteia (numeroase instituții de învățământ – școli, licee – nu sunt asigurate cu calculatoare, în special conectate la Internet etc.).

În contextul celor menționate mai sus apare întrebarea: Cine este totuși tânărul de astăzi? Își cunoaște el bine drepturile și obligațiile?

Pe de o parte, în mare măsură este un sceptic, care nu crede în ceea ce i se spune la orele de instruire, deoarece la orice pas se confruntă cu contrariul. Din cauza că nu este atras în activitatea social-economică, politică, culturală și de alt ordin devine pasiv, apoi și indiferent. Convins că de părerea lui puțin se ține cont (sau chiar este trecută cu vederea) și că pentru el mereu decid cei mai mari, tânărul treptat se conformează situației, transformându-se într-un simplu consumator de bunuri, lipsindu-i însă intenția de a le produce. În dorința de a duce o viață cât mai frumoasă, pe bani nemuncați, el treptat degradează și în cele din urmă ajunge să săvârșească crime.

Pe de altă parte, sunt create condiții pentru formarea modernă a tinerilor cu viziuni avansate, democratice, care îi fac activi, vișători, dar care în mare parte nu se pot realiza. Dar și în aceste cazuri se observă deformări și exagerări în psihologia tinerilor. Fiind bine instruiți, bine informați, unii tineri se consideră atotștiutori, nu tolerează alte puncte de vedere, sfaturi, observații și îi tratează pe cei din jur, inclusiv părinții, profesorii etc., de pe o poziție ierarhică. În același timp, mai persistă legătura între originea de clasă, situația economică, social-statutară a mediului de proveniență al tinerilor și reușita lor socială, care influențează negativ relațiile tinerilor provenind din diferite pături sociale. Într-o societate democratică și care tinde spre edificarea statului de drept diferențe de acest gen trebuie să dispară. Asupra soluționării acestei probleme trebuie să muncească atât funcționarii publici, profesorii, părinții, societatea în întregime, cât și tinerii, care trebuie să conștientizeze faptul că o fac pentru ei înșiși și că anume ei reprezintă viitorul societății, iar acest viitor poate fi construit doar prin eforturi comune.

Astfel, putem menționa că problematica tineretului din Republica Moldova este una complexă, care implică aspecte de ordin juridic, economic, psihologic și de altă natură. Prin urmare, generalizând cele discutate mai sus și fiind analizate diferite aspecte ale problemei privind statutul social-juridic al tânărului, s-a ajuns la concluzia că, actualmente, tinerii se confruntă cu următoarele probleme:

✓ caracterul nedesăvârșit al cadrului normativ, precum și nerealizarea în practică a prevederilor legislative privind tineretul;

✓ existența factorilor de risc care contribuie la creșterea criminalității juvenile;

✓ rata înaltă a șomajului;

✓ lipsa unui venit adecvat în raport cu creșterea prețurilor;

✓ incertitudinea generală privind viitorul;

✓ lipsa mijloacelor de acces la informație (în special în localitățile rurale);

✓ incertitudinea privind crearea unei familii, cauza fiind posibilitățile materiale limitate;

✓ diminuarea importanței opiniei tinerilor în procesul de luare a deciziilor.

În urma analizei situației tineretului, real existente în Republica Moldova, și constatării faptului că tinerii sunt o categorie socială foarte importantă, dar în același timp vulnerabilă, studiind practica și situația tineretului din statele vecine și din Uniunea Europeană, ținând cont de aspirațiile și năzuințele statului nostru de a se integra în Uniunea Europeană, luând în considerație faptul declarării anului 2008 „Anul Tineretului”, în dorința de a-și aduce propria contribuție în procesul de promovare a Republicii Moldova ca stat democratic și de drept, Uniunea Juriștilor și toți participanții la masa rotundă vin cu următoarele propuneri care, consideră, vor putea fi utile pentru a îmbunătăți situația în diferite domenii care implica tineretul:

1. Îmbunătățirea cadrului normativ care reglementează relațiile privind tineretul.

2. Atragerea proiectelor cu finanțare străină ce au ca scop susținerea tineretului.

3. Crearea în localitățile rurale și urbane a Centrelor pentru Tineret.

4. Crearea „Consiliilor de Tineri” pe lângă președinții de raioane și primarii localităților, în care ar fi încadrați atât tinerii de la sate, cât și cei de la orașe.

5. Crearea centrelor și consiliilor ar trebui reglementată prin lege, astfel încât aceasta să constituie o obligație pentru autoritățile locale, nu însă pur și simplu o „recomandare”, cum este prezenta.

6. Consolidarea sistemului de rețele de socializare în școli, fapt ce ar conferi elevilor mai multe alternative de exprimare, valorizare, astfel determinând procesul de formare și dezvoltare a tânărului.

7. Organizarea unor activități diverse cu caracter sportiv, cultural, artistic, economic, științific care ar crea sentimentul de apartenență la școală, de mândrie de a fi elevi ai unei școli, creând posibilități egale atât pentru tinerii din mediul rural, cât și din cel urban.

8. Introducerea cursurilor de „etică” ca disciplină de studii opțională.

9. Profesorii care vor preda aceste cursuri vor trebui să fie pregătiți și instruiți la nivel, astfel încât copiilor să le fie interesant, să frecventeze cu plăcere aceste lecții; doar în așa caz cursurile vor produce efectele scontate.

10. Atragerea cadrelor didactice tinere în localitățile rurale.

11. Lipsa cadrelor didactice constituie o problemă majoră cu care se confruntă satele; aceiași profesori predau două sau mai multe discipline. Majoritatea profesorilor tind spre orașe mari, iar în localitățile rurale rămân doar profesori de vârstă a treia care cu greu țin piept „tendințelor moderniste” ale tânărului de azi.

12. Ar fi util și necesar ca numărul celor care vor să-și facă studiile prin contract în instituțiile de învățământ superior să nu fie limitat, astfel încât tinerilor să li se asigure posibilitatea de a-și exercita drepturile fundamentale, în spiritul dreptății și democratismului. Practica îndelungată a existenței umane a demonstrat ca numai un om cu educație complexă va fi capabil să se adapteze cerințelor în continuă schimbare.

13. Majorarea indemnizațiilor oferite mamei din partea statului, ca o politică de stimulare a natalității și susținere financiară a tinerelor familii.

14. Creditarea reală a tinerelor familii, nu doar una la nivel stipulativ.

15. Oferirea spațiilor locative de către stat spre folosință pe perioada activării în serviciul public.

16. Crearea spațiilor de serviciu pentru tinerii specialiști și oferirea acestora spre folosință, cu posibilitatea ulterioară de răscumpărare pe termen lung a dreptului de proprietate.

17. Reieșind din faptul că pentru anul 2007 din numărul total de infractori 8201 de persoane fac parte din categoria de vârstă 16-29 ani, ceea ce constituie 53,6%, considerăm că ar fi binevenită implementarea intensivă, în practică, în raport cu tinerii, a mecanismului de aplicare a pedepsei penale „munca neremunerată în folosul comunității”, prevăzută de art. 67 din Codul penal. Acest mecanism de realizare a politicii juridico-penale a statului exprimă avantajul că cei condamnați la o astfel de pedeapsă nu sunt izolați de societate, de familie, ci rămân a fi reeducați în cadrul societății; prin urmare, tentația de a comite recidivă din partea persoanelor respective este substanțial redusă.

* * *

Propuneri de modificare a Legii cu privire la tineret, nr. 279-XIV din 11.02.1999

Art. 2 alin. (6) – noțiunea „organizație obștească” se înlocuiește cu „asociație obștească”.

Justificare – Legea cu privire la asociațiile obștești, nr. 837-XIII din 17.05.1996, prevede noțiunea de „asociație obștească”, dar nu de „organizație obștească”. Din acest considerent, pentru a diminua coliziunile normative, este necesară efectuarea unei modificări legislative.

Art. 2 se completează cu un alineat, care va avea următorul conținut:

„Tineri aflați în dificultate – tineri cu dizabilități, tineri orfani, tineri refugiați, tineri în conflict cu legea,

tineri victime ale actelor de violență, tineri cu supraveghere parentală insuficientă, tineri în dificultate socioeconomică, tinerii din instituții de învățământ special.”

Justificare – aceste categorii de tineri sunt o pătură socială foarte vulnerabilă și necesită o tratare deosebită din partea statului. Includerea acestei categorii în Legea tineretului va atenționa și va spori considerațiunile autorităților responsabile în ceea ce privește luarea de măsuri speciale pentru ameliorarea situații existente.

Art. 5 se completează cu lit. e), care va avea următorul conținut:

„Tineri aflați în dificultate”.

Art. 8 se completează cu lit. c), care va avea următorul conținut:

„elaborează și asigură realizarea programelor de integrare socială a tinerilor aflați în dificultate”.

Justificare – deoarece tinerii aflați în dificultate sunt o categorie specială de tineri, necesită a fi elaborate programe și proiecte corespunzătoare, care să vizeze, în special, diminuarea consecințelor vulnerabilității acestei categorii sociale.

Art. 11 se completează cu lit. g), care va avea următorul conținut:

„crează condiții favorabile pentru îmbogățirea spirituală a tinerilor, cultivarea unei atitudini respectuoase față de istoria și tradițiile statului, dezvoltarea spiritului patriotic”.

Justificare – în condițiile perioadei de tranziție a statului nostru și ale impactului instabilității sociale asupra valorilor identității naționale este necesară atenționarea legislativă a autorităților publice privind luarea măsurilor de cultivare și valorificare a spiritualității de neam în rândurile tinerilor.

Art. 13 alin. (4) lit. c) – cuvintele „tinerilor veniți din penitenciare și din instituțiile de învățământ special” se înlocuiesc cu cuvintele „tinerii aflați în dificultate”.

Justificare – tinerii aflați în dificultate sunt o categorie socială mult mai complexă, cuprinzând și pe cea nominalizată în textul legii, adică cea a tinerilor veniți din penitenciare și din instituțiile de învățământ special.

Art. 14 alin. (1) se completează după cum urmează:

După cuvântul „este” se adaugă cuvintele „consultativ și coordonator”.

Art. 19 alin. (1) lit. d) se abrogă.

Justificare – concentrarea atribuțiilor de consultanță și coordonare, fiind puse în competența unui singur organ format pe lângă organul central de specialitate, va contribui la: eficientizarea activității, optimizarea organizatorică, reducerea mijloacelor financiare și economice pentru întreținerea aparatului de lucru, evitarea coliziunilor de competență și, prin urmare, la concentrarea responsabilităților funcționarilor.

Art. 21 alin. (1) se abrogă.

Justificare – prevederea legală existentă s-a dovedit a fi ineficientă, deoarece din momentul intrării în vigoare încă nu a fost adusă la îndeplinire (în acest sens poate fi verificată necorespunderea Legilor bugetului de stat pentru anii 2001-2008 cu prevederile art. 21 alin. (1) al Legii cu privire la tineret). Din aceste motive, pare a fi mai justificată rămânerea în vigoare doar a alin. (3), (4) art. 21, care nu permit materializarea cărorva lacune și coliziuni normative.

Nicolae ROȘCA, doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

Sergiu BĂIEȘU, doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

Recenzie la manualul (cursul de prelegeri) „Dreptul economic (partea generală)”

elaborat de

Eugenia COJOCARI, doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

Introducere

Progresul tehnico-științific din sec. XX a contribuit la apariția unor noi activități umane, devenite obiect de cercetare al științelor exacte și al științelor sociale. În domeniul dreptului, apariția unor noi tipuri de activități a dus la fundamentarea științifică a noi ramuri, subramuri, instituții ale dreptului, precum și a unor noi discipline de studii, cum ar fi dreptul mediului, dreptul proprietății intelectuale, dreptul transporturilor, dreptul concurenței, dreptul societăților comerciale, dreptul pieței valorilor mobiliare, dreptul succesoral, dreptul rural, dreptul pieței vitivinicole, dreptul medical, dreptul cosmic etc.

În virtutea acestor tendințe, oamenii de știință, cadrele didactice, dar și practicienii cu o bogată experiență elaborează cursuri de lecții, manuale, monografii, comentarii, publică articole științifice în care își propun ca scop analiza fenomenelor juridice în toată complexitatea lor. În astfel de lucrări este evidentă tendința spre facilitarea înțelegerii acestor fenomene de către cei care studiază și aplică dreptul pentru ca, în final, să contribuie la aplicarea corectă și coerentă a dispozițiilor legale. În anii de după declararea independenței Republicii Moldova doctrina juridică s-a îmbogățit cu sute de publicații care au ca obiect de analiză legislația națională. Majoritatea lor sunt utile studenților, masteranzilor, juriștilor de carieră, contribuind implicit la creșterea influenței doctrinei juridice asupra practicii de aplicare a normelor de drept.

Apariția de sub tipar a unor noi lucrări teoretice în domeniul dreptului sunt inevitabile și binevenite. Însă, concomitent cu lucrările utile, apar și lucrări care provoacă discuții: unele datorită abordării specifice a subiectelor cercetării, altele, lucrări metodico-didactice, care, datorită calității joase, prejudiciază imaginea profesiei de jurist și chiar a statutului de cadru profesional didactic. În aceste condiții sunt binevenite recenziile, dar și unele opinii ale forurilor științifice (consilii științifice, senate, seminare de profil, catedre), care ar servi ca mecanisme profesioniste de control al publicațiilor, făcând o delimitare între lucrările de calitate și cele elaborate în pripă, necalitative, capabile să prejudicieze procesul de învățământ.

Obiect al prezentei recenzii este cursul de prelegeri (numit și manual) intitulat „Dreptul economic (partea generală)”, elaborat de Eugenia Cojocari, doctor habilitat în drept, profesor universitar.

I. Precizări prealabile

Apărut la finele anului 2007, înmănușat într-o carte, cursul de prelegeri a nimerit în vizorul subsemnaților datorită faptului că domeniul de cercetare este dreptul privat; ori, după cum afirmă autorul, normele care formează dreptul economic reglementează *relațiile patrimoniale și personal nepatrimoniale care în continuare se prefac în raporturi juridice economice** (pag. 14, 15) și al cărui obiect, pe de o parte, *este mai îngust decât cel al dreptului civil* (pag. 24), iar, pe de altă parte, *este o ramură mai largă* (pag. 13) decât dreptul afacerilor (comercial).

Pe lângă faptul că avem obligația profesională de a studia literatura juridică ce se publică în domeniul de interes științific, pe noi, subsemnații, ne interesează și modul în care se asigură interconexiunea între diferitele discipline predate la facultate, precum și existența de contradicții considerabile între opiniile expuse la diferite etape ale procesului de instruire.

După studierea cursului respectiv, am ajuns la unele concluzii, pe care dorim să le facem publice pentru a contribui la evitarea apariției unor lucrări cu defecte de acest gen.

II. Analize cu caracter general

O lucrare didactică (manual, curs de lecții etc.) destinată celor care se pregătesc să devină juriști trebuie să încorporeze un minim de obiective.

În primul rând, lucrarea didactică trebuie să asigure însușirea bazei legislative în vigoare pe teritoriul statului, autorul indicând cu precizie denumirea și numărul actului normativ, sursa în care acesta a fost publicat.

În măsura în care este posibil și util, trebuie studiate și actele normative care au existat în trecut și chiar baza legislativă a altor state. Trimiterea la izvoare trebuie să se facă cu maximă precizie, astfel încât studentul să înțeleagă că actul normativ a fost deja abrogat sau că este act normativ al unui alt stat.

Lucrarea „Dreptul economic (partea generală)” nu respectă cerințele privind utilizarea actelor normative.** Faptul acesta nu este o greșeală sau o întâmplare, ci o practică sistematică a autorului. De exemplu, *Legea nr. 998/1992 cu privire la investițiile străine* a fost

* În toate textele preluate din lucrarea recenzată sub formă de trimitere, afirmație etc. s-a păstrat ortografia autorului.

** Manualele, cursurile de lecții și lucrările metodico-didactice trebuie să fie modele de acuratețe, precizie și logică pentru autorii referatelor, tezelor anuale, tezelor de licență și de magistr.

abrogată în anul 2004 prin *Legea nr. 81/2004 cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător*. Autorul însă face trimitere la această lege la pag. 28, 179 fără a preciza că nu mai este în vigoare, că este înlocuită printr-o altă lege. De aceeași superficialitate a dat dovadă și atunci când:

– la pag. 173, s-a făcut trimitere la *Legea nr. 186/1998 cu privire la administrația publică locală*, abrogată în 2003 prin *Legea nr. 123* cu aceeași denumire, abrogată, la rândul ei, în 2006 prin *Legea nr. 436*;

– la pag. 77, s-a făcut trimitere la *Legea nr. 786/1996 cu privire la faliment*, abrogată în anul 2001 prin *Legea insolvenței nr. 632*;

– la pag. 45, s-a făcut trimitere la *Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 256 din 27 decembrie 1991 cu privire la liberalizarea prețurilor și tarifelor și la protecția pieței interne*, abrogat la 1 ianuarie 1995;

– la pag. 76, s-a făcut trimitere la *Legea nr. 395/1999 cu privire la avocatură*, abrogată prin *Legea nr. 1260/2002* cu privire la avocatură;

– la pag. 76 s-a făcut trimitere la *Legea nr. 1153/1997 cu privire la notariat*, abrogată prin *Legea nr. 1453/2002* cu privire la notariat;

– la pag. 29, 180, s-a făcut trimitere la *Legea nr. 112/1994 cu privire la susținerea și protecția micului bussines*, abrogată prin *Legea nr. 206/2006* privind susținerea sectorului întreprinderilor mici și mijlocii;

– la pag. 9, 28 și 130, s-a făcut trimitere la *Legea nr. 459/1991 cu privire la proprietate*, abrogată prin *Legea nr. 54/2007*;

– la pag. 147-152 s-a făcut trimitere la *Legea cu privire la privatizare*, abrogată prin *Legea nr. 121/2007* privind administrarea și deținerea proprietății publice.

În Cursul de prelegeri nu se analizează și nici nu se face trimitere la astfel de acte normative importante pentru activitatea de întreprinzător din Republica Moldova cum ar fi: *Legea nr. 81/2004* cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător; *Legea nr. 235/2006* cu privire la principiile de bază de reglementare a activității de întreprinzător; *Legea nr. 206/2006* cu privire la susținerea sectorului întreprinderilor mici și mijlocii.

Legea nr. 93/1998 cu privire la patenta de întreprinzător a suferit mari modificări prin *Legea nr. 208/2006*, care a provocat mitinguri și proteste stradale. Despre această modificare nu se menționează absolut nimic în lucrare, iar legea se reproduce fără modificările menționate (pag. 103-110).

La pag. 10, autorul face trimitere la *Legea cu privire la privatizarea întreprinderilor de stat*. O astfel de lege însă nu există și nici nu a existat vreodată în Republica Moldova.

La pag. 58-59, autorul face trimitere la *Legile nr. 67-68/1997, nr. 166-168/2000, nr. 144-145/2002*, însă printre actele legislative din Republica Moldova nu

sunt legi cu astfel de numere. Subsemnații își dau seama de faptul că autorul a confundat numărul Monitorului Oficial în care a fost publicată legea cu numărul atribuit legii de Parlament.

La pag. 31-32, autorul face o analiză distinctă a *obiceiului și uzanțelor*¹ ca izvoare ale dreptului economic. Potrivit *Dicționarului de sinonime al limbii române*², *Dicționarului limbii române moderne*³, *Dicționarului explicativ al limbii române*⁴ și *Dicționarului universal al limbii române*⁵, cuvântul „uzanță” este sinonimul cuvântului „obicei”. Din esența reglementărilor legislative se desprinde unica concluzie posibilă: „uzanța”, reglementată de art. 4 din Codul civil al Republicii Moldova, și „obiceiul”, reglementat de mai multe articole din Codul civil al României, reprezintă același fenomen juridic.

Mai mult decât atât, caracterizând obiceiul ca izvor al dreptului economic, autorul, la pag. 31, aduce exemple prin invocarea dispozițiilor art. 970, 1450, 600, 607, 610, 1080 din Codul civil. Ar fi binevenit să se precizeze că aceste articole sunt din Codul civil al României, deoarece, în lipsa unei astfel de precizări, studenții și masteranzii ar putea crede că autorul se referă la Codul civil al Republicii Moldova.

În al doilea rând, lucrarea didactică trebuie să ajute studenții la însușirea noțiunilor, fenomenelor și instituțiilor juridice, care, expuse într-o consecutivitate logică, trebuie analizate astfel, încât esența reglementărilor juridice să fie dezvăluită în toată complexitatea ei.

Studentului, masterandului, uneori și practicianului nu le este suficientă reproducerea normei legale fără lămurirea locului și importanței ei în sistemul de norme juridice, impactului asupra relației sociale pe care o reglementează. Se cere interpretarea acestei norme în sensul conceput de legiuitor, elucidarea motivelor obiective care au dus la elaborarea ei, a legăturii dintre ea și alte norme, a modului în care trebuie aplicată, precum și a altor amănunte care ar ajuta studentul, masterandul sau practicianul în activitatea profesională.

Cursul de prelegeri sau manualul nu trebuie să repete literal legea. El este menit să ajute în relevarea legăturii dintre normele aceluiși act, precum și dintre normele diferitelor acte normative.

Cursul analizat reprezintă în mare măsură o simplă reproducere a normelor legale. O astfel de reproducere este chiar condamnată, căci se face cu atâta precizie, încât sunt păstrate expresii de genul: *se anexează la prezenta lege* (pag. 104), *din anexa la prezenta lege* (pag. 106, 109), *prezentul acord, prezentul articol* (pag. 48, 49, 51), *din punctul 1 al prezentului articol* (pag. 119), *prezenta lege stabilește* (pag. 156) etc.

Texte legale copiate, fără ca autorul să intervină cu interpretări, precizări, corelări și cu alte explicații de natură să faciliteze înțelegerea materialului pot fi găsite în special la:

– pag. 103-110, unde textul Legii nr. 93/198 cu privire la patenta de întreprinzător este preluat cu atâta precizie, încât s-au păstrat și expresiile *se anexează la*

prezenta lege (pag. 104), din anexa la prezenta lege (pag.106) etc.;

– pag. 34-41 și pag. 55-58, care conțin articole din Legea nr. 105/2003 cu privire la protecția consumatorilor;

– pag. 47-51, preluări din Legea nr. 1103/2000 cu privire la protecția concurenței și din Acordul cu privire la promovarea unei activități antimonopol coordonate ale statelor CSI cu expresii ca *prezentul acord*, *prezentul articol* (pag. 48,49,51);

– pag. 90-93, preluări din Legea nr. 93/1998 cu privire la patenta de întreprinzător (anexa);

– pag. 94-95, unde este copiat art. 10 din Legea nr. 845/1992 cu privire la antreprenariat și întreprinderi;

– pag. 163-168, preluări din Legea cu privire la întreprinderea de stat;

– pag. 168-173, preluări din Regulamentul model al întreprinderii municipale.

De asemenea, considerăm necesar să menționăm necorespunderea dintre denumirile capitolelor, paragrafelor și cuprinsul lor, în care nu se găsește răspunsul la ipotezele pe care aceste denumiri le sugerează. Ca exemplu invocăm Capitolul 9 *Contribuția privatizării proprietății de stat și municipale la dezvoltarea economiei de piață*, în cuprinsul căruia nu există explicația faptului în ce măsură privatizarea a contribuit la dezvoltarea economiei de piață. Același lucru se referă și la Capitolul 2 *Caracteristica juridică a economiei de piață*, paragraful 2 *Formele economiei de piață* (pag. 36), Capitolul 5, paragraful 2 *Caracteristica juridică a diferitor forme de venituri* (pag. 71-73), Capitolul 8, paragraful 6 *Structura economică a patrimoniului. Regimul juridic al capitalului social și funcțiile lui* (pag. 142-145) etc.

La pag. 32, paragraful *Particularitățile analogiei legii și analogiei dreptului* sugerează ideea că în dreptul economic aceste fenomene juridice ar avea anumite particularități. De fapt însă, după reproducerea art. 5 alin.(1) și (2) din Codul civil, autorul se mărginește doar la remarca: *Legislația economică nu conține o astfel de prevedere expresă, dar considerăm că analogia poate fi aplicată și în această ramură* (pag. 32) sau *Considerăm că și în dreptul economic poate fi folosită analogia dreptului* (pag. 33).

În al treilea rând, un curs de lecții sau un manual trebuie să asigure continuitatea materiilor care se studiază la facultate, aprofundarea cunoștințelor acumulate anterior de student prin asimilarea de noi materii, expuse clar, explicit, care să contribuie la formarea unor aptitudini practice de viitor specialist. Este important ca afirmațiile autorului să nu vină în contradicție unele cu altele. În cazul în care ideile sale sunt contrare altor opinii expuse în aceeași problemă, autorul trebuie să le argumenteze.

În sensul expus, observăm că, la pag. 24–25, paragraful *Delimitarea dreptului economic de alte ramuri de drept* sugerează cititorului că dreptul

economic este o ramură a dreptului. În cuprinsul acestui paragraf însă se face o încercare vagă de a distinge dreptul economic de dreptul civil. Menționând că dreptul economic are propriul ansamblu de norme juridice, autorul include în componența acestuia instituții ale dreptului civil, cum ar fi *dreptul de proprietate și alte drepturi reale, obligațiile și contractele, răspunderea civilă* (pag. 23), fără a aduce argumente care ar justifica această încorporare. În continuare, a evitat să supună analizei distincția dintre dreptul economic și alte ramuri, subramuri și instituții ale dreptului. Nu este explicată nici corelația sau distincția dreptului economic în raport cu alte drepturi (dreptul afacerilor, dreptul concurenței, dreptul proprietății intelectuale, dreptul fiscal) incluse în programul de studii la Facultatea de Drept, ale căror părți componente se încorporează de autor în conținutul materiei numite „drept economic” (pag. 24).

Nu putem trece cu vederea contradicțiile dintre structura declarată a Cursului și structura publicată. Astfel, la pag. 23 autorul afirmă: *În prima parte a dreptului economic (n.n. – partea generală) sunt incluse: noțiuni și sistemului de drept și economice, obiectul, principii, metode, institutul activității de întreprinzător, dreptului de proprietate a acestora și altor drepturi reale, institutul subiectelor dreptului și categoriile acestora, obligațiilor dreptului economice și contractele, instituția răspunderii juridice în dreptul economic, etc.*

În realitate, în „Dreptul economic (partea generală)”, au fost publicate 11 capitole care nu neapărat coincid cu cele indicate la pag. 23. În continuare enumerăm capitolele lucrării recenzate pentru a se vedea intenția autorului și realizarea ei. Astfel, au fost publicate următoarele capitole: Capitolul 1 – „Noțiuni introductive despre dreptul economic”, Capitolul 2 – „Caracteristica juridică a economiei de piață”, Capitolul 3 – „Noțiuni juridice privind concurența, formele și reglementarea ei. Protecția concurenței loiale”, Capitolul 4 – „Reglementarea juridică a activităților de monopol și formele acestuia (de stat, natural)” Capitolul 5 – „Caracteristica juridică a noțiunii de venit și formele acestuia”, Capitolul 6 – „Analiza juridică a activității economice (de întreprinzător). Mecanismele juridice de reglementare a activității economice”, Capitolul 7 – „Caracterizarea subiectelor dreptului economic”, Capitolul 8 – „Proprietatea – fundamentul activității economice. Particularitățile regimului juridic al patrimoniului persoanelor juridice care practică activitate de întreprinzător”, Capitolul 9 – „Contribuția privatizării proprietății de stat și municipale la dezvoltarea economiei de piață”, Capitolul 10 – „Participarea statului și administrației publice locale în desfășurarea activității economice de întreprinzător”, Capitolul 11 – „Șomajul, inflația și alte efecte negative ale dezvoltării economiei de piață”.

Astfel, nu există o corelație între ceea ce se declară că ar trebui să includă dreptul economic și ceea ce se publică de fapt.

La pag. 184-188, autorul a inclus lista lucrărilor care pot fi studiate de cei care urmează cursul de lecții. O bună parte din lucrările recomandate nu au nimic comun cu materia studiată în cursul de *Drept economic*. Subsemnații nu au înțeles la care dintre temele propuse în cursul de *Drept economic* pot fi utile astfel de lucrări ca: „Elemente de drept notarial”, „Principii ale activității notariale”, „Răspunderea juridică a notarilor”, „Drepturile presupusului și învinutului în procesul judiciar”, „Arenda în agricultură”, „Răspunderea civilă a administrației publice” și altele asemenea.

III. Analize cu caracter particular

La pag. 12 autorul cursului „Drept economic” afirmă: *În literatura de specialitate se folosesc mai mulți termeni care denumesc această ramură de drept. Astfel cunoscuții autori autohtoni Băieșu S. și Roșca N., denumesc această ramură: dreptul afacerilor; care după cum se exprimă ei, este o denumire modernă a dreptului comercial, prin care ei înlocuiesc noțiunile de întreprinzător, business, activitate comercială, activitate de antreprenariat sau activitate economică. Dar tot acești autori nu sunt consecvenți deoarece reduc relațiile economice la relații comerciale. Noi nu susținem această denumire deoarece cuvântul „afaceri” nu are un sens pozitiv în practica folosirii lui. Astfel, în dicționarul explicativ al limbii române se scrie că: „afacere sau afacerism, este folosirea sau utilizarea în tranzacții comerciale, financiare, industriale de interes personal a poziției sociale, profesionale sau politice a cuiva.*

Aceste fraze cuprind câteva afirmații în legătură cu care găsim de cuviință să facem unele precizări.

3.1. Cu privire la denumirea ramurii. Afirmația cunoscuții autori autohtoni Băieșu S. și Roșca N., denumesc această ramură: *dreptul afacerilor* (pag. 12) nu corespunde adevărului. În primul rând, regretăm că nu s-a atras atenția asupra faptului că subsemnații, în cursul *Dreptul afacerilor*, editat în 2004, au evitat să califice dreptul afacerilor ca ramură de drept, deși nu exclud o fundamentare în viitor a acesteia (a se vedea: *Dreptul afacerilor*, pag. 16). În al doilea rând, poziția expusă în *Dreptul economic* este duplicitară; or, pe de o parte, se afirmă că materia încorporată în *Dreptul economic* este numită de subsemnați *Dreptul afacerilor* (pag. 12), iar, pe de altă parte, că *dreptul economic nu este o alternativă dreptului afacerilor sau dreptului comercial* (pag. 13).

O contrapunere a cuprinsului *Dreptului afacerilor* (volumul I, publicat în 2004, și volumul II, publicat în 2006) cu cel al lucrării recenzate evidențiază că, în genere, aceste lucrări încorporează materii diferite. Deși unele părți componente analizate în *Dreptul afacerilor* se regăsesc și în *Dreptul economic*, ele au însă o structură și un stil de expunere cu totul deosebite.

3.2. Cu privire la reducerea activităților economice la cele comerciale. Autoarea *Dreptului economic* ajunge la concluzia că subsemnații au redus

activitățile economice numai la activitățile comerciale (pag. 12), afirmând precum că ei ar exclude din activitatea de întreprinzător activitățile de producție, de prestări servicii etc.

Această afirmație este falsă, deoarece în *Dreptul afacerilor* (volumul I) se subliniază expres faptul că *afaceri sunt toate activitățile de extragere, cultivare și confecționare a bunurilor materiale, de executare a lucrărilor, de prestare a serviciilor* (pag. 3). De asemenea, definind noțiunea *activitate economică* în același volum și clasificând-o după anumite criterii, subsemnații au evidențiat o *activitate economică aducătoare de profit* numită și *activitate de întreprinzător sau afacere* care include *acțiunile de confecționare (extragere, cultivare) a bunurilor, de prestare a serviciilor, fie acțiuni de punere în circulație a bunurilor și serviciilor de la producător la consumator* (pag. 46). Mai mult decât atât, subsemnații au preluat integral analiza termenului *comerț* din manualul respectabilului profesor de drept comercial Stanciu Cârpenaru⁶ pentru a le explica studenților aspectul etimologic, economic și juridic al acestui termen (pag. 4, subsol, nota de trimitere 4).

3.3. Cu privire la sensul negativ al cuvântului „afacere”. La pag. 12, autoarea afirmă: *„cuvântul „afaceri” nu are un sens pozitiv în practica folosirii lui. Astfel, în Dicționarul explicativ al limbii române se scrie că: „afacere sau afacerism, este folosirea sau utilizarea în tranzacții comerciale, financiare, industriale de interes personal a poziției sociale, profesionale sau politice a cuiva”.*

În dicționarele explicative ale limbii române cuvintele *afacere* și *afacerism* sunt explicate distinct. Ele nu sunt sinonime, așa cum se insistă în manualul *Drept economic (partea generală)*. Prin cuvântul *afacere* se înțelege *activitate comercială, industrială sau financiară și întreprindere sau acțiune cu rezultat favorabil*.⁷

Cuvântul *afacerism* însă se explică așa cum este redat în cursul de *Drept economic*.

Precizăm: cuvântul *afacere* este utilizat în limbajul contemporan foarte frecvent. Termenul *afacere* (activitate de întreprinzător, business) este definit ca noțiune juridică în art. 5 pct. 16 din Codul fiscal al Republicii Moldova ca *orice activitate conform legislației, cu excepția muncii efectuate în baza contractului (acordului) de muncă, desfășurată de către o persoană, având drept scop obținerea venitului, sau, în urma desfășurării căreia, indiferent de scopul activității, se obține venit*. De asemenea, cuvântul *afacere* este folosit în numeroase alte legi naționale, de exemplu: în Legea cu privire la principiile de bază de reglementare a activității de întreprinzător – *inițierii și/sau desfășurării afacerii* (art. 11), *desfășurării unei afaceri, lichidării unei afaceri*; în Codul civil – *afaceri private* (art. 1); *tranzacția privind toate afacerile* (art. 1327); *relații de afaceri, propriile afaceri, pentru*

anumite afaceri, uzanțele circuitului de afaceri; în Codul de procedură civilă – scrisoare de afaceri; în Legea insolabilității – vânzarea afacerii; în Legea privind activitatea de evaluare – evaluării sunt supuse afacerile; în Legea privind aprobarea Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei (2004-2006) – mediu de afaceri, afaceri private, climat de afaceri etc.

Cuvântul *afacere*, în baza Legii cu privire la Guvern, a fost inclus și în denumirea a două ministere din Republica Moldova: „Ministerul **Afacerilor** Interne” și „Ministerul **Afacerilor** Externe și Integrării Europene”.

Cât de paradoxal ar fi, dar însuși autorul cursului de *Drept economic*, cel care consideră cuvântul *afacere* ca având un sens negativ, îl utilizează, la pag. 55, 58, în sensul lui firesc.

3.4. Cu privire la unele expresii și afirmații din cartea „Dreptul economic”. Autorul, pe parcursul expunerii materialului, folosește unele expresii și afirmații incorecte din punctul de vedere al științei juridice, incerte, ridicole și chiar provocatorii. Pentru a nu intra într-o polemică nemeritată, reproducem doar unele expresii de acest fel*:

- „statul nu poate fi testator, nu se poate căsători” (pag. 102, 122);

- „Cele incorporale (bunuri – n.n.) coincid cu drepturile lor nepatrimoniale cum ar fi: dreptul la nume și denumire, dreptul la domiciliu și sediu, dreptul la onoare, demnitate ... ” (pag. 133);

- „Obligațiile ce sunt parte a patrimoniului se caracterizează prin aceea că ele sunt legate nu numai de bunurile ce constituie patrimoniul, dar și de participanții la aceste relații: obligația de a obține licența; obligația de a ține contabilitate ... ” (pag. 133);

- „Se consideră bunuri incorporale în dreptul economic: ... dreptul la libera alegere a domiciliului, ... dreptul la onoare și demnitate ... și alte drepturi personale nepatrimoniale care aparțin persoanei de la naștere sau fondare și până la moarte sau lichidare, iar în unele cazuri, chiar și după moartea lor. Toate aceste drepturi sunt foarte importante pentru persoanele fizice și juridice ce practică activitate economică. Acestea se consideră drepturi personale nepatrimoniale, care joacă un rol deosebit în dreptul economic, deoarece ele se referă nemijlocit la persoane fizice și persoane juridice” (pag. 138);

- „uneori, drepturile personale nepatrimoniale pot fi legate și de drepturile patrimoniale. Așa de exemplu, dreptul la domiciliu cu dreptul la locuință: ... ” (pag. 138);

- „relații sociale patrimoniale și personal nepatrimoniale ... care se prefac în raporturi juridice economice” (pag. 15);

- „normele dreptului economic sunt ocrotite de toate normele răspunderii juridice” (pag. 18);

- „unele condiții de valabilitate sunt stabilite pentru actele juridice civile și cu totul altfel de cerințe sunt stabilite față de actele juridice administrative, economice, etc.” (pag. 25);

- „patrimoniul privat nu este definit, nici în literatura de specialitate, nici în legislația republicii noastre, dar este simplu de intuit, vorbind despre persoanele fizice și juridice, că acestea constituie totalitatea bunurilor și obligațiilor sale care sunt apreciate în bani și față de care titularul își poate realiza dreptul de proprietate privată” (pag. 132).

Referindu-se la istoricul dreptului economic în Republica Moldova, autorul îl divizează în două etape, cităm: „etapa I, din 1918 până la declararea independenței statului nostru adică până în 1991, și etapa II după declararea independenței statului nostru” (pag. 8).

În opinia noastră, este inadmisibilă o astfel de periodizare istorică ce unește perioada interbelică, în care Basarabia era parte componentă a României, cu perioada sovietică, în care aceste teritorii erau sub jurisdicția Uniunii RSS, țări în care dreptul avea surse legislative diferite și în care funcționau sisteme economice diferite. În orice caz, subsemnații nu au găsit nici un specialist în istorie sau în drept care să facă o astfel de periodizare.

3.5. Cu privire la dreptul economic. Autorul și-a propus să demonstreze că dreptul economic este o ramură de drept și, după cum afirmă în text, *După importanță ... ocupă unul din locurile centrale printre ramurile dreptului din Republica Moldova* (pag. 12), *este cunoscută din cele mai vechi timpuri* (pag. 11) și totuși numai *neoficial întrunește toate condițiile necesare pentru a fi creată ca ramură de drept* (pag. 11). Aceste afirmații rămân însă sterile; or, autorul nu aduce nici un fel de argumente în sprijinul lor, iar intervenția pe care o face plasând dreptul economic între dreptul civil și dreptul comercial (al afacerilor), clădindu-l pe instituții ale acestora din urmă, le afectează armonia, claritatea și logica.

3.6. Cu privire la dreptul economic în alte state. Conceptul de drept economic, cunoscut doctrinei juridice din alte sisteme de drept, este studiat la mai multe universități din Franța, Federația Rusă, Ucraina, unde însă motivația și structura cursurilor este alta.

În unele universități cu profil economic se citește Dreptul economic în sens de drept pentru economiști. Acesta reprezintă o introducere în drept pentru studenții economiști și încorporează expunerea principalelor ramuri și instituții ale dreptului, insistându-se îndeosebi asupra legislației care reglementează activitatea de întreprinzător.⁸

În unele universități din Franța⁹, dreptul economic reprezintă un ansamblu de norme juridice ce țin mai mult de dreptul public, având ca principale părți

* Redăm unele alineate în întregime pentru a nu fi învinuiți că am „rupt” din context.

componente dreptul concurenței, dreptul distribuției și protecția consumatorului. Dreptul economic francez nu se suprapune instituțiilor dreptului civil, nici celor ale dreptului comercial, deși unele instituții care îl formează, după codificarea din anul 2000, au fost încorporate în Codul comercial (Cartea IV – *Cu privire la libertatea prețurilor și a concurenței*, Cartea VII – *Cu privire la unele profesii reglementate*).

În universitățile din Federația Rusă¹⁰ și din Ucraina¹¹ se studiază Dreptul economic (предпринимательское – хозяйственное право) sau Dreptul comercial (коммерческое право), fiind calificat de unii autori ca ramură distinctă a dreptului, iar de alții ca subramură a dreptului civil. Dacă în anii '90 ai secolului trecut mai mulți autori ruși utilizau noțiunea *хозяйственное право*, în ultimii ani majoritatea folosesc denumirea *предпринимательское право*¹², folosind în paranteze doar cuvântul *хозяйственное*. Indiferent de opțiunile științifice expuse, acești autori au elaborat cursuri de lecții sau manuale cu o motivație clară, cu o structură coerentă, logică, înțelegând ca un tot unitar. Deși se pătrunde în sfera de acțiune a altor ramuri și subramuri ale dreptului pentru care *предпринимательское (хозяйственное) право* este numit o ramură complexă a dreptului, normele constitutive ale acestui drept nu se suprapun celor ale dreptului civil și, cu atât mai mult, nu se analizează teme exclusiv economice.

Prin conținutul, modalitatea și logica expunerii, cursul *Dreptul economic* supus prezentei recenzii nu poate fi competitiv cu nici unul dintre cele menționate.

3.7. Cu privire la repetări. Din motive inexplicabile, autorul a considerat necesar să încorporeze de două ori paragrafe cu aceeași denumire, caracterizând fenomene juridice identice. Ne referim la paragraful 6 din Capitolul 7 (pag. 122-123) și la paragraful 3 din Capitolul 10 (pag. 163-168), intitulat *Particularitățile întreprinderii de stat ca subiect al dreptului economic* având ca obiect de analiză întreprinderea de stat. Același lucru este evidențiat la paragraful 7 Capitolul 7 (pag. 123-125) și la paragraful 4 Capitolul 10 (pag. 168-173), care au titlu comun: *Particularitățile întreprinderii municipale ca subiect al dreptului economic* și obiect de analiză întreprinderea municipală.

Definiția noțiunii *activitate de întreprinzător* este identică definiției art.1 al Legii nr. 845/1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi sau apare cu mici interpretări de 4 ori (pag. 10, 14, 68-69, 81). Tot de patru ori este reprodus și art.126 din Constituție (pag. 35, 46, 83, 160).

3.8. Cu privire la conceptul unificator. Un curs de prelegeri trebuie să aibă un concept unificator, nu să reprezinte un conglomerat de teme. În *Dreptul economic* lipsește conceptul unificator care l-ar face explicabil ca un tot unitar. Lipsa unui astfel de concept se observă chiar și în structura unor capitole și paragrafe.

* * *

În loc de concluzie

Cele menționate mai sus ne permit să declarăm că lucrarea recenzată suferă de mari neajunsuri. Regretăm că ea a fost recomandată spre publicare de către două structuri științifice: Catedra Dreptul Antreprenoriatului și Consiliul științific al Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova. Cărțile recomandate de aceste foruri trebuie să fie model pentru cei care studiază și aplică dreptul, pentru cei care elaborează teze de licență, de magistru și chiar de doctor în drept.

Apariția unor opinii personale publice critice, dar corecte, asupra lucrărilor științifice, materialelor didactice i-ar disciplina pe autori și ar face ca ei să devină mai prudenți, să depună eforturi suplimentare, fapt care, la rândul său, ar contribui la consolidarea potențialului științific și la ridicarea prestigiului profesiei. Cu siguranță, unele din recenzii trebuie să anticipeze recomandările forurilor științifice, dar ele nu trebuie să fie obstacole în calea progresului sau a efectuării unor cercetări în noi domenii.

20.06.2008

Note:

¹ În teoria dreptului comercial, pe lângă termenii *obicei și uzanță*, se utilizează și termenii *cutumă, uz, practică, obișnuințe*, considerați de unii autori ca sinonime. Ne referim în special la: N. Gălășescu. *Drept comercial*. – București, 1948, p. 152; I.L. Georghescu. *Drept comercial român*. Vol. I. – București, 1946; St. Cârpenaru. *Drept comercial român*. – București, 2005, p. 16.

² *Dicționarul de sinonime al limbii române*. – București, 1999, p. 922.

³ *Dicționarul limbii române moderne*. – București, 1958, p. 142.

⁴ *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. – București, 1996, p. 1142.

⁵ L. Șăineanu. *Dicționarul universal al limbii române*. Reeditat la Chișinău în 1998, p. 1061.

⁶ *A se vedea*: St. Cârpenaru. *Drept comercial român*, p. 1.

⁷ *A se vedea*: *Dicționar enciclopedic*. – Chișinău: Cartier, 2001, p. 29; *Dicționarul limbii române moderne*. – București, 1958, p. 12; *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția II. – București, 1996, p. 17; L. Șăineanu. *Dicționarul universal al limbii române*. Reeditat la Chișinău în 1998, p. 21.

⁸ *A se vedea*: T. Moroșan. *Drept economic*. – Chișinău, 2005; H.I.O. Круглова. *Хозяйственное право*. – Москва, 1997.

⁹ *A se vedea*: G. Farjat. *Droit economique*. – Paris, 1982.

¹⁰ *A se vedea*: В.С. Мартимьянов. *Хозяйственное право*. Том I, II. – Москва, 1994; К.Э. Жилинский. *Правовые основы предпринимательской деятельности (предпринимательское право)*. – Москва, 1998; *Коммерческое право* / Под общей редакцией В.Ф. Попондопуло, В.Ф. Яковлева (коллектив авторов). Том I, II. – Санкт-Петербург, 1997; В.К. Андреев и др. *Предпринимательское (хозяйственное право)* / Отв. редактор О.М. Олейник. – Москва, 1999; А.Н. Толкачев. *Российское предпринимательское право*. – Москва, 2003; В.В. Гушин, Ю.А. Дмитриев. *Российское предпринимательское право*. – Москва, 2005; И.В. Ершов, Г.Д. Отнюкова. *Российское предпринимательское право*. – Москва, 2008.

¹¹ *A se vedea*: *Предпринимательское право Украины* / Под общей редакцией Р.Б. Шишка (коллектив авторов). – Харьков, 2001; *Хозяйственное право Украины* / Под общей редакцией А.С. Васильева, О.П. Подцерковного (коллектив авторов). – Харьков, 2006; *Хозяйственное предпринимательское право Украины* / Под общей редакцией Р.Б. Шишка и Ю.А. Чяпичядзе (коллектив авторов). – Харьков, 2007.

¹² În traducere adecvată limbii române „предпринимательское право” sau „право предпринимательства” se traduce din rusă ca „dreptul afacerilor”. În sprijinul acestei afirmații, aducem ca exemplu traducerea din franceză în rusă a cărții lui Jean Schapira „*Le droit international des affaires*” ca „Международное право предпринимательской деятельности”.

Eugenia COJOCARI, doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

REPLICĂ la Recenzia domnilor Nicolae ROȘCA și Sergiu BĂIEȘU la manualul (cursul de prelegeri) „Dreptul economic (partea generală)”

Astăzi în Republica Moldova are loc o prefacere a tuturor valorilor. Un nou spirit obiectiv, un nou mod de a gândi și de a fi, de a valoriza și de a crea, o nouă sensibilitate sunt pe cale de a se institui. În general, două condiții majore trebuie îndeplinite pentru ca reflecția despre valori să devină prioritară: libertatea gândirii și impulsivitatea sistemului existent de valori. În societatea moldovenească, la fel ca în multe alte societăți, sistemul de valori se află într-un proces de restructurare radicală. În această reconstituire a sistemului de valori locul principal este rezervat valorilor democratice și umaniste.

Dezvoltarea continuă a unui stat este o condiție *sine qua non* a existenței acestuia, odată cu dezvoltarea economică, politică, socială, culturală, dezvoltarea științei fiind un fenomen indispensabil celor menționate.

Este general cunoscut că pionieratul în domeniul unei oarecare materii este dificil, pe alocuri cu anumite erori, dar nu fiecare are curajul de a o face.

Cea mai bună metodă de dezvoltare a oricărei științe este polemica, și anume – polemica critică, deoarece doar o analiză exterioară poate releva anumite aspecte care sunt umbrite de volumul de lucru al cercetătorului.

Aș vrea să mulțumesc autorilor Recenziei asupra lucrării realizate de mine, deși pe alocuri a fost exagerată, relevând nu atât erori ale autorului, adică ale mele, cât ale stilizatorului care a avut grijă de ediție.

În cele ce urmează îmi voi expune opinia asupra unor argumente și observații aduse de către autorii Recenziei, lăsând la discreția mării majorități aprecierea lucrării mele.

1. Lucrarea „Dreptul economic (partea generală)” relevă aspecte comparative ale legislației în vigoare la moment făcând, totodată, referință la legislația deja abrogată, deoarece cea mai efektivă metodă de analiză a situației actuale este analiza evolutivă, analiza în progresie a reglementărilor actuale (chiar dacă nu se face referire la acestea), a situației social-juridice create de aceste reglementări și analiza reglementărilor anterioare, pentru a crea studenților posibilitatea de a compara conjunctura actuală cu

cea deja depășită. Deci, referirea la acte normative abrogate este, în opinia mea, un suport teoretic pentru studenți, masteranzi etc., deoarece aceștia au tendința bine stabilită de a studia doar ceea ce este la moment, fără a se aprofunda sau a analiza ceea ce a generat situația actuală. Același fapt îl reprezintă și referința la legislația altor state; doar prin comparație se poate deduce ceea ce este util și ceea ce poate fi adaptat la condițiile Republicii Moldova.

2. Lucrarea analizată nu „reprezintă în mare măsură o simplă reproducere a normelor legale”, precum menționează autorii Recenziei, fiind aduse un șir de explicații acțiunii actelor normative menționate. Pe lângă faptul relevării acestor aspecte și în conformitate cu tendința de accentuare a capacităților de cercetare și de autoinstruire, am considerat corect ca anumite acte să fie incluse fără a li se da unele interpretări, fiind de la sine clar și logic că acestea au atribuție la aspectele cercetate, punându-se accent pe capacitatea de analiză și integrare a acestora de către cititor, iar în cazul în care cititorul nu are dorință sau capacități de a analiza și percepe modul de acțiune și interacțiune a actelor normative menționate, profesorul, lectorul preluază funcția de tălmăcire.

3. În Recenzie se menționează „necorespunderea dintre denumirile capitolelor, paragrafelor și cuprinsul lor, în care nu se găsește răspunsul la ipotezele pe care aceste denumiri le sugerează. Ca exemplu invocăm Capitolul 9 „Contribuția privatizării proprietății de stat și municipale la dezvoltarea economiei de piață”, în cuprinsul căruia nu există explicația faptului în ce măsură privatizarea a contribuit la dezvoltarea economiei de piață. Același lucru se referă și la Capitolul 2 „Caracteristica juridică a economiei de piață”, paragraful 2 „Formele economiei de piață” (pag.36), Capitolul 5, paragraful 2 „Caracteristica juridică a diferitor forme de venituri” (pag.71-73), Capitolul 8, paragraful 6 „Structura economică a patrimoniului. Regimul juridic al capitalului social și funcțiile lui” (pag.142-145) etc.”

La o lectură superficială în calitate de informare generală aceasta ar putea fi o primă impresie, însă la o analiză esențială a problemei se observă absolut

contrariul. Lăsăm la discreția cititorilor să aprecieze acest fapt.

4. În ceea ce privește analogia legii și analogia dreptului, pentru a nu repeta inutil materia cunoscută de studenți de la cursul Teoria generală a dreptului, am considerat suficientă remarca „*Legislația economică nu conține o astfel de prevedere expresă, dar considerăm că analogia poate fi aplicată și în această ramură*” (pag.32, „Dreptul economic (partea generală)”) sau „*Considerăm că și în dreptul economic poate fi folosită analogia dreptului*” (pag.33, „Dreptul economic (partea generală)”).

5. În privința delimitării dreptului economic de alte ramuri de drept, dreptul economic vine ca o continuitate, o reglementare a consecințelor economice ale raporturilor reglementate de alte ramuri de drept. Din acest considerent, include în sine anumite instituții ale altor ramuri, nefiind, în opinia mea, necesară o mențiune sau argumentare specifică, aceasta fiind evident de la sine.

6. Cu privire la sensul negativ al cuvântului „afacere”. Dicționarul explicativ al limbii române la pag.17 relevă: „afacere – tranzacție financiară,

comercială sau industrială, bazată de obicei pe speculă sau pe speculații”.

Și în continuare: „afacerism – utilizare în tranzacții comerciale, financiare, industriale de interes personal a poziției sociale, profesionale sau politice a cuiva”.

7. În privința anumitor expresii și afirmații menționate de către autorii Recenziei, voi evita polemica pe baza acestora, pentru a da cititorului posibilitatea de a aprecia corectitudinea utilizării lor în context, deoarece anume scoase din contextul general ele și pot provoca anumite polemici.

În urma celor expuse aș vrea să mulțumesc autorilor Recenziei pentru critica constructivă adusă pe unele poziții cu care sunt de acord. Nu greșește doar cel care nu face nimic. Totodată, îmi păstrez punctul personal de vedere asupra altor poziții la care voi insista și în continuare. Recenzia realizată de colegii mei mi-a dat imboldul de a perfecționa ceea ce am realizat și de a veni în curând cu o nouă publicație în domeniul Dreptului economic, care reprezintă o ramură de drept în devenire și cu perspective enorme. Vin cu propunerea unei conlucrări cu Dumnealor în speranța realizării unor rezultate mai bune.

Petru RAILEAN – 60

Mult stimate omagiat!

În aceste zile de adâncă toamnă rotungiți o frumoasă vârstă ce marchează un nume, un destin împlinit, o personalitate devenită. Vă adresăm felicitările noastre însoțite de urări de bine și sănătate.

Ani în urmă, în 1976, V-ăți angajat, în calitate de stagiar la judecătoria orașului Tiraspol, într-un interminabil proces – înfăptuirea justiției, pe care, decenii, o slujuți cu toată abnegația, cu maximă intensitate. Și deoarece nici o picătură de forță morală nu se pierde

în zadar, în 1996 Vi se conferă gradul superior al judecătorului.

Destinul s-a dovedit a fi rectiliniu. De la stagiar ați ajuns să fiți numit recent în funcția de judecător la Curtea Constituțională. În acest interval de timp Vi s-au încredințat numeroase funcții. Nu le vom enumera aici în toată plenitudinea. Vom specifica doar că le-ați exercitat cu dăruire de sine, condus de nestăvilita dorință de a întrona pe acest meleag Dreptatea și Adevărul.

Aprecierile muncii Dumneavoastră nu s-au lăsat așteptate: medalia „Meritul Civic” și ordinul „Gloria Muncii”. Distincții care vin să confirme că V-ăți afirmat definitiv ca Om al faptelor demne.

Suntem siguri că în anii ce vor urma, mulți la număr, ele vor fi multiple și tot atât de frumoase, deoarece vor fi clădite pe un suport solid: profesionalismul Dumneavoastră și marea responsabilitate de care dați dovadă.

În această irepetabilă zi a sufletului Vă dorim să fiți fericit.

O meritați din plin!

**În numele Consiliului de Administrare al UJM
Gheorghe AVORNIC, președinte,
împreună cu echipa Revista Națională de Drept
și ziarul Dreptul**